

**ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ
ΤΗ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ -
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ**

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙ-
ΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ / 7

ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ
ΤΗ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑ-
ΠΗΡΙΑ - ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2013

Έκδοση:

**Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία
(Ε.Σ.Α.με.Α)**

Κεντρικά γραφεία: Ελ. Βενιζέλου 236, Τ.Κ. 163 41,
Ηλιούπολη

τηλ. 210.99.49.837, e-mail: esaea@otenet.gr,
<http://www.esaea.gr>

Σελιδοποίηση, Εκτύπωση, Αναπροσαρμογή, Ψηφιο-
ποίηση:

Team Work Communication

Λ. Συγγρού 229, Τ.Κ. 171 21, Αθήνα

τηλ. 210.33.03.556-7, e-mail: info@twc.gr,
<http://www.twc.gr>

Το παρόν συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένω-
ση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους
στο πλαίσιο της πράξης «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ – Α.Π. 7, Α.Π.8,
Α.Π.9» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση
και Διά Βίου Μάθηση».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ISBN: 978-618-80249-3-9

Περιεχόμενα

Πρόλογος Προέδρου Ε.Σ.Α.μεΑ. Ιωάννη Βαρδακαστάνη..	6
Εισαγωγικό Σημείωμα	9
Εισαγωγή.....	13
1. Πολιτική για την αναπηρία σε συνθήκες οικονομικής κρίσης.....	22
1.1 Κράτος πρόνοιας: επιτεύγματα και προβλήματα, κριτική και πολεμική	24
1.2 Η κρίση ως «ευκαιρία» για τον περιορισμό των δικαιωμάτων και των κοινωνικών δαπανών.....	25
1.3 Οι επιπτώσεις των πρόσφατων οικονομικών εξελίξεων και θεσμικών αλλαγών στα θέματα της αναπηρίας.....	34
1.4 Η επικοινωνιακή διαχείριση επιβολής των περιοριστικών πολιτικών	42
1.5 Συμπέρασμα για τους ιδεολογικούς, πολιτικούς και οικονομικούς στόχους ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία (ΣΔΑ)	44
2. Το Σχέδιο Δράσης ως εργαλείο πολιτικής	55
2.1 Από το θεσμικό πλαίσιο στην υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών	55
2.2 Τι είναι Σχέδιο Δράσης.....	55
2.3 Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία	57
2.4 Φορείς εκπόνησης ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία	58
2.5 Σημασία και δυνατότητες των πολιτικών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	60
3. Θεωρητική βάση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία.....	63

3.1	Η εξέλιξη των προσεγγίσεων για την αναπηρία	64
3.2	Η προσέγγιση για την αναπηρία επηρεάζει την πολιτική	69
3.3	Κατευθυντήριες αρχές που πρέπει να διέπουν ένα Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία	71
3.3.1	Περιεχόμενο και σημασία των αρχών	72
3.3.2	Άλλες κρίσιμες πτυχές ενός ΣΔΑ	85
3.3.3	Αντιλήψεις και πρακτικές προς αποφυγή	90
4.	Θεσμική βάση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία	95
4.1	Το πλαίσιο των Παγκόσμιων Οργανισμών	96
4.2	Το ευρωπαϊκό πλαίσιο	100
4.3	Το εθνικό πλαίσιο	106
5.	Διαδικασία εκπόνησης και περιεχόμενο ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία	113
5.1	Συγκρότηση «ομάδας έργου»	113
5.2	Αρχικός σχεδιασμός	114
5.2.1	Η ομάδα στόχος	115
5.2.2	Αναγνωριστική μελέτη	117
5.3	Ολοκλήρωση σχεδιασμού	127
5.4	Τομείς παρέμβασης και στόχοι	127
5.4.1	Σημασία τομέων παρέμβασης και στόχων	136
5.5	Ιεράρχηση προτεραιοτήτων	170
5.6	Προσδιορισμός στρατηγικής και ενεργειών-δράσεων	172
5.7	Κατάρτιση χρονοδιαγράμματος	172
5.8	Πηγές χρηματοδότησης	174
5.9	Δημοσιοποίηση	176
5.10	Παρακολούθηση, ενδιαμέση αξιολόγηση, ανατροφοδότηση, αναθεώρηση	193

5.11 Τελική αξιολόγηση, σύνταξη έκθεσης αποτελεσμάτων	
196	
5.12 Συνέχιση με νέο ΣΔΑ	196
6. Διεθνής εμπειρία.....	199
6.1 Παράθεση ενδεικτικών ΣΔΑ από τη διεθνή εμπειρία	199
6.2 Η «Ατζέντα 50» της Σουηδικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία.....	201
Βιβλιογραφία.....	209
Ελληνόγλωσση.....	209
Ξενόγλωσση.....	214

Πρόλογος Προέδρου Ε.Σ.Α.μεΑ. Ιωάννη Βαρδακαστάνη

Ο παρών τόμος είναι μέρος σειράς έξι εγχειριδίων που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο προγράμματος επιμόρφωσης στελεχών του αναπηρικού κινήματος στον σχεδιασμό πολιτικής για θέματα αναπηρίας, με στόχο να λειτουργήσουν ως εργαλεία δουλειάς. Τα εγχειρίδια προσφέρουν στα στελέχη το θεωρητικό υπόβαθρο και τα μεθοδολογικά εφόδια ώστε να διεκδικήσουν με ενιαίο και συστηματικό τρόπο τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία σε βασικούς τομείς πολιτικής όπως η εκπαίδευση, η εργασία, η υγεία-πρόνοια, η προσβασιμότητα και κατ' επέκταση να διασφαλίσουν την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

Το αναπηρικό κίνημα, μέσω των προγραμμάτων συνδικαλιστικής εκπαίδευσης, δημιουργεί ένα υποστηρικτικό πλαίσιο προκειμένου τα στελέχη να συνειδητοποιήσουν τους περιορισμούς που επέβαλαν οι παραδοσιακές παραδοχές (ιατρικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας) στην προσωπική ανάπτυξη, την αυτονομία και τον αυτοπροσδιορισμό των ατόμων με αναπηρία, και συνεπώς να προχωρήσουν στην αναθεώρηση / μετασχηματισμό αυτών, μέσω της συλλογικής δράσης, αξιοποιώντας τις δυνατότητες του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία.

Σκοπός της συνδικαλιστικής εκπαίδευσης είναι τα στελέχη των αναπηρικών οργανώσεων να λειτουργήσουν ως ακτιβιστές και συνήγοροι των ατόμων με αναπηρία και των οικο-

γενειών τους και να είναι σε θέση, από τη μία πλευρά, να ενημερώνουν τα άτομα με αναπηρία για τα δικαιώματά τους και να τα υποστηρίζουν να δράσουν νομικά και, από την άλλη, να παρακολουθούν την εφαρμογή της νομοθεσίας και να αγωνίζονται για πρόσθετες πολιτικές και νομοθετικές πρωτοβουλίες.

Αναμφίβολα, η διοργάνωση των εκπαιδευτικών αυτών προγραμμάτων, βρίσκουν το ζήτημα της αναπηρίας στην Ελλάδα σε μία κρίσιμη καμπή. Από τη μια μεριά, αξίες και αρχές που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν αποτυπωθεί σε κείμενα διεθνών οργανισμών και έχουν υιοθετηθεί από την εθνική νομοθεσία της χώρας, με αποκορύφωμα αυτών των θετικών εξελίξεων τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία του ΟΗΕ, που πρόσφατα κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον ν.4074/2012.

Από την άλλη μεριά, οι θεσμικές και πολιτικές κατακτήσεις του αναπηρικού κινήματος στην Ελλάδα απειλούνται. Η επιδείνωση των οικονομικών προϋποθέσεων για την άσκηση των δικαιωμάτων, προσδίδει στα δικαιώματα το χαρακτηριστικό του μη ρεαλιστικού. Με τον τρόπο αυτό επανεισάγεται, εμμέσως, η ξεπερασμένη εξατομίκευση της αναπηρίας, στο πλαίσιο μιας οικονομίστικης και ατομικιστικής αντίληψης για την αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας.

Υπό αυτές τις συνθήκες, οι στόχοι του αναπηρικού κινήματος εστιάζουν στην κατοχύρωση των κεκτημένων δικαιωμάτων, στην οικοδόμηση σχέσεων κοινωνικής αλληλεγγύης για την αντιμετώπιση των αναγκών, παράλληλα βέβαια με ενέργειες για τη διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και την έμπρακτη στήριξή τους.

Προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων μας είναι η ενδυνάμωση του αναπηρικού κινήματος σε όρους ανθρώπινου δυναμικού, παραγωγής θέσεων, λειτουργίας των οργάνων και αποτελεσματικής οργάνωσης των διεκδικήσεών του. Στο πλαίσιο αυτό, τα προγράμματα συνδικαλιστικής εκπαίδευσης συνιστούν μία πολιτική πράξη κοινωνικής αλλαγής, με έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

Εισαγωγικό Σημείωμα

Η συγγραφή του παρόντος τόμου εντάσσεται στη Δράση 2 «Πρόγραμμα Εξειδίκευσης Εκπαίδευσης Αιρετών Στελεχών και Εργαζομένων του Αναπηρικού Κινήματος στο Σχεδιασμό Πολιτικής για Θέματα Αναπηρίας» του Υποέργου 1 «Εκπαιδευτικά Προγράμματα Δια Βίου Μάθησης για ΑμεΑ» της Πράξης «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ – Α.Π. 7, Α.Π.8, Α.Π.9» στο πλαίσιο του Ε.Π. «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση».

Ο παρών τόμος είναι μέρος σειράς εγχειριδίων που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος επιμόρφωσης των στελεχών του αναπηρικού κινήματος. Η εν λόγω σειρά περιλαμβάνει:

- Ένα συλλογικό τόμο με τίτλο: «Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας», ο οποίος καλύπτει τις παρακάτω δέκα θεματικές ενότητες¹:
 - Αναπηρικό κίνημα
 - Θεωρίες ερμηνείας της αναπηρίας: οι σύγχρονες προσεγγίσεις
 - Οργάνωση και λειτουργία ελληνικής πολιτείας, κοινωνικοί εταίροι, κοινωνία των πολιτών
 - Εθνική / ευρωπαϊκή / διεθνής νομοθεσία

¹ Ο συλλογικός τόμος σε ηλεκτρονική μορφή βρίσκεται στη διεύθυνση:

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=803

- Άτομα με αναπηρία και απασχόληση
 - Άτομα με αναπηρία και εκπαίδευση
 - Άτομα με αναπηρία και υγεία-πρόνοια
 - Άτομα με αναπηρία και προσβασιμότητα
 - Άτομα με αναπηρία και ΜΜΕ
 - Σχεδιάζοντας στην πράξη τη νέα πολιτική για την αναπηρία / πρακτικά εργαλεία².
- Έξι εγχειρίδια όπου εξειδικεύονται ορισμένες από τις θεματικές ενότητες του ανωτέρω συλλογικού τόμου. Συγκεκριμένα:
 - Εργασία-απασχόληση και αναπηρία
 - Εκπαίδευση και αναπηρία
 - Προσβασιμότητα και αναπηρία
 - Υγεία-Πρόνοια και αναπηρία
 - Ηλεκτρονική προσβασιμότητα και αναπηρία
 - Σχεδιάζοντας στην πράξη τη νέα πολιτική για την αναπηρία - πρακτικά εργαλεία.

Με δεδομένο ότι ο παρών τόμος συντάχθηκε ως μέρος της ανωτέρω σειράς εγχειριδίων, η δομή και το περιεχόμενό του είναι συμπληρωματικά της δομής και περιεχομένου των λοιπών εγχειριδίων. Συνεπώς, για την αποφυγή επαναλήψεων, η αναφορά στον παρόντα τόμο σε θεμελιώδη ζητήματα της αναπηρίας, που αναλύονται στα λοιπά εγχειρίδια, είναι

2 Η ενότητα αυτή συνιστά ένα συνοπτικό, αλλά εμπειριστατωμένο, οδηγό που διαπραγματεύεται συναφές θέμα με αυτό του παρόντος τόμου.

περιορισμένη και γίνεται μόνο στον βαθμό που απαιτεί η σύνδεσή τους με τη θεωρητική θεμελίωση του αντικειμένου του παρόντος τόμου.

Με βάση τα ανωτέρω είναι προφανές ότι η βέλτιστη αξιοποίηση του παρόντος τόμου, εν προκειμένω η κατάρτιση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία, είναι δυνατόν να επιτευχθεί με τη συνδυασμένη μελέτη και χρήση όλων των εγχειριδίων της εν λόγω σειράς. Επίσης, σημειώνεται ότι ο παρών τόμος συνιστά εγχείρημα για την «κωδικοποίηση» και οργάνωση της υπάρχουσας γνώσης για την αναπηρία, ώστε να καταστεί χρήσιμη στη διαδικασία εκπόνησης ενός ΣΔΑ. Για τον λόγο αυτό η σύνταξη του παρόντος τόμου έχει στηριχθεί, εκτός από τη σχετική βιβλιογραφία, και στην ευρεία αξιοποίηση υλικού της ΕΣΑμεΑ (μελετών, κειμένων εργασίας, διακηρύξεων, ανακοινώσεων κ.ά.) στα οποία αναλύεται το ζήτημα της αναπηρίας και διατυπώνονται οι θέσεις του διεθνούς και του ελληνικού αναπηρικού κινήματος.

Η συγγραφή του παρόντος κειμένου έγινε με βάση την αντίληψη ότι ένα «εγχειρίδιο» θα πρέπει να παρέχει πρωτίστως τις βασικές αρχές και τη μέθοδο εκπόνησης ενός ΣΔΑ και δευτερευόντως συγκεκριμένες οδηγίες. Με τον τρόπο προσφέρονται το θεωρητικό υπόβαθρο και τα μεθοδολογικά εφόδια που καθιστούν το εγχειρίδιο ένα εργαλείο δουλειάς το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διαφορετικές συνθήκες. Υπό αυτή την έννοια, το υλικό του παρόντος τόμου δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως ένα σύνολο μοναδικών και απαραίτων κανόνων. Αντιθέτως, η εκπόνηση ενός ΣΔΑ θα πρέπει να είναι μία διαδικασία προσαρμογής των γενικών αρχών στις συγκεκριμένες συνθήκες.

Η συγγραφή του κειμένου ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2011, ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι πριν την εκτύπωσή του εμπλουτίστηκε με βάση την εμπειρία και τις συζητήσεις που διεξήχθησαν κατά την πιλοτική παρουσίασή του σε σεμινάριο διάρκειας πενήντα ωρών σε στελέχη του αναπηρικού κινήματος από την περιοχή της Δυτικής Ελλάδας στην πόλη της Πάτρας τον Νοέμβριο του 2012.

Εισαγωγή

Η «νέα πολιτική για την αναπηρία» και οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις.

Ο τίτλος του εγχειριδίου αναφέρεται στον έμπρακτο σχεδιασμό της «νέας πολιτικής για την αναπηρία». Από τον τίτλο υπονοείται ότι πρόκειται για τη «νέα πολιτική» η οποία αποσκοπεί στη βελτίωση των θεμάτων της αναπηρίας και άρα θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια για την εφαρμογή της. Ωστόσο, από τη χρονική περίοδο για την απόφαση έκδοσης του εγχειριδίου, με τον συγκεκριμένο τίτλο, έως τη συγγραφή και την έκδοσή του, μεσολάβησαν καθοριστικά γεγονότα που επηρέασαν προς αρνητική κατεύθυνση τη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών. Πρόκειται για την ένταξη της ελληνικής οικονομίας στον ονομαζόμενο «μηχανισμό στήριξης» που οδήγησε σε σειρά δυσμενών θεσμικών αλλαγών στην κοινωνική πολιτική και σε περιορισμό της χρηματοδότησής της.

Αυτές οι πρόσφατες εξελίξεις στην ελληνική οικονομία και κοινωνία επιβεβαιώνουν, με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο, την αντιφατική κατάσταση που διαμορφώνεται και διεθνώς στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής τα τελευταία χρόνια. Από τη μια μεριά, ως αποτέλεσμα των αγώνων του αναπηρικού κινήματος καθώς και της προόδου των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, έχουν διαδοθεί και έχουν γίνει κοινός τόπος αξίες και αρχές που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα. Επιπλέον, αυτές οι αξίες και αρχές έχουν αποτυπωθεί σε κείμενα διεθνών οργανισμών και έχουν υιοθετηθεί από την εθνική νομοθεσία πολλών κρατών. Αποκορύφωμα αυτών των θετικών εξελίξεων είναι

η σχετικά πρόσφατη *Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία του ΟΗΕ*³. Η εν λόγω Σύμβαση θεωρείται ότι συμβολίζει την οριστική μετάβαση της διεθνούς κοινότητας από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, και ότι συνιστά την οριστική αποδοχή και υιοθέτηση της δικαιωματικής προσέγγισης για την αναπηρία. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι ο αγώνας για την υλοποίησή της θα είναι δύσκολος, σκληρός και επίμονος.⁴

Οι προβλέψεις σχετικά με τον βαθμό δυσκολίας και τη διάρκεια του αγώνα που απαιτείται για την εφαρμογή στην πράξη όσων περιέχονται στη Διεθνή Σύμβαση του ΟΗΕ δεν είναι αβάσιμες. Τεκμηριώνονται από το γεγονός ότι, παράλληλα με τις θετικές εξελίξεις όσον αφορά την προσέγγιση της αναπηρίας, συγχρόνως, από τον χώρο της οικονομίας προέρχονται πιέσεις, οι οποίες τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού και άσκησης της συγκεκριμένης πολιτικής, όσο και σε θεσμικό επίπεδο, απαξιώνουν και περιορίζουν τον χώρο και την εμβέλεια της κοινωνικής πολιτικής. Η θεσμική αποτύπωση οικονομικών αντιλήψεων όπως π.χ. η υποχρέωση των κρατών για ισοσκελισμένο προϋπολογισμό με μονομερή περιορισμό των δημόσιων δαπανών, θέτει υπό αμφισβήτηση την υποχρέωση του κράτους να χρηματοδοτεί επαρκώς την κοινωνική πολιτική, αλλά και σε σοβαρό κίνδυνο τον πυρή-

3

http://www.un.org/disabilities/documents/convention/crpd_greek.doc

4 Βλ. Βαρδακαστάνης Ι., ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, τ.18, σελ. 7.
http://www.esaea.gr/index.php?module=announce&ANN_id=2721&ANN_user_op=view&ns_news=1&MMN_position=17:17.

να των κατακτήσεων στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συνδέονται με το κράτος πρόνοιας.

Η ανωτέρω αντίστροφες τάσεις συγκεκριμενοποιούνται πλέον με πλήθος επιμέρους πολιτικές:

- τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών για την κοινωνική προστασία,
- την εμπορευματοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών,
- την ιδιωτικοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών,
- την αποδέσμευση της κεντρικής κυβέρνησης από την υποχρέωση παροχής κοινωνικών υπηρεσιών μέσω της «αποκέντρωσης» και της μετάθεσης των σχετικών αρμοδιοτήτων στην περιφερειακή και τοπική
- αυτοδιοίκηση, χωρίς όμως την αντίστοιχη μεταφορά πόρων,
- την εξατομίκευση της πρόσβασης στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Με τις ανωτέρω πολιτικές, *δικαιώματα* τα οποία στο σημερινό επίπεδο του πολιτισμού είναι αυτονόητο ότι πρέπει να τα απολαμβάνουν όλοι οι πολίτες, μετατρέπονται σε *αγοραία* αγαθά και υπηρεσίες. Το αποτέλεσμα αυτής της οπισθοδρόμησης είναι ότι προϋπόθεση για την πρόσβαση, σε αυτά τα αγαθά και τις υπηρεσίες, δεν είναι πλέον η *ιδιότητα του πολίτη*, αλλά η κατοχή ανάλογης *αγοραστικής δύναμης*. Όσοι δεν διαθέτουν την απαιτούμενη αγοραστική δύναμη, στην καλύτερη περίπτωση μπορούν να υπολογίζουν σε περιορισμένες κοινωνικές παροχές, δεδομένου ότι η εγγύηση του κράτους συρρικνώνεται σε επίπεδο κάτω από το ελάχιστο όριο διαβίωσης.

Η επιβολή των αρχών της αγοράς σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής προωθείται με πλέγμα επικοινωνιακών πολιτικών και μεθοδεύσεων. Ενώ η κυρίαρχη ιδεολογία ανάγει το «άτομο» σε κορωνίδα του συστήματος και δεν φείδεται κόπων στη ρητορική περί «ατομικών δικαιωμάτων», στην πράξη, το σύστημα της αγοράς «αναγνωρίζει» μόνο εκείνα τα άτομα που έχουν αγοραστική δύναμη. Τα άτομα που δεν διαθέτουν αγοραστική δύναμη είναι αόρατα για ένα σύστημα που λειτουργεί αποκλειστικά με βάση τους κανόνες της αγοράς.

Στο ανωτέρω ιδεολογικό πεδίο αντιπαράθεσης και επικοινωνιακής διαχείρισης, της εν λόγω πολιτικής, χρησιμοποιούνται και αθέμιτα μέσα. Με έντεχνο τρόπο επιχειρείται παρεμβολή και ευρεία χρήση παραπλανητικών εννοιών (π.χ. εθελοντισμός, φιλανθρωπία) καθώς και η αλλοίωση του περιεχομένου άλλων (π.χ. μεταρρύθμιση, εκσυγχρονισμός, ευελιξία). Επιπλέον, με σκοπό τη συγκάλυψη των ευθυνών του συστήματος, για τους ανεπαρκείς θεσμούς και τον πλημμελή έλεγχο εφαρμογής των νόμων, σπλώνονται συλλήβδην τα άτομα με αναπηρία με αφορμή καταδικαστέες παρατυπίες στο σύστημα πρόσβασης στις κοινωνικές παροχές.

Από τα ανωτέρω είναι προφανές ότι η εκπόνηση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία (ΣΔΑ) στις σημερινές συνθήκες, συνιστά πολιτική πράξη που αφορά τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και όχι απλώς ένα σχέδιο μικροβελτιώσεων της καθημερινής ζωής των ατόμων με αναπηρία.

Η θεσμική και πολιτική αναγκαιότητα ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία.

Η συνύπαρξη αντιθετικών τάσεων στον χώρο των δικαιωμάτων και της κοινωνικής πολιτικής, που παρουσιάστηκαν ανωτέρω, επηρεάζει τις απαιτήσεις για τη θεωρητική θωράκιση και τη στόχευση ενός ΣΔΑ που εκπονείται υπό αυτές τις συνθήκες. Οι στόχοι ενός ΣΔΑ, στη σημερινή περίοδο, δεν θα πρέπει να εξαντλούνται σε μία προσπάθεια εφαρμογής του θεσμικού πλαισίου, υλοποίησης των πολιτικών διακηρύξεων και πιστής εφαρμογής των συγκεκριμένων πολιτικών αποφάσεων, που άλλωστε κινούνται προς αρνητική κατεύθυνση. Αντιθέτως, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην υπεράσπιση των κεκτημένων δικαιωμάτων, στην οικοδόμηση σχέσεων κοινωνικής αλληλεγγύης σε τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση των αναγκών, παράλληλα βέβαια με ενέργειες για τη διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και τη δημιουργία οικονομικών προϋποθέσεων για την έμπρακτη στήριξή τους.

Η αναγκαιότητα για τη συγκρότηση και υλοποίηση ενός ΣΔΑ προκύπτει και από το γεγονός ότι ανάμεσα στην αποδοχή αξιών και αρχών, στην αποτύπωσή τους σε θεσμούς, στη συγκεκριμενοποίησή τους σε πολιτικές αποφάσεις και στην έμπρακτη υλοποίησή τους υπάρχει απόκλιση. Η απόκλιση αφορά όχι μόνο τον χρόνο, αλλά και το περιεχόμενο, το εύρος εφαρμογής κ.ά. Σε ένα ΣΔΑ μπορεί να τεθεί ως στόχος ο περιορισμός αυτών των αποκλίσεων.

Η αποτελεσματικότητα, και συνεπώς η σημασία, των Σχεδίων Δράσης για την Αναπηρία έχει δοκιμαστεί στην πράξη. Αποδεικτικό στοιχείο για αυτό συνιστά η θετική εμπειρία σε αρκετές χώρες από την υλοποίηση Σχεδίων Δράσης για την Αναπηρία, (βλ. ενότητα 6.1).

Η εκπόνηση ενός σχεδίου δράσης ειδικά για την αναπηρία δεν αντιβαίνει τις σύγχρονες αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες η πολιτική για την αναπηρία πρέπει να ενσωματώνεται οριζόντια σε όλες τις πολιτικές (αρχή του mainstreaming). Ο λόγος είναι ότι το ΣΔΑ είναι δυνατόν να συμβάλει τόσο στην αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής του mainstreaming, όσο και στην προώθηση ειδικών πολιτικών για την αντιμετώπιση εξειδικευμένων ζητημάτων.

Ο στόχος του παρόντος εγχειριδίου.

Το παρόν εγχειρίδιο σχεδιάστηκε έτσι ώστε να προσφέρει στα στελέχη του αναπηρικού κινήματος αφενός στέρεες *θεωρητικές βάσεις*, αφετέρου χρήσιμα *πρακτικά εργαλεία* για την εκπόνηση ενός ΣΔΑ. Ωστόσο, το εγχειρίδιο είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί και από άλλους φορείς (του δημοσίου, της τοπικής αυτοδιοίκησης, του ιδιωτικού τομέα κ.ά.), ώστε να προσαρμόσουν τις υποδομές, τις υπηρεσίες ή/και τα αγαθά που προσφέρουν στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία.

Η *θεωρητική τεκμηρίωση* του ΣΔΑ διασφαλίζει την ορθότητα των στόχων, τεκμηριώνει το αίτημα για την υλοποίησή τους και ενδυναμώνει την επιχειρηματολογία, διευκολύνει τη σύζευξη της στρατηγικής με τις επιμέρους ενέργειες, συμβάλει στη συνοχή και στη συνέργεια των δράσεων, βελτιώνει τους όρους για την αποτελεσματική υλοποίησή του. Η θεωρητική βάση που παρέχεται στο εγχειρίδιο επιτρέπει την προσαρμογή του σε ευρύ πλαίσιο ειδικών συνθηκών, αναγκών και δυνατοτήτων.

Τα *πρακτικά εργαλεία* που αναπτύσσονται στο εγχειρίδιο προσφέρουν ένα υπόδειγμα συγκεκριμένων τρόπων για τη

σύνταξη, υλοποίηση, παρακολούθηση, αξιολόγηση και αναθεώρηση ενός ΣΔΑ.

Βασική προσδοκία της συγγραφής του εγχειριδίου είναι να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο, συμπληρωματικό της εμπειρίας των στελεχών του αναπηρικού κινήματος. Ωστόσο, το παρόν εγχειρίδιο είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί και από πλήθος στελεχών άλλων φορέων στους οποίους θα υπάρξουν αποφάσεις για εκπόνηση ενός ΣΔΑ.

Η δομή του εγχειριδίου.

Το εγχειρίδιο εκτείνεται σε έξι κεφάλαια. Στο 1^ο Κεφάλαιο, *Πολιτική για την αναπηρία σε συνθήκες οικονομικής κρίσης*, αναπτύσσεται ο τρόπος με τον οποίο δοκιμάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα όσο και τα κεκτημένα της κοινωνικής πολιτικής σε συνθήκες οικονομικής κρίσης. Επισημαίνεται ότι το ζήτημα της αναπηρίας πλήττεται και στις δύο περιπτώσεις. Η τρέχουσα οικονομική κρίση αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς («παρέχοντας» το οικονομικό υπόβαθρο της οικονομικής στενότητας) λειτουργεί συμπληρωματικά και ενισχυτικά στην επικράτηση των αντιλήψεων οι οποίες ευαγγελίζονται τον περιορισμό του κοινωνικού κράτους και την προώθηση της εμπορευματοποίησης και της ιδιωτικοποίησης των υπηρεσιών του.

Αρχικά γίνεται αναφορά στα επιτεύγματα και τα προβλήματα του κράτους πρόνοιας. Ακολουθεί η ανάλυση για το πώς η κρίση αξιοποιείται για τον περιορισμό των δικαιωμάτων, καθώς και του τρόπου με τον οποίο πλήττεται ειδικότερα το ζήτημα της αναπηρίας. Παρουσιάζονται οι δυσμενείς επιπτώσεις από τα πρόσφατα μέτρα της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής σε θέματα αναπηρίας καθώς και οι ακο-

λουθούμενες πρακτικές για την επικοινωνιακή διαχείρισή τους. Το 1^ο Κεφάλαιο, ολοκληρώνεται με την εξαγωγή συμπερασμάτων για το ιδεολογικό, πολιτικό και οικονομικό περιεχόμενο ενός ΣΔΑ, σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και υπονόμευσης των δικαιωμάτων.

Στο 2^ο Κεφάλαιο, Το Σχέδιο Δράσης ως εργαλείο πολιτικής, παρουσιάζεται τι ακριβώς είναι Σχέδιο Δράσης, και ειδικότερα Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία. Αναδεικνύεται ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει ένα ΣΔΑ για τη μείωση της απόκλισης ανάμεσα στα θεσμικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα, τις πολιτικές διακηρύξεις και την εφαρμογή τους στην πράξη.

Στο 3^ο Κεφάλαιο, Θεωρητική βάση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία, αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο, καθώς και το πλαίσιο αρχών και αξιών που πρέπει να θεμελιώνεται ένα ΣΔΑ. Στη σημερινή ιστορική συγκυρία, η οποία χαρακτηρίζεται αφενός από την ανάγκη εμπέδωσης και αξιοποίησης του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία, και αφετέρου από την υπονόμευση του κοινωνικού κράτους με όρους ιδεολογικούς, οικονομικούς και θεσμικούς, η στέρεη θεωρητική τεκμηρίωση και η υπεράσπιση των πανανθρώπινων αρχών και αξιών έχει κρίσιμη σημασία. Επίσης, παρουσιάζονται αντιλήψεις, μεθοδεύσεις και πρακτικές οι οποίες αντιβαίνουν στην κοινωνική και δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, και ως εκ τούτου πρέπει να αποτελούν στόχο αυστηρής κριτικής και αποδόμησης.

Στο 4^ο Κεφάλαιο, Θεσμική βάση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία, παρουσιάζεται το διεθνές θεσμικό πλαίσιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αναπηρία, όπως αυτό αποτυπώνεται σε βασικές πράξεις του Οργανισμού Ηνωμέ-

νων Εθνών, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, παρατίθενται τα άρθρα του Συντάγματος της Ελλάδας που αναφέρονται σε θέματα αναπηρίας και γίνεται αναφορά στην εθνική νομοθεσία.

Στο 5^ο Κεφάλαιο, *Διαδικασία εκπόνησης και περιεχόμενο ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία*, παρουσιάζεται αναλυτικά η διαδικασία για την εκπόνηση και υλοποίηση ενός ΣΔΑ. Τα βασικά στάδια που αναφέρονται είναι: η συγκρότηση της ομάδας έργου, ο αρχικός σχεδιασμός και η ολοκλήρωσή του, η αναγνωριστική μελέτη, ο προσδιορισμός των τομέων παρέμβασης, η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων, ο προσδιορισμός της στρατηγικής και των επιμέρους ενεργειών, οι πιθανές πηγές χρηματοδότησης, η δημοσιοποίηση, η παρακολούθηση και αξιολόγηση και η συγγραφή της τελικής έκθεσης του ΣΔΑ.

Στο 6^ο Κεφάλαιο, *Διεθνής εμπειρία*, παρατίθενται ιστότοποι για επιλεγμένα ΣΔΑ που έχουν εκπονηθεί σε διάφορες χώρες, σε επίπεδο χώρας, πολιτείας, δήμου και επιμέρους οργανισμών. Επίσης, παρουσιάζεται η έκθεση «Ατζέντα 50» που συνέταξε η Σουηδική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία με σκοπό να δώσει μία σφαιρική εικόνα για τον βαθμό στον οποίο η Σουηδία συμμορφώνεται σε κάθε ένα από τα 50 άρθρα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Η λογική με την οποία οικοδομείται η «Ατζέντα 50» για τον προσδιορισμό των σχέσεων ανάμεσα στην υφιστάμενη κατάσταση και στο περιεχόμενο της Σύμβασης και εν συνεχεία στη διατύπωση προτάσεων, συνιστά μία υποδειγματική πρακτική η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί στην εκπόνηση ενός ΣΔΑ.

1. Πολιτική για την αναπηρία σε συνθήκες οικονομικής κρίσης

Σε περίοδο οικονομικής κρίσης δημιουργούνται προϋποθέσεις για περιορισμό των δικαιωμάτων. Η επίκληση των δυσμενών οικονομικών συνθηκών χρησιμοποιείται ώστε να αιτιολογηθεί ο περιορισμός των δικαιωμάτων, που έχουν οικονομικές πτυχές με άμεσες θεσμικές ρυθμίσεις. Ωστόσο, αυτό που αποσταθεροποιεί περισσότερο τα δικαιώματα, είναι η επιδείνωση των οικονομικών όρων για την πραγμάτωσή τους. Η επιδείνωση των οικονομικών προϋποθέσεων για την άσκηση των δικαιωμάτων, τους προσδίδει το χαρακτηριστικό του μη ρεαλιστικού, με αποτέλεσμα η θεσμική κατάργησή τους να είναι πλέον μία τυπική διαδικασία. Στο πλαίσιο αυτό, η αναπηρία, ως ζήτημα δικαιωμάτων, που έχει και οικονομικές διαστάσεις, υφίσταται έντονες πιέσεις.⁵

Οι πολιτικές και οικονομικές συνθήκες της σημερινής περιόδου, διαμορφώνουν ένα εξαιρετικά δυσμενές περιβάλλον για τα θέματα της αναπηρίας. Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε ύφεση μεγάλης διάρκειας με δυσμενείς προοπτικές. Η πολιτική για την αναπηρία, στο άμεσο και μεσοπρόθεσμο διάστημα, θα επηρεάζεται, ολοένα και περισσότερο, από τις επιπτώσεις της σοβαρής οικονομικής κρίσης η οποία πλήττει την ελληνική οικονομία.

5 Βλ. Κουζέλης Γ. (2011β), «Άτομα με αναπηρία και ανθρώπινα δικαιώματα», ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, τ. 26, σελ. 15-19.
http://www.esaea.gr/files/documents/TA_26.pdf

Όμως, το πρόβλημα για το αναπηρικό ζήτημα δεν προέρχεται μόνο από την τρέχουσα οικονομική στενότητα. Υπό τις σημερινές συνθήκες και συσχετισμούς, η κρίση επιχειρείται να χρησιμοποιηθεί για την ιδεολογική, πολιτική επικράτηση και για τη θεσμική εμπέδωση των αντιλήψεων οι οποίες ευαγγελίζονται τον περιορισμό του κοινωνικού κράτους και την προώθηση της εμπορευματοποίησης και της ιδιωτικοποίησης των υπηρεσιών του. Η δημοσιονομική κρίση συνιστά άλλη μία «ευκαιρία» για όσους απεργάζονται την οριστική διάλυση του κράτους πρόνοιας. Η διαδικασία αυτή αποτυπώνεται σε πολιτικές και σε θεσμικές ρυθμίσεις οι οποίες ανατρέπουν κεκτημένα δικαιώματα δεκαετιών.

Το βασικό επιχείρημα της ανωτέρω αντίληψης είναι ότι αν η λειτουργία της αγοράς, απελευθερωθεί από τις στρεβλωτικές παρεμβάσεις του κράτους και των διεκδικήσεων των συνδικάτων, τότε θα οδηγήσει στην ανάπτυξη, η οποία ακολούθως θα διαχυθεί αυτομάτως προς όφελος όλων. Η «αλήθεια» του επιχειρήματος ενισχύεται και επιβάλλεται από την ισχύ και τις πολιτικές των κυρίαρχων οικονομικών συμφερόντων στις οποίες, το εν λόγω επιχείρημα, παρέχει θεωρητική υποστήριξη. Ωστόσο, το αληθές του εν λόγω επιχειρήματος βάλλεται όχι μόνο από άλλες, εκ διαμέτρου αντίθετες θεωρητικές προσεγγίσεις, αλλά και από τα τεκμήρια της ίδιας της πραγματικότητας, δηλαδή την διεθνώς παρατηρούμενη παραγωγή, αναπαραγωγή και διεύρυνση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων.

1.1 Κράτος πρόνοιας: επιτεύγματα και προβλήματα, κριτική και πολεμική

Ασφαλώς, η πολιτική για την αναπηρία, αφορά το σύνολο των πολιτικών και δεν περιορίζεται στην κοινωνική πολιτική. Η έμφαση στο κράτος πρόνοιας, στο παρόν κεφάλαιο, οφείλεται στο γεγονός ότι υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης η κοινωνική πολιτική υφίσταται τις μεγαλύτερες πιέσεις και περικοπές.

Το κράτος πρόνοιας, όπως οικοδομήθηκε μεταπολεμικά στις αναπτυγμένες χώρες, προσέφερε σημαντικά *επιτεύγματα* όσον αφορά την αναδιανομή του εισοδήματος, το βιοτικό επίπεδο και την κοινωνική συνοχή. Ωστόσο, η λειτουργία του συνοδεύτηκε από σημαντικά *προβλήματα*, όπως το υψηλό δημοσιονομικό κόστος, η αναποτελεσματικότητα, η γραφειοκρατία κ.ά. Τα προβλήματα αυτά αποτέλεσαν τη βάση για την άσκηση *κριτικής*, από όσους είναι υπέρ του κράτους πρόνοιας, με στόχο τη βελτίωσή του, αλλά και *πολεμικής*, από όσους τάσσονται εναντίον του και επιδιώκουν την κατάργησή του.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, προωθούνται «μεταρρυθμίσεις» που αποσκοπούν στην απόσυρση του κράτους από την υποχρέωση χρηματοδότησης του δημόσιου συστήματος υγείας και της κοινωνικής προστασίας, στην αποδιάρθρωση του κράτους πρόνοιας και στην αντικατάστασή του από υπηρεσίες που προσφέρει ως εμπόρευμα το ιδιωτικό κεφάλαιο.

Όσον αφορά την Ελλάδα, με δεδομένο ότι το κράτος πρόνοιας άρχισε να αναπτύσσεται κυρίως μετά το 1974, οι δημοσιονομικοί περιορισμοί, η οικονομική κρίση, και η πολι-

τική στροφή προς την ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών του, έπληξαν τις δομές υγείας και πρόνοιας πριν ακόμη αναπτυχθούν. Συνεπώς, η σημερινή υποβάθμιση του κράτους πρόνοιας θα το επαναφέρει σε πολύ χαμηλό επίπεδο σχετικά με τις αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης.

1.2 Η κρίση ως «ευκαιρία» για τον περιορισμό των δικαιωμάτων και των κοινωνικών δαπανών

Παρά την αποτυχία των πολιτικών που οδήγησαν στην οικονομική κρίση του 2008, τη χρεοκοπία κορυφαίων ιδιωτικών εταιρειών και τη διάσωσή τους από το κράτος, οι πολιτικές στήριξης των ελεύθερων αγορών δεν υποχώρησαν. Αντιθέτως, επανήλθαν επιθετικότερες μετατρέποντας την κρίση σε ευκαιρία για τη συρρίκνωση του δημόσιου χώρου, μέσω της επιβολής αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας, πολιτικών λιτότητας, περιορισμού των κοινωνικών δαπανών κ.ά. Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, αποδείχθηκαν μονόπλευρες και σκανδαλωδώς επιλεκτικές, καθότι αφορούσαν τη διάσωση των χρεοκοπημένων ιδιωτικών επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων των τραπεζών, από το κράτος (δηλαδή από τα χρήματα των πολιτών που πληρώνουν φόρους). Με τον τρόπο αυτό, όμως, η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος μετατράπηκε σε κρίση δημοσίου χρέους. ακολούθως το δημόσιο χρέος χρησιμοποιήθηκε ως μοχλός πίεσης για την περιστολή των δημοσίων δαπανών. Με τη μείωση των δημοσίων δαπανών, περιορίζονται οι κοινωνικές δαπάνες και συρρικνώνεται το κοινωνικό κράτος δημιουργώντας τις

προϋποθέσεις, δηλαδή παραχωρώντας χώρο, για την επέκταση της αγοράς και σε αυτόν τον τομέα.

Το οικονομικό επιχείρημα και το πραγματικό περιεχόμενό του

Ο κεντρικός σκοπός των πολιτικών στήριξης της ελεύθερης αγοράς είναι η συρρίκνωση του κράτους με παράλληλη ενδυνάμωση και επέκταση του ιδιωτικού τομέα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, το βασικό οικονομικό επιχείρημα είναι ότι το κράτος συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη αγορά, η οποία, αν λειτουργήσει χωρίς περιορισμούς, αυτορρυθμίζεται και οδηγεί στην οικονομική ανάπτυξη, τα οφέλη της οποίας θα διαχυθούν σε όλη την κοινωνία.

Ο κεντρικός σκοπός επιδιώκεται με θεσμικά και οικονομικά μέτρα που περιλαμβάνουν τις ιδιωτικοποιήσεις, τη μείωση των δημόσιων δαπανών, τη μείωση της φορολογίας των επιχειρήσεων και τη μείωση του κόστους εργασίας (μισθός, ασφαλιστικές εισφορές, κ.λπ.).

Η μείωση των δημόσιων δαπανών αιτιολογείται με την αναγκαιότητα περιορισμού των ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού και άρα των δανειακών αναγκών του δημοσίου, οι οποίες αυξάνουν τη ζήτηση χρήματος και συνεπώς το κόστος δανεισμού των επιχειρήσεων, που με τη σειρά του οδηγεί σε μείωση των επενδύσεων του ιδιωτικού τομέα και εν κατακλείδι εμποδίζει την ανάπτυξη.

Η μείωση της φορολογίας των επιχειρήσεων και του κόστους εργασίας αιτιολογούνται με το επιχείρημα, ότι έτσι αυξάνονται τα κέρδη και συνεπώς τα κίνητρα για επενδύσεις και

άρα δημιουργούνται οι όροι για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.

Συνεπώς, σειρά δυσμενών εξελίξεων όπως η μείωση των κοινωνικών δαπανών, η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, η μείωση των μισθών και των συντάξεων, η αύξηση της ανεργίας (ως μέσο για ευέλικτες εργασιακές σχέσεις και περιορισμού των μισθών), η περιστολή των εργασιακών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων, δεν είναι αποτέλεσμα αστοχιών της οικονομικής πολιτικής, ή δυσμενών οικονομικών συγκυριών, αλλά συνιστούν συνειδητές πολιτικές επιλογές μιας συγκεκριμένης αντίληψης σχετικά με τις προϋποθέσεις της οικονομικής ανάπτυξης.

Οι αντιλήψεις αυτές προωθούνται μέσω συντονισμένων, αλληλένδετων και αλληλοτροφοδοτούμενων μέτρων. Για παράδειγμα, η ανοχή στην εκτεταμένη φοροδιαφυγή και φοροασυλία και η μείωση της φορολογίας των επιχειρήσεων περιορίζει τα φορολογικά έσοδα του κράτους. αυτό έχει ως συνέπεια τον περιορισμό της ικανότητάς του να χρηματοδοτεί κοινωνικές δαπάνες. το αποτέλεσμα είναι η τεχνητή κατασκευή προϋποθέσεων για την επέκταση του ιδιωτικού τομέα στον χώρο των κοινωνικών υπηρεσιών. Δηλαδή, η πολιτική περιορισμού των δημοσίων εσόδων και της ικανότητας για δημόσια χρηματοδότηση, χρησιμοποιείται ως μέσο υπονόμευσης των δυνατοτήτων και του κύρους του κοινωνικού κράτους.

Η οικονομική συρρίκνωση του κράτους προωθείται με πράξεις (π.χ. ιδιωτικοποιήσεις, μείωση φορολογικών εσόδων από τις επιχειρήσεις) και «παραλήψεις» (π.χ. σπατάλη δημοσίου χρήματος, παρασιτισμός ιδιωτικών συμφερόντων

στο δημόσιο σύστημα). Η κατασκευασμένη αδυναμία του κράτους να στηρίζει τις κοινωνικές ανάγκες, υποκινεί διαδικασίες που αποσκοπούν στη θεσμική κατοχύρωση της συρρίκνωσής του. Συγχρόνως, η αδυναμία αυτή προβάλλεται και ως επιχείρημα, ώστε η εμπορευματοποίηση και η ιδιωτικοποίηση των κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών να προκύψουν ως αναπόφευκτες λύσεις και μονόδρομος.

Στο κεντρικό σχέδιο επιβολής των ανωτέρω πολιτικών, χρησιμοποιούνται συμπληρωματικά και μέτρα πολιτικής που πηγάζουν από την τρέχουσα δυσμενή οικονομική συγκυρία. Η οικονομική και η δημοσιονομική κρίση χρησιμοποιούνται ως επιχείρημα για τη συρρίκνωση του δημοσίου, των κοινωνικών δαπανών, τον περιορισμό των αμοιβών των εργαζομένων, την περιστολή των εργασιακών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων και την προώθηση του ιδιωτικού τομέα.

Ωστόσο, τίποτα δεν διασφαλίζει ότι τα κέρδη και τα υπερκέρδη θα επενδυθούν στην πραγματική οικονομία, οι εργαζόμενοι της οποίας έχουν υποβληθεί στις παραπάνω περιοριστικές πολιτικές. Αντιθέτως, η εμπειρία δείχνει ότι τα κέρδη επενδύονται κυρίως στο χρηματοπιστωτικό σύστημα⁶, στην αγορά ακινήτων, αποθησαυρίζονται ή/και καταναλώνονται.

⁶ Είναι χαρακτηριστικό ότι σε παγκόσμια κλίμακα η αξία των παραγώγων στις αγορές χρήματος ανήλθε το 2009 σε 615 τρισεκατομμύρια δολάρια, δηλαδή ξεπέρασε πάνω από δέκα φορές την αξία των αγαθών και υπηρεσιών της πραγματικής οικονομίας, που σε όρους ΑΕΠ ήταν το ίδιο έτος 58,1 τρισεκατομμύρια δολάρια, βλ. Bank for International Settlements (BIS): <http://www.bis.org/press/p100511.htm>, και The World Bank:

Στην πράξη, τα προτάγματα για «ελεύθερο ανταγωνισμό», «περιορισμό του κράτους», και την αποθέωση του «ατόμου», λειτουργούν απλώς ως μύθοι. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός συνθλίβεται κάτω από την οικονομική ισχύ των πολυεθνικών εταιριών, ενώ το, κατά τα άλλα κατακριτέο, κράτος γίνεται παντοδύναμο όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για την επιβολή, τη θεσμική θωράκιση και την υπεράσπιση της «ελεύθερης αγοράς». Το άτομο καταρρακώνεται στον βαθμό που δεν διαθέτει την αγοραστική δύναμη ώστε να επιβιώσει σε μία κοινωνία που υποτάσσεται στις δυνάμεις της αγοράς και εξατομικεύονται οι κοινωνικές δαπάνες.

Ειδικά όσον αφορά το άτομο, η επιβολή των αρχών της αγοράς σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, προωθείται παράλληλα με την αναγωγή του «ατόμου» σε κορωνίδα του συστήματος και τη ρητορική περί «ατομικών δικαιωμάτων». Στην πράξη, όμως, το σύστημα της αγοράς «αναγνωρίζει» μόνο εκείνα τα άτομα που έχουν αγοραστική δύναμη. η αγοραστική δύναμη αντικαθιστά τη δικαιωματική πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες. Τα δικαιώματα προς όλους, μετατρέπονται σε αγοραία αγαθά και υπηρεσίες που η πρόσβασή τους προϋποθέτει ανάλογη αγοραστική δύναμη. Σε μία κοινωνία που λειτουργεί αποκλειστικά με βάση τους κανόνες της αγοράς, τα άτομα που δεν διαθέτουν αγοραστική δύναμη καθίστανται αόρατα. Συγχρόνως, η όποια εγγύηση του κράτους περιορίζεται σε επίπεδο κάτω από το ελάχιστο όριο διαβίωσης.

Η πολιτική η οποία υποβιβάζει όλα τα ζητήματα, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών, σε οικονομικά, εκλαμβάνει τις κοινωνικές δαπάνες ως επιβαρυντικό στοιχείο του κρατικού προϋπολογισμού, ως περιοριστικό παράγοντα της κερδοφορίας και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, ως αντικίνητρο των επενδύσεων και τελικά ως ανασταλτικό παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης. Για την εφαρμογή αυτής της στενής οικονομίστικης λογικής, ως πρωταρχικό κριτήριο λήψης αποφάσεων χρησιμοποιείται, συχνά με επιστημονικά αμφισβητούμενη μεθοδολογία, η *ανάλυση κόστους-οφέλους*. Στη συγκεκριμένη τεχνική χρησιμοποιούνται μόνο μετρήσιμα, δηλαδή, ποσοτικά στοιχεία. Συνεπώς, προϋπόθεση για την εφαρμογή της είναι η μετατροπή οποιουδήποτε ποιοτικού στοιχείου σε ποσοτικό. Η μετατροπή αυτή ενέχει τον κίνδυνο αυθαίρετων υποθέσεων, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της σημασίας και του περιεχομένου των ποιοτικών παραμέτρων.

Κρίση, κοινωνικό κράτος και αναπηρία

Η αντίληψη για την αναγκαιότητα μείωσης των μισθών, ώστε να αυξηθούν τα κέρδη (τα οποία θα επενδυθούν και θα προκαλέσουν την οικονομική ανάπτυξη, τα οφέλη της οποίας αργότερα θα διαχυθούν) αποδέχεται ως επιθυμητή προϋπόθεση την αρχική οικονομική ανισότητα. Όμως, η αποδοχή της οικονομικής ανισότητας, έστω και ως υποτιθέμενης προϋπόθεσης για την ανάπτυξη, καταπατά κοινωνικά δικαιώματα. Η επιβολή της αρχικής ανισότητας αναπόφευκτα γίνεται με περιστολή των δικαιωμάτων. Συγχρόνως, η αρχική ανισότητα, αποτελεί και λειτουργεί ως αφετηρία για τη δημιουργία ανισοτήτων σε σειρά άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής (πληροφόρηση, εκπαίδευση, υγεία, πρόσβαση

στα κέντρα λήψης αποφάσεων κ.ά.). Επίσης, η αρχική ανισότητα, εδραιώνει θεσμούς και μηχανισμούς αναπαραγωγής των ανισοτήτων, ανάγει την αγορά σε ρυθμιστή των λειτουργιών του κράτους, παγιώνει απάνθρωπα χαρακτηριστικά στο σύστημα, δημιουργεί και ενδυναμώνει δομές που τελικά εμποδίζουν τη διάχυση του οικονομικού οφέλους. Τελικά, το πριμοδοτούμενο οικονομικό όφελος δεν διαχέεται· ιστορικά, μάλιστα, έχει αποδειχθεί ακριβώς το αντίθετο, δεδομένου ότι η απόσταση ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς διευρύνεται· παγκοσμίως, διαρκώς περισσότερος πλούτος συσσωρεύεται σε όλο και λιγότερους ανθρώπους.

Συνεπώς, η αντίληψη ότι η αρχική οικονομική ανισότητα είναι αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη, αποτελεί την επιστημονική τεκμηρίωση και αιτιολόγηση της ανισότητας. στην πράξη παράγει, αναπαράγει και εμπεδώνει ανισότητες οικονομικές και κοινωνικές. Μία τέτοια οικονομική πολιτική είναι ατελέσφορη τόσο σε οικονομικούς όρους όσο και σε όρους κοινωνικής ευημερίας.

Η κοινωνική πρόνοια δεν νοείται πλέον ως καθολικό *δικαίωμα*, αλλά ως εξατομικευμένη *παροχή*. Η διαφορά, ανάμεσα στις δύο εκδοχές, έγκειται στο ότι το *δικαίωμα* αφορά όλους τους πολίτες, ενώ η *παροχή* μόνο ορισμένο τμήμα του πληθυσμού και μάλιστα υπό αυστηρές προϋποθέσεις.

Η αποχώρηση του κράτους από την κοινωνική πολιτική συνδυάζεται με την ενδυνάμωση άλλων θεσμών και εννοιών (π.χ. κοινωνία πολιτών, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, εθελοντισμός, φιλανθρωπία, κ.ά.). Το ποιοτικά διαφορετικό, που εισάγεται με θεσμούς και έννοιες αυτού του είδους, είναι η μη καθολική, η μη υποχρεωτική, η ατομική, η απο-

σπασματική και επιλεκτική λειτουργία τους, σε σχέση με τη δικαιωματική απολαβή και την υποχρεωτική, καθολική και συνεχή υποχρέωση του κράτους να παρέχει κοινωνικές υπηρεσίες στους πολίτες που τις έχουν ανάγκη.

Η «φιλανθρωπία», ο «εθελοντισμός» και παρόμοιες μορφές «βοήθειας», λειτουργούν ως αποπροσανατολιστικά υποκατάστατα του κράτους πρόνοιας και της δικαιωματικής πρόσβασης σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες. Ο χώρος της αναπηρίας είναι εξαιρετικά πρόσφορος για την ανάπτυξη τέτοιων υποτιμητικών για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και αντικοινωνικών πρακτικών, οι οποίες συσκοτίζουν και αφήνουν στο απυρόβλητο τις πραγματικές αιτίες των προβλημάτων, αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους με ευκαιριακό και επιλεκτικό τρόπο, αναδεικνύουν ψευδείς ευεργέτες, απορροφούν και αποπροσανατολίζουν την ενέργεια ειλικρινών ανθρώπων.

Χαρακτηριστικό των πολιτικών στήριξης της «ελεύθερης αγοράς» είναι η επιδίωξη για την μετάθεση των ευθυνών από την κοινωνία στο άτομο. Η άποψη αυτή, δηλαδή η εξατομίκευση της ευθύνης, αντιβαίνει στον πυρήνα της σύγχρονης προσέγγισης για την αναπηρία, δηλαδή στην ίδια τη φιλοσοφία του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία. Επιστρέφει στο ατομικό, όχι όμως στη βάση της ξεπερασμένης λογικής του ιατρικού μοντέλου, αλλά στο πλαίσιο μιας οικονομίστικης και ατομικιστικής αντίληψης για την αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας. Με τον τρόπο αυτό επανεισάγεται, εμμέσως, η ξεπερασμένη εξατομίκευση της αναπηρίας. Μάλιστα, οι συνέπειες μιας τέτοιας προσέγγισης είναι χειρότερες από την εξατομίκευση της αναπηρίας στο πλαίσιο του ιατρικού μοντέλου, καθότι

συγχρόνως επιβάλλεται ο περιορισμός των κοινωνικών δαπανών, εμπορευματοποιούνται και ιδιωτικοποιούνται οι υπηρεσίες προς τα άτομα με αναπηρία· εξαρτώνται, δηλαδή, σχεδόν αποκλειστικά από την αγοραστική δύναμή τους. Η μείωση των κοινωνικών δαπανών, και η εμπορευματοποίηση αγαθών και υπηρεσιών, συνιστά εξατομίκευση της κοινωνικής δαπάνης.

Οι ανωτέρω πολιτικές ενώ περιορίζουν το κοινωνικό όφελος από την ένταξη των ατόμων με αναπηρία, συγχρόνως αυξάνουν το κοινωνικό κόστος που προκύπτει από τον αποκλεισμό τους. Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι πολυδιάστατο φαινόμενο, τόσο όσον αφορά τις αιτίες όσο και τις επιπτώσεις του. Η ανεργία, η χαμηλά αμειβόμενη απασχόληση και η ελλιπής εκπαίδευση συνιστούν εν δυνάμει αιτίες κοινωνικού αποκλεισμού. Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, χαμηλή αυτοεκτίμηση, αναξιοπρεπή διαβίωση και οδηγεί σε αδυναμία άσκησης δικαιωμάτων. Συνήθης πρακτική είναι η πολιτεία, αποποιούμενη των ευθυνών της, να μετακυλύει τις ευθύνες του κοινωνικού αποκλεισμού στα άτομα. Αυτή η αντίληψη, αφενός στοχοποιεί το άτομο, όσον αφορά τις αιτίες του κοινωνικού αποκλεισμού, αφετέρου μεταθέτει επίσης στο άτομο τις απαιτούμενες ενέργειες για την επανένταξή του. Το νόημα που υποκρύπτεται από την πρόταξη του ατομικού, είναι η απόκρυψη των ανισοτήτων που δημιουργούνται από τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές. Ενσαρκώνεται έτσι η άποψη της Μ. Θάτσερ, προεξάρχουσας

εκπροσώπου του νεοφιλελευθερισμού, ότι «δεν υπάρχει κοινωνία»⁷.

Η επικράτηση αυτών των αντιλήψεων και η ανεξέλεγκτη λειτουργία της αγοράς αμφισβητεί, διαβρώνει και θέτει σε κίνδυνο αξίες και αρχές οι οποίες εκφράζουν την πρόοδο της ανθρωπότητας στο ζήτημα της αναπηρίας, και με πολυετείς αγώνες του αναπηρικού κινήματος έχουν αποτυπωθεί σε διεθνείς συμβάσεις, θεσμούς και νόμους.

1.3 Οι επιπτώσεις των πρόσφατων οικονομικών εξελίξεων και θεσμικών αλλαγών στα θέματα της αναπηρίας

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε χρόνια ύφεση που αναμένεται να διαρκέσει. Από το 2009 έως και το 2011 η συσσωρευμένη μείωση του ΑΕΠ ανέρχεται στο 10,2%, και είναι η μεγαλύτερη μείωση κατά τη μεταπολεμική περίοδο⁸. Η επίσημη ανεργία ανέρχεται το γ' τρίμηνο του 2011 στο

⁷ «Δεν υπάρχει αυτό το πράγμα που αποκαλούν κοινωνία. Υπάρχουν μόνο ξεχωριστά άτομα, άνδρες, γυναίκες και οι οικογένειες τους. Και καμία κυβέρνηση δεν μπορεί να κάνει τίποτα, παρά μόνο μέσω των ανθρώπων και οι άνθρωποι οφείλουν να αναλαμβάνουν τη φροντίδα του εαυτού τους πριν από όλα. Είναι καθήκον μας να φροντίζουμε τους εαυτούς μας και μετά, επίσης να φροντίζουμε τη γειτονιά μας. Οι άνθρωποι έχουν στο μυαλό τους όσα δικαιούνται, ξεχνώντας όμως τις υποχρεώσεις τους, αλλά δεν μπορούν να υπάρχουν δικαιώματα αν δεν προηγηθούν οι υποχρεώσεις»
http://en.wikiquote.org/wiki/Margaret_Thatcher

⁸ INE-ΓΣΕΕ (2011), Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια έκθεση, 2011, σελ. 62.
http://www.inegsee.gr/sitefiles/studies/EKTHESH_13.pdf

17,7%⁹ με σαφείς τάσεις περεταίρω ανόδου. Η εμμονή σε πολιτικές που άμεσα δημιουργούν ύφεση και ανεργία, μεσομακροπρόθεσμα καταστρέφουν την παραγωγική βάση της ελληνικής οικονομίας. Η αποδιάρθρωση του εγχώριου παραγωγικού συστήματος υπονομεύει τη μελλοντική παραγωγική ικανότητα και την πηγή άντλησης φόρων, από όπου χρηματοδοτούνται οι δαπάνες του κράτους πρόνοιας. Εν ολίγοις, καταστρέφονται οι οικονομικές προϋποθέσεις για την ύπαρξη και λειτουργία του κοινωνικού κράτους. Συνεπώς, σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα οι πιέσεις για περεταίρω μείωση των κοινωνικών δαπανών θα είναι ασφυκτικές. Άλλωστε, δηλωμένος στόχος στο «μνημόνιο» είναι περιορισμός των δημοσίων δαπανών, πλην τόκων, από το 41,8% το 2007, στο 30,5% το 2020¹⁰. Μία τέτοια εξέλιξη θα προκαλέσει ριζική ανατροπή στις δημόσιες και κοινωνικές πολιτικές. Επίσης, σημαίνει ότι στο εξής, όσοι έκαναν χρήση αυτών των προσφερόμενων από το κράτος υπηρεσιών, ή θα τις αγοράζουν, ή αν δεν έχουν αυτή τη δυνατότητα, τότε «απλώς» θα τις στερηθούν.

Οι υφεσιακές πολιτικές, ενώ διαρκώς διευρύνουν το τμήμα του πληθυσμού που έχει ανάγκη κοινωνικών παροχών (άνεργοι, ευκαιριακά εργαζόμενοι, χαμηλόμισθοι, χαμηλοσυνταξιούχοι κ.ά.) συγχρόνως μειώνουν τις κοινωνικές δαπάνες στον κρατικό προϋπολογισμό. Συνεπώς, το αναπηρικό κίνημα θα πρέπει αφενός να οργανώσει την άμυνα για τη διατήρηση των κεκτημένων, αφετέρου να προετοιμαστεί για

⁹ <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>

¹⁰ INE-ΓΣΕΕ (2011), Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια έκθεση, 2011, σελ. 19.
http://www.inegsee.gr/sitefiles/studies/EKTHESH_13.pdf

την αντιμετώπιση των αναγκών των ατόμων με αναπηρία στη βάση της *αυτοοργάνωσης* και της *κοινωνικής αλληλεγγύης*. Η αυτοοργάνωση και η κοινωνική αλληλεγγύη μπορεί να είναι ένας από τους στόχους ενός ΣΔΑ την περίοδο που διανύουμε.

Το δημοσιονομικό έλλειμμα έχει δύο πλευρές: τα έσοδα και τις δαπάνες. Η προσέγγιση που εστιάζει μονομερώς στην πλευρά των δαπανών υπερτονίζοντας τις διορθωτέες, κατά τα άλλα, στρεβλώσεις και σπατάλες, υποβαθμίζοντας το σκέλος των εσόδων, είναι ατελέσφορη. Το δημοσιονομικό έλλειμμα στην Ελλάδα οφείλεται πρωτίστως στα περιορισμένα έσοδα του κράτους (κυρίως λόγω φοροασυλίας, φοροδιαφυγής και εισφοροδιαφυγής) και δευτερευόντως στις δαπάνες. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι οι δημόσιες δαπάνες βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο με τον μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ στα δημόσια έσοδα η Ελλάδα υστερεί σημαντικά.¹¹

Οι πολιτικές επιλογές για την αντιμετώπιση της κρίσης, στον βαθμό που επιλέγουν ως διέξοδο τον μονομερή περιορισμό των δημοσίων δαπανών, αντί της αύξησης των φορολογικών εσόδων (με την κατάργηση της φοροασυλίας και τη φορολόγηση όσων για δεκαετίες φοροδιαφεύγουν) συρρικνώνουν το κοινωνικό κράτος. Ωστόσο, το σημαντικότερο είναι ότι υπονομεύουν τους όρους για οικονομική, ανάπτυξη από όπου μπορεί να στηριχθεί ένα υγιές κράτος πρόνοιας, και επιπλέον κατασκευάζουν την οικονομική βάση για την

¹¹ INE-ΓΣΕΕ (2010), Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια έκθεση, 2010, σελ.157. <http://www.inegsee.gr/ereynes-meletes/ekthesh/Ethsia-Ekthesh-2010-H-ellhnikh-oikonomia-kai-h-apasxolhsh.html>

επιχειρηματολογία που στοχεύει και στη θεσμική ανατροπή του.

Η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με πολιτικές περιορισμού του δημόσιου χώρου, βρίσκουν το ζήτημα της αναπηρίας στην Ελλάδα σε μία κρίσιμη καμπή. Τα τελευταία χρόνια, μετά από συντονισμένες προσπάθειες του αναπηρικού κινήματος, των διεθνών οργανισμών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ελληνικών κυβερνήσεων υπήρξε σημαντική βελτίωση του θεσμικού-νομικού πλαισίου και των πολιτικών για την αναπηρία, χωρίς ωστόσο, να φτάσει το επίπεδο των αναπτυγμένων χωρών. Στις μέρες μας, ο συνδυασμός των πολιτικών περιορισμού του δημόσιου χώρου και της κρίσης απειλούν τις θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές κατακτήσεις του αναπηρικού κινήματος στην Ελλάδα οι οποίες κατακτήθηκαν με μακρόχρονους αγώνες.

Η ανωτέρω αντίστροφη στάση συγκεκριμενοποιείται με σειρά αλλαγών οι οποίες δρουν μεταξύ τους συμπληρωματικά και πολλαπλασιαστικά:

Τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών για την κοινωνική προστασία,

- την αποδέσμευση της κεντρικής κυβέρνησης από την υποχρέωση παροχής κοινωνικών υπηρεσιών μέσω της «αποκέντρωσης» και της μετάθεσης των σχετικών αρμοδιοτήτων στην περιφερειακή και τοπική αυτοδιοίκηση, χωρίς, όμως, την αντίστοιχη μεταφορά πόρων,
- τη θέσπιση μηχανισμών-κανονισμών-μέτρων με στόχο τον δομικό περιορισμό των κοινωνικών παροχών,
- την εμπορευματοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών,

- την ιδιωτικοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών,
- την εξατομίκευση της πρόσβασης στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Δυσμενείς θεσμικές αλλαγές

Με συνοπτικές διαδικασίες θεσπίστηκαν πρόσφατα ρυθμίσεις με χαρακτηριστικά μηχανισμών μείωσης των κοινωνικών παροχών και των δημοσιονομικών δαπανών του τομέα υγείας-πρόνοιας. Συγκεκριμένα θεσπίστηκαν:

Το *Κέντρο Πιστοποίησης της Αναπηρίας* (ΚΕ.Π.Α.) το οποίο αντιμετωπίζει εν μέρει τις αδυναμίες του προηγούμενου συστήματος πιστοποίησης, δημιουργεί όμως νέα προβλήματα όπως μεγάλη αναμονή για την εξέταση των αιτούντων, ολοκληρωτική έλλειψη κατ' οίκον υγειονομικής εξέτασης, έλλειψη διευθύνσεων ΚΕ.Π.Α. σε νησιωτικές και απομακρυσμένες περιοχές, ανεπαρκής στελέχωση των Υγειονομικών Επιτροπών. Όμως όπως σημειώνει και ο Πρόεδρος της Ε.Σ.Α.μεΑ., η πιστοποίηση της αναπηρίας δεν είναι δυνατόν να αποτελεί δημοσιονομικό μέγεθος, αλλά θα πρέπει να προσδιορίζεται με αντικειμενικά κριτήρια.¹²

Τον *Ενιαίο Κανονισμό Παροχών Υπηρεσιών Υγείας* (Ε.Κ.Π.Υ.Υ.) με τον οποίο περικόπτεται το είδος και το ύψος των παροχών για τις ανάγκες ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, όπως νεφροπαθείς, διαβητικοί, άτομα με μεσογειακή αναιμία κ.ά. καθιερώνοντας αυξημένη συμμετοχή των ασφαλισμένων στην προμήθεια βοηθητικών θεραπευτικών μέσων.

¹² Βαρδακαστάνης Ι., ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, τ. 26, σελ. 32.
http://www.esaea.gr/files/documents/TA_26.pdf

Ο Πίνακας Προσδιορισμού Ποσοστών Αναπηρίας, με τον οποίο μειώνονται τα ποσοστά αναπηρίας για μεταμοσχευθέντες, οροθετικούς ασθενείς, άτομα με μεσογειακή αναιμία, αυτισμό κ.ά. με συνέπεια να απειλείται η δωρεάν πρόσβασή τους σε κατάλληλη θεραπεία αλλά και να χάνουν βασικά προνοιακά επιδόματα.

Οι δυσμενείς θεσμικές αλλαγές δεν διαβρώνουν απλώς τις συνταγματικά κατοχυρωμένες κατακτήσεις του αναπηρικού κινήματος, αλλά προλειαίνουν το έδαφος ακόμη και για την αναίρεσή τους, μέσω μελλοντικών τροποποιήσεων στο Σύνταγμα. Ενδεικτική είναι η πρόταση για συνταγματική επιβολή του «ισοσκελισμένου προϋπολογισμού». Η υιοθέτηση μιας τέτοιας πρότασης θα δημιουργήσει ένα πλήρως ανελαστικό πλαίσιο κοινωνικών δαπανών, με αποτέλεσμα να απορρίπτεται ακόμη και κάθε σκέψη για επανάκτηση στοιχειωδών κατακτήσεων και χαρακτηριστικών του κράτους πρόνοιας.

Κατάρρευση κοινωνικών δομών

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη για την Παγκόσμια και Εθνική Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία (3 Δεκεμβρίου 2011), που εξέδωσε η Ε.Σ.Α.μεΑ.¹³, σειρά βασικών κοινωνικών δομών οδηγείται σε κατάρρευση. Συγκεκριμένα, εντοπίζεται κατάρρευση:

- Στο δημόσιο σύστημα πρόνοιας, με κίνδυνο τον αφανισμό σημαντικών Δομών και Προγραμμάτων Κοινωνικής Φροντίδας (ΚΗΦΗ, ΚΔΑΠμεΑ, «Βοήθεια στο Σπίτι»).

¹³ http://www.esaea.gr/files/documents/DIAKIRIXI_30.11.11.doc

- Στο δημόσιο σύστημα υγείας, με τη δραματική υποβάθμιση των δημόσιων υπηρεσιών υγείας που κατασκευάζει τις προϋποθέσεις ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα, καθώς και την πρωτοφανή μείωση του ύψους και του είδους των φαρμάκων και των θεραπευτικών μεθόδων, μέσων και προθέσεων.
- Στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας.
- Στα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης, με συνέπεια την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων με βαριές και πολλαπλές αναπηρίες.
- Σε μη κερδοσκοπικές δομές που παρέχουν υποστηρικτικές υπηρεσίες στα άτομα με βαριά αναπηρία και στις οικογένειές τους.

Περιορισμός παροχών

Ο περιορισμός των παροχών έχει ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων:

- Την υποβάθμιση των ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών παροχών.
- Τη δραστική περικοπή του Προγράμματος Διερμηνείας στη Νοηματική Γλώσσα, που περιορίζει τη δυνατότητα επικοινωνίας στους κωφούς και βαρήκοους.

Αύξηση οικονομικών επιβαρύνσεων

Παράλληλα με τις δυσμενείς θεσμικές αλλαγές, τη συρρίκνωση των δομών, τον περιορισμό των παροχών και της χρηματοδότησης, αυξάνονται οι οικονομικές επιβαρύνσεις με την επιβολή σειράς πρόσθετων και έκτακτων φορολογικών μέτρων. Οι ελάχιστες εξαιρέσεις από τις έκτακτες φο-

ρολογικές εισφορές, δεν αμβλύνουν τις γενικότερες δυσμενείς επιπτώσεις στα άτομα με αναπηρία.

Μείωση μισθών

Τα άτομα με αναπηρία, παρά ορισμένες επιμέρους εξαιρέσεις, πλήττονται και μέσω των οριζόντιων μέτρων ή/και των επιπτώσεων από την εφαρμογή γενικότερων πολιτικών στους τομείς της εργασίας, του εισοδήματος, της εκπαίδευσης κ.ά.

- *Μείωση του ύψους των μισθών στα άτομα με αναπηρία και στους γονείς ατόμων με βαριά αναπηρία που εργάζονται στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.*
- *Μείωση του επιδόματος ανεργίας στους ανέργους με αναπηρία.*
- *Μη εξαίρεση του ν. 2643/1998 από τη ρήτρα περιορισμού των προσλήψεων (1/10).*

Αύξηση της ανεργίας

Η ύφεση μειώνει τις θέσεις εργασίας. Το επίσημο ποσοστό της ανεργίας το 2011 ήταν 18% και αντιστοιχεί σε 900.000 ανθρώπους. Το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ εκτιμά ότι η ανεργία θα ανέλθει το 2012 σε 26% δηλαδή σε 1.200.000 ανθρώπους¹⁴. Είναι γνωστό ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν αυξημένες πιθανότητες να βρεθούν χωρίς εργασία, οι άνεργοι με αναπηρία έχουν χαμηλότερες πιθανότητες εύρεσης εργασίας και ο χρόνος παραμονής τους στην ανεργία είναι

¹⁴ <http://www.ineobservatory.gr/>

μακρύτερος. Ακόμη και σε αυτό το ιδιαίτερα δυσμενές περιβάλλον, ο ν. 2643/1998, που προβλέπει θετικά μέτρα για την πρόσληψη των ατόμων με αναπηρία, εφαρμόζεται πλημμελώς και αναποτελεσματικά.

Περιορισμός χρηματοδότησης των αναπηρικών οργανώσεων

Η νομικά κατοχυρωμένη χρηματοδότηση των οργανώσεων του αναπηρικού κινήματος περιορίζεται. Η αποδυνάμωση των οργανώσεων συνεπάγεται και αποδυνάμωση του διεκδικητικού λόγου των ατόμων με αναπηρία.

Περί πολιτικών προθέσεων

Είναι προφανές ότι πολλά από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία δεν είναι αποτέλεσμα συνειδητής πολιτικής επιλογής, αλλά μάλλον απόρροια άγνοιας, ή/και συνήθειας που αναπαράγεται. Ωστόσο, η συνειδητή επιλογή υπεισέρχεται, και μάλιστα με καθοριστικές συνέπειες, όταν στη θέσπιση πολιτικών και στην κατανομή των πόρων δεν αποδίδεται στην αναπηρία η θέση που της πρέπει και το μερίδιο που της αντιστοιχεί. Ο περιορισμός των κοινωνικών δαπανών, η εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών, η εξατομίκευση των κοινωνικών δαπανών συνιστούν συνειδητές πολιτικές επιλογές.

1.4 Η επικοινωνιακή διαχείριση επιβολής των περιοριστικών πολιτικών

Είναι προφανές ότι η κοινωνική αποδοχή των πολιτικών που, με αφορμή την οικονομική κρίση, επιτίθενται στα δι-

καιώματα και ειδικότερα στα δικαιώματα των ευπαθών τμημάτων της κοινωνίας, απαιτούν τον ανάλογο επικοινωνιακό χειρισμό. Ο χειρισμός αυτός περιλαμβάνει καταρχάς τη συγκάλυψη των πραγματικών αιτιών και υπευθύνων μέσω της διάχυσης των ευθυνών και της ερμηνείας με βάση περιπτωσιολογικές αναφορές. Ακολούθως, με αφορμή ορισμένα πραγματικά (και αυτονοήτως κατακριτέα) περιστατικά επιχειρείται, μέσω της γενίκευσης, η στοχοποίηση και η συλλήβδην ενοχοποίηση των μελών κάθε επιμέρους κοινωνικής-επαγγελματικής ομάδας. Η εν λόγω επικοινωνιακή μεθόδευση έχει διπλή στόχευση: αφενός υπονομεύει το κύρος και την αξιοπιστία της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας απέναντι στην υπόλοιπη κοινωνία, και συγχρόνως, με την κατασκευή αισθήματος συνενοχής, περιορίζει την αντίδραση από τα μέλη αυτής της ίδιας ομάδας.

Από αυτή την επικοινωνιακή τακτική, πριν από την επίθεση στα δικαιώματά τους, δεν εξαιρέθηκαν ούτε τα άτομα με αναπηρία. Στην τακτική αυτή εντάσσεται η εκμετάλλευση του θέματος όσων καταχρηστικώς απολαμβάνουν παροχές που προορίζονται για τα άτομα με αναπηρία και ειδικές κατηγορίες ατόμων με αναπηρία. Η επίθεση αυτή αποσιώπησε, βέβαια, την πάγια πολιτική και τις προτάσεις των αναπηρικών οργανώσεων για τον περιορισμό αυτού του φαινομένου.¹⁵ Όπως και στην περίπτωση των άλλων κοινωνικών ομάδων, έτσι και στην περίπτωση των ατόμων με αναπηρία, η συκοφαντική επίθεση έχει ως πραγματικό στόχο την περικοπή των δικαιωμάτων και την αιτιολόγηση των σχετικών δυσμενών θεσμικών αλλαγών.

¹⁵ Βλ. ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ τ. 25, σελ. 8, <http://www.esaea.gr/files/documents/T25.pdf>

Η γνώση και αποκάλυψη αυτής της επικοινωνιακής τακτικής έχει θεμελιώδη σημασία, καθότι η αποδοχή της αποπροσανατολίζει τη σκέψη και δυσχεραίνει την κατανόηση του πραγματικού περιεχομένου των αλλαγών που συντελούνται. Η επιτυχία αυτής της επικοινωνιακής πολιτικής μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα, όχι μόνο την παθητική αποδοχή των δυσμενών αλλαγών και την αδρανοποίηση των θιγόμενων στρωμάτων της κοινωνίας, αλλά ακόμη και την απόσπαση θετικής γνώμης για τον περιορισμό των δικαιωμάτων, δημιουργώντας τεχνητούς εχθρούς και υπονομεύοντας τις κοινωνικές συμμαχίες. Οι πιθανότητες για επιτυχία αυτής της πολιτικής δεν πρέπει να υποτιμώνται, καθότι εδράζονται σε επιλογή πραγματικών περιστατικών, τα οποία μεθοδευμένα υπερτονίζονται και γενικεύονται, ενώ συγχρόνως γίνεται έντεχνη και συστηματική εκμετάλλευση, οικειοποίηση και προσεταιρισμός κοινώς αποδεκτών εννοιών (λογοδοσία, αξιολόγηση, διαφάνεια κ.ά.), δηλαδή εννοιών με τις οποίες κανείς δεν μπορεί να έχει αντίρρηση.

1.5 Συμπέρασμα για τους ιδεολογικούς, πολιτικούς και οικονομικούς στόχους ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία (ΣΔΑ)

Τα τελευταία χρόνια οι εξελίξεις στον χώρο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα όσον αφορά τις αρχές και τις αξίες που διέπουν το θέμα της αναπηρίας, χαρακτηρίζονται από αντιφατικές τάσεις. Σε επίπεδο Παγκόσμιων και Διεθνών Οργανισμών έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος, η οποία μάλιστα έχει αποτυπωθεί και στο θεσμικό πλαίσιο πολλών κρατών. Αντιθέτως, στο επίπεδο άσκησης συγκε-

κριμένων πολιτικών, λόγω της επικράτησης των δημοσιονομικών κριτηρίων στη λήψη των αποφάσεων, παρατηρείται έντονη τάση για αμφισβήτηση της σκοπιμότητας των κοινωνικών δαπανών και για περιορισμό της χρηματοδότησής τους, η οποία μάλιστα επιχειρείται να παγιωθεί και μέσω ανατροπών στο θεσμικό πλαίσιο, συμπεριλαμβανομένου και του Συντάγματος.

Τα δικαιώματα και οι κατακτήσεις των ατόμων με αναπηρία βρίσκονται εν μέσω πολλαπλών ιδεολογικών και οικονομικών απειλών. Από τη μια μεριά οι νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις επιδιώκουν τον εν γένει περιορισμό του κράτους και των κοινωνικών δαπανών ειδικότερα. από την άλλη η οικονομική κρίση περιορίζει τις πραγματικές δυνατότητες του κράτους πρόνοιας ενώ συγχρόνως πλήττει πρωτίστως τα άτομα με αναπηρία.

Συνεπώς, η τρέχουσα πολιτική και οικονομική συγκυρία θέτει αυξημένα καθήκοντα για το αναπηρικό κίνημα, τόσο στο γενικό πολιτικό επίπεδο όσο και ειδικότερα στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Με βάση όσα αναφέρθηκαν θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να επιδιώκεται:

- Η υπεράσπιση των θεσμικών κατακτήσεων σε επίπεδο αρχών και συγχρόνως η αμφισβήτηση των επιχειρημάτων με τα οποία επιχειρείται η ανατροπή τους.
- Η έμπρακτη εφαρμογή των θεσμικών κατακτήσεων.
- Η υπεράσπιση των κεκτημένων σε επίπεδο κοινωνικών παροχών, και η αμφισβήτηση της υποτιθέμενης αναγκαιότητας για συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους.

- Ο περιορισμός της εμπορευματοποίησης και της ιδιωτικοποίησης των κοινωνικών υπηρεσιών.
- Η περαιτέρω διεύρυνση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.
- Η ανατροπή αυτής καθαυτής της πολιτικής συρρίκνωσης του κοινωνικού κράτους.
- Η αναβάθμιση του ρόλου της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης για την αντιστάθμιση του κενού από τη συρρίκνωση του κεντρικού κράτους.
- Η στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης με ταυτόχρονη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Είναι προφανές, ότι η πλήρης και ισότιμη ένταξη όλων των πολιτών στην οικονομική και κοινωνική ζωή είναι επ' ωφελεία του συνόλου της κοινωνίας. Η πλήρης ένταξη όλων των πολιτών, πρωτίστως συνιστά αναπόσπαστο στοιχείο πολιτισμού. επιπροσθέτως, εξοικονομεί δημοσιονομικούς πόρους, αφενός διότι δεν είναι αναγκαία η προνοιακή υποστήριξή τους, αφετέρου διότι διευρύνει τη βάση παραγωγής του πλούτου.

Απόκρουση της ιδεολογικής, πολιτικής και οικονομικής επίθεσης κατά των δικαιωμάτων και του κοινωνικού κράτους

Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 1, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κοινωνικό κράτος βρίσκονται στο επίκεντρο μακροχρόνιας, γενικευμένης και πολύπλευρης επίθεσης. Επιπλέον, με αφορμή την οικονομική κρίση, η επίθεση αυτή έχει λάβει διαστάσεις και επιχειρείται να αρθούν σε μονιμότερη βάση θεμελιώδεις κατακτήσεις.

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ, είναι δυνατόν να τεθούν στόχοι και να προβλεφθούν ενέργειες οι οποίες να αποσκοπούν στην αποδόμηση των επιχειρημάτων που υπονομεύουν τα δικαιώματα και το κοινωνικό κράτος. Τέτοιες ενέργειες μπορεί να είναι:

- Παρέμβαση στα όργανα και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
- Ενέργειες εκπαίδευσης/ενημέρωσης (π.χ. διοργάνωση σεμιναρίων, διαλέξεων, εκδηλώσεων, εκτύπωση ενημερωτικών φυλλαδίων, κ.ά.).

Με δεδομένο ότι η συρρίκνωση των δικαιωμάτων και του κοινωνικού κράτους αφορά το σύνολο του πληθυσμού, είναι δυνατόν στο ΣΔΑ να προβλέπεται συνεργασία με άλλους φορείς.

Αποκάλυψη της επικοινωνιακής στρατηγικής των πολιτικών συρρίκνωσης των δικαιωμάτων και του κράτους πρόνοιας

Η συρρίκνωση των δικαιωμάτων και η αποδιάρθρωση του κοινωνικού κράτους συνοδεύεται με εκτεταμένη επικοινωνιακή εκστρατεία με τη συμμετοχή των ΜΜΕ και άλλων φορέων που προσδίδουν την αναγκαία ιδεολογική και επισημονική κάλυψη. Η αντίκρουση αυτής της επικοινωνιακής εκστρατείας έχει καθοριστική σημασία, καθότι η αποδοχή της συσκοτίζει το πραγματικό περιεχόμενο των δυσμενών αλλαγών, αποπροσανατολίζει την κοινωνία και αδρανοποιεί τις αντιστάσεις της (βλ. και ενότητα 1.4).

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ, αντίκρουση της επικοινωνιακής εκστρατείας κατά του κοινωνικού κράτους μπορεί να γίνει με: ενέργειες ενημέρωσης (π.χ. διοργάνωση σεμιναρίων, διαλέξεων, εκδηλώσεων, εκτύπωση ενημερωτικών φυλλαδίων, κ.ά.).

Με δεδομένο ότι η επικοινωνιακή εκστρατεία υπέρ του περιορισμού του κράτους πρόνοιας στοχεύει στο σύνολο του πληθυσμού, είναι δυνατόν να αναπτυχθούν κοινές δράσεις με άλλους φορείς (π.χ. συνδικαλιστικά σωματεία εργαζομένων κ.ά.).

Αποκατάσταση του περιεχομένου των εννοιών

Η επικράτηση των πολιτικών που αποσκοπούν στον περιορισμό του κράτους πρόνοιας ενισχύεται, εκτός από τους μηχανισμούς της ίδιας της αγοράς, με τη θεσμική θωράκισή τους από το κράτος και με τη συστηματική προβολή εννοιών των οποίων, όμως, έχει αλλοιωθεί το περιεχόμενο, π.χ. έρανος, εθελοντισμός, «φιλανθρωπία», ενσωμάτωση, φροντίδα, ισότητα, ίσες ευκαιρίες, δια βίου μάθηση, απασχολησιμότητα κ.ά.

Οι περισσότερες από αυτές τις έννοιες έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- Ίσως το πιο φανερό είναι ότι σε ένα αξιακά ουδέτερο πλαίσιο, αυτές καθαυτές ως έννοιες, είναι κοινώς αποδεκτές, έχουν «θετικό πρόσημο», και ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να απορριφθούν. Το πραγματικό περιεχόμενό τους αποκαλύπτεται μόνο με την ένταξή τους σε συγκεκριμένο πλαίσιο.

- Προτάσσουν το ατομικό στοιχείο, έναντι του κοινωνικού.
- Προσομοιάζουν με άλλες συναφείς έννοιες, οι οποίες όμως έχουν εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο.

Η έντεχνη διοχέτευση αυτών των εννοιών μέσα από τον κυρίαρχο λόγο και τις πολιτικές, πετυχαίνει, σε μεγάλο βαθμό, τον στόχο για τον οποίο χρησιμοποιούνται. Για τον λόγο αυτό πρέπει να αποδομηθούν και να απομυθοποιηθούν. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί, ότι η κριτική που ασκείται δεν θα πρέπει να αφορά πάντα αυτές καθαυτές τις έννοιες. Πρωτίστως, πρέπει να αφορά τη νοηματοδότηση και τη χρήση τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, το οποίο καλύπτει μία σειρά πολιτικών με σκοπό τη συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους και την εξατομίκευση των προβλημάτων. Ακολούθως, παρουσιάζονται ορισμένες από αυτές τις έννοιες, που συνδέονται αμεσότερα με το θέμα της αναπηρίας:

Έρανος, εθελοντισμός και «φιланθρωπία», αντί κοινωνικής πολιτικής

Στον έρανο η συμμετοχή είναι προαιρετική, το ύψος της συνεισφοράς υποκειμενικό, οι αποδέκτες καθορίζονται από τον φορέα που διενεργεί τον έρανο. Ουσιαστικά, ο έρανος καλύπτει ανάγκες τις οποίες δεν καλύπτει η πολιτεία. Συνεπώς, πρόκειται για ενέργεια που υποκαθιστά το κοινωνικό κράτος και τη χρηματοδοτική πηγή του, το φορολογικό σύστημα. Αντιθέτως, σε ένα κράτος δικαίου στα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού συμμετέχουν όλοι οι πολίτες ανάλογα με το εισόδημά τους, ενώ η πολιτεία θεσπίζει ενιαία κριτήρια για το πώς διανέμονται τα χρήματα για την κοινω-

νική πολιτική, (βλ. σχετικά και Πίνακα 2, στην ενότητα 3.3.3).

Η *εθελοντική* προσφορά στο κοινωνικό σύνολο έχει ασφαλώς θετικό περιεχόμενο, δεδομένου ότι εμπεριέχει στοιχεία αλτρουισμού και κοινωνικής ευαισθησίας. Ωστόσο, όταν προβάλλεται ως υποκατάστατο των υποχρεώσεων της οργανωμένης κοινωνίας, τότε αποτελεί όχημα μετατροπής των κοινωνικών προβλημάτων σε ατομικά. Επιπλέον, «αντιμετωπίζει» μέρος μόνο των αναγκών και μάλιστα με επιφανειακό, ευκαιριακό και επιλεκτικό τρόπο, συσκοτίζοντας την αιτία των προβλημάτων, και ως εκ τούτου εμποδίζοντας την ουσιαστική αντιμετώπισή τους.

Η «*φιλανθρωπία*» είναι μία ενέργεια ευκαιριακή ως προς τη συχνότητα, επιλεκτική και υποκειμενική ως προς τους αποδέκτες, το είδος και το ύψος της βοήθειας. Εμπεριέχει, το ενδεχόμενο οικοδόμησης σχέσεων ανισότητας, εξάρτησης και οίκτου. Η «φιλανθρωπία», όπως και ο έρανος και ο εθελοντισμός, υποκαθιστά το κοινωνικό κράτος, τα κοινωνικά κριτήρια και τη δικαιωματική βάση της κοινωνικής αλληλεγγύης, (βλ. σχετικά και Πίνακα 2, στην ενότητα 3.3.3).

Ιδια αντί ίσης μεταχείρισης

Η ίδια μεταχείριση, εφόσον απευθύνεται σε άτομα που βρίσκονται σε διαφορετική θέση και έχουν διαφορετικές δυνατότητες πρόσβασης στους κοινωνικούς πόρους, δεν έχει ως αποτέλεσμα την πραγματική ισότητα. Μάλιστα, σε μία τέτοια περίπτωση ελλοχεύει ο κίνδυνος για αναπαραγωγή των ανισοτήτων κάτω από το πέπλο της «ισότητας».

Σύμφωνα με τη νέα προσέγγιση για την αρχή της ισότητας, αυτό που συνιστά διάκριση δεν είναι η διαφορετική αντιμε-

τώπιση των ανθρώπων, αλλά η διαφορετική αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε παρόμοια θέση, και η όμοια αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε διαφορετική θέση.

Τσες ευκαιρίες αντί δικαιωμάτων

Η μονομερής έμφαση στις «ευκαιρίες» μπορεί να οδηγήσει σε διακρίσεις, με την έννοια ότι η ευθύνη της αξιοποίησής τους, και βέβαια της αποτυχίας για τη μη αξιοποίησή τους, επιρρίπτεται στα μονωμένα άτομα. Η «φιλολογία» για τις ευκαιρίες, πραγματικές και πλασματικές, υπονομεύει τον διάλογο για τα δικαιώματα. έτσι γίνεται λόγος για «ευκαιρίες εργασίας» αντί για το δικαίωμα στην εργασία, «ευκαιρίες υγείας» και όχι για το δικαίωμα στις υπηρεσίες υγείας.

Ενσωμάτωση αντί ένταξης

Ο όρος «ένταξη» διαφοροποιείται από τον όρο «ενσωμάτωση». Η έννοια της «ενσωμάτωσης» υποδηλώνει την προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον και όχι το αντίθετο. Η «ένταξη» αφορά σε μια σταδιακή διαδικασία αλλαγής και προσαρμογής του γενικού συστήματος στις ανάγκες όλων των πολιτών ανεξάρτητα από τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τους.

Φροντίδα αντί υποστήριξης

Η «υποστήριξη» και η «φροντίδα» αποτελούν δύο ξεχωριστούς τύπους κοινωνικής πολιτικής. Η ανάπτυξη ενός συστήματος κοινωνικής υποστήριξης συνδέεται με την δημιουργία προϋποθέσεων για ανεξάρτητη διαβίωση. Αντιθέτως, η έννοια της «φροντίδας» συνδέεται με τη φιλοσοφία της θεραπευτικής προσέγγισης και της αντίληψης η οποία κα-

τευθύνει όσα από τα άτομα με αναπηρία δεν είναι σε θέση να ενταχθούν στο υφιστάμενο κοινωνικό σύστημα, προς μορφές κλειστής περίθαλψης.

Απασχολησιμότητα αντί εργασίας

Απασχολησιμότητα είναι η ικανότητα που αναγνωρίζει η «αγορά εργασίας» σε κάποιον, ώστε να του προσφέρει εργασία. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια λογική με την οποία επιχειρείται η συγκάλυψη των πραγματικών αιτιών της ανεργίας, δηλαδή της ανεπάρκειας του οικονομικού συστήματος, και τη μετάθεσή τους στο άτομο. Αυτό προκύπτει και μόνο από το γεγονός ότι πολύ υψηλό ποσοστό των ανέργων είναι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή/και πρώην εργαζόμενοι με ειδίκευση και προσόντα. Η απασχολησιμότητα ενσαρκώνει τη μετάβαση από την εργασία, ως δικαίωμα το οποίο προστατεύεται από το κράτος, στην ατομική ευθύνη απόκτησης ικανοτήτων για εύρεση εργασίας.

Δια βίου μάθηση αντί δια βίου εκπαίδευσης

Κατά κάποιο τρόπο, «παράγωγος έννοια» της απασχολησιμότητας είναι η ονομαζόμενη «δια βίου μάθηση». Το προβληματικό στοιχείο με τη «δια βίου μάθηση» δεν είναι, ασφαλώς, ή ούτως ή άλλως προφανής ανάγκη για εκσυγχρονισμό και εμπλουτισμό των γνώσεων των ενηλίκων. Η δια βίου μάθηση είναι δυνατόν να λειτουργήσει εξισορροπητικά και να συμβάλει στην άμβλυνση των διακρίσεων που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία στην τυπική εκπαίδευση, και ασφαλώς πρέπει να αξιοποιηθεί στο έπακρο για τον σκοπό αυτό.

Ωστόσο, η πρόσβαση στη δια βίου μάθηση, με όρους αγοράς, δημιουργεί κινδύνους αναπαραγωγής των διακρίσεων και ανισοτήτων που παρουσιάζονται και στην τυπική εκπαίδευση. Η μετατροπή της εκπαίδευσης, από δικαίωμα που διασφαλίζεται από το κράτος, σε εμπόρευμα που συνδέεται με την αγοραστική δύναμη και η περαιτέρω σύνδεσή της με την απασχόληση, την μετατρέπει σε «επένδυση» με την κυριολεκτική οικονομική έννοια του όρου. Η εξέλιξη αυτή ενέχει τον κίνδυνο περιορισμού των δαπανών για την εκπαίδευση των ατόμων τα οποία αντιμετωπίζουν δυσκολίες, δεδομένου ότι απαιτείται υψηλότερο κόστος ή/και αναμένεται χαμηλότερο όφελος. Δημιουργείται, συνεπώς, πρόσφορο έδαφος αποκλεισμού των ατόμων αυτών από την εκπαιδευτική διαδικασία. Εν κατακλείδι, η ακραία εκδοχή της δια βίου μάθησης εξατομικεύει αυτό που θα έπρεπε να είναι κοινωνικό. Καθιστά το άτομο υπεύθυνο ώστε μέσω της δια βίου μάθησης να γίνει «απασχολήσιμος».

2. Το Σχέδιο Δράσης ως εργαλείο πολιτικής

2.1 Από το θεσμικό πλαίσιο στην υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών

Η ύπαρξη θεσμικού-νομικού πλαισίου δεν συνεπάγεται αυτομάτως την υλοποίησή του. Το θεσμικό πλαίσιο συνιστά ένα σύνολο αρχών και ρυθμίσεων η ενεργοποίηση των οποίων απαιτεί πολιτικές αποφάσεις, ενέργειες, χρηματοδότηση κ.ά. Σε κάθε περίπτωση, η εκδήλωση ενδιαφέροντος, η άσκηση πιέσεων, η συμμετοχή και η υποβολή προτάσεων από τις ενδιαφερόμενες κοινωνικές ομάδες διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο. Ο ρόλος των επιμέρους κοινωνικών ομάδων, αφορά τόσο τον έλεγχο για την τήρηση της νομοθεσίας όσο και την εν γένει αξιοποίηση των δυνατοτήτων που απορρέουν από το θεσμικό-νομικό πλαίσιο. Η πίεση των ενδιαφερόμενων κοινωνικών ομάδων μπορεί να εκφραστεί με ποικίλους θεσμικούς και κινηματικούς τρόπους. Ένα Σχέδιο Δράσης, συνιστά έναν από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους διεκδίκησης, προώθησης και πραγμάτωσης ευνοϊκών για την αναπηρία θεσμών.

2.2 Τι είναι Σχέδιο Δράσης

Το Σχέδιο Δράσης είναι ένα σύνολο συντονισμένων ενεργειών προς επίτευξη ενός σκοπού.

Τα βασικά συστατικά στοιχεία ενός Σχεδίου Δράσης είναι:

- Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης,
- ο προσδιορισμός των στόχων,
- η χάραξη της στρατηγικής,
- η επιλογή των ενεργειών,
- η κατάρτιση χρονοδιαγράμματος,
- η δημοσιοποίηση,
- η εύρεση χρηματοδότησης,
- η αξιολόγηση,
- η αναθεώρηση.

Η κατάρτιση ενός σχεδίου δράσης έχει ασφαλώς διαδικαστικές και τεχνικές πλευρές που σε σημαντικό βαθμό είναι δεδομένες. Ωστόσο, δεν είναι ορθό να υποβαθμιστεί σε τυπική διεκπεραίωση ενός τεχνικού ζητήματος, ούτε βέβαια να θεωρηθεί ως μία ουδέτερη διαδικασία στερούμενη θεωρητικής τεκμηρίωσης και ιδεολογικής οπτικής. Αναλόγως της θεωρητικής θεμελίωσης στην οποία εδράζεται το Σχέδιο Δράσης, διαμορφώνονται τα κριτήρια διάγνωσης της κατάστασης, τίθενται οι στόχοι, ορίζονται η στρατηγική και οι επιμέρους ενέργειες.

Συνεπώς, προϋπόθεση σύνταξης ενός Σχεδίου Δράσης είναι η ύπαρξη ενός *θεωρητικού* πλαισίου, καθώς και ενός πλαισίου *αξιών* και *αρχών*, (βλ. Κεφ. 3).

Επίσης, κατά τη σύνταξη του Σχεδίου Δράσης θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν και το υφιστάμενο *θεσμικό* πλαίσιο καθώς και οι ασκούμενες *πολιτικές*, (βλ. Κεφ. 4).

Η αποτελεσματικότητα ενός Σχεδίου Δράσης αυξάνεται όταν σχεδιάζεται ως τμήμα μιας γενικότερης πολιτικής που σχετίζεται με το αντικείμενο του ΣΔΑ.

2.3 Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία

Το Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία είναι ένα σύνολο συντονισμένων ενεργειών με σκοπό την άρση των εμποδίων που δημιουργούν διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία.

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ θα πρέπει αφενός να αναγνωρίζονται και να εξαντλούνται τα όρια και οι δυνατότητες του υφιστάμενου κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού πλαισίου, αφετέρου να διατυπώνονται διεκδικήσεις στην προοπτική διαμόρφωσης ευνοϊκότερων συνθηκών και συσχετισμών.

Ειδικά στις σημερινές συνθήκες, το ΣΔΑ θα πρέπει να αποτελεί επίσης πλαίσιο αντίστασης για τη διαφύλαξη των κερκτημένων από την επιθετική πολιτική περιορισμού των δικαιωμάτων.

Ανάμεσα στη διατύπωση και αποδοχή αρχών και αξιών, τη θεσμική τους αποτύπωση, την πολιτική τους υιοθέτηση και την τελική υλοποίηση, σχεδόν πάντα και σχεδόν σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής υπάρχει απόκλιση.

Αποτελεί συχνό και εκτεταμένο φαινόμενο, η κοινωνία να ορίζει θεμελιώδεις αξίες (π.χ. ισότητα, δικαιοσύνη) τις οποίες, όμως, δεν μπορεί να στηρίξει και να σεβαστεί. Συνεπώς, η απόκλιση ανάμεσα στις πολιτικές διακηρύξεις και την πραγματικότητα δεν χαρακτηρίζει μόνο το θέμα της α-

ναπηρίας. Στην περίπτωση της αναπηρίας, ένα ΣΔΑ μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για τον περιορισμό της εν λόγω απόκλισης.

Η διατύπωση των αρχών για την αναπηρία, η χάραξη των σχετικών πολιτικών και η εφαρμογή τους στην καθημερινή ζωή, συνιστούν δύο διακριτά, πλην όμως, συνδεδεμένα επίπεδα. Κάθε επίπεδο χαρακτηρίζεται από τις δικές του ιδιομορφίες:

- Η διατύπωση αρχών, είναι διαδικασία επιστημονικής έρευνας και καθήκον του αναπηρικού κινήματος.
- Η χάραξη πολιτικών και η εφαρμογή τους στην πράξη, είναι συνάρτηση των ιδεών και του εκάστοτε συσχετισμού των δυνάμεων, στη διαμόρφωση του οποίου το αναπηρικό κίνημα επίσης μπορεί να παίζει αποφασιστικό ρόλο.

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ η παρέμβαση στο δεύτερο επίπεδο είναι σημαντικές, δεδομένου ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μοχλός πίεσης, ώστε οι αρχές και η νομοθεσία να μη μείνουν κενό γράμμα.

2.4 Φορείς εκπόνησης ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία

Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία είναι δυνατόν να εκπονηθεί από πλήθος φορέων, όπως επίσης και με συνεργασία φορέων. Ενδεικτικά ένα ΣΔΑ μπορεί να εκπονηθεί από τους εξής φορείς:

- Κεντρική κυβέρνηση

- Περιφερειακή Διοίκηση
- Τοπική Αυτοδιοίκηση
- Ομοσπονδίες, Σωματεία ατόμων με αναπηρία και γονέων ατόμων με αναπηρία.
- Επιμελητήρια
- Επιχειρήσεις
- Συνεταιρισμούς
- Εκπαιδευτικά ιδρύματα
- Φορείς Μέσων Μαζικής Μεταφοράς
- Φορείς Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.
- Κεντρικές συνδικαλιστικές οργανώσεις, Εργατικά Κέντρα, κ.ά.

Είναι προφανές, ότι αναλόγως του φορέα ο οποίος εκπονεί το ΣΔΑ και των στόχων που αυτός θέτει, το εν λόγω σχέδιο διαφοροποιείται ως προς τους στόχους, το κοινό στο οποίο απευθύνεται κ.λπ. Επίσης, το εύρος ενός ΣΔΑ μπορεί να ποικίλει, με την έννοια ότι μπορεί να αποσκοπεί στην αντιμετώπιση μόνο ενός θέματος και σε περιορισμένο χώρο, έως στην αντιμετώπιση πολλών θεμάτων σε ευρύτερο χώρο. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση οι βασικές αρχές σύνταξης του ΣΔΑ παραμένουν ίδιες.

2.5 Σημασία και δυνατότητες των πολιτικών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο

Ως αποτέλεσμα της κυριαρχίας των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, το κράτος έχει τεθεί σε μία διαδικασία διευρυνόμενης απεμπόλησης αρμοδιοτήτων που αφορούν την κοινωνική πολιτική. Ο απώτερος σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι οι υπηρεσίες και τα αγαθά που προσέφερε το κοινωνικό κράτος να περιέλθουν στον χώρο της αγοράς, να αποτελέσουν δηλαδή αντικείμενο επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι η Περιφερειακή και Τοπική Αυτοδιοίκηση χρησιμοποιείται από την κεντρική κυβέρνηση ως μέσο προκειμένου, αφενός να αποποιηθεί των ευθυνών της σε ζητήματα κοινωνικής πολιτικής, αφετέρου να δημιουργήσει προϋποθέσεις διείσδυσης του ιδιωτικού τομέα. Αυτό γίνεται μέσω της «αποκέντρωσης», που στην πράξη καταλήγει στη μεταφορά αρμοδιοτήτων από το κράτος στην τοπική αυτοδιοίκηση, χωρίς την αντίστοιχη μεταφορά πόρων. Μία τέτοια «αποκέντρωση», με σχεδόν δεδομένη την αδυναμία της τοπικής αυτοδιοίκησης να ανταπεξέλθει στη χρηματοδότηση των κοινωνικών δαπανών, προδιαγράφει την εμπορευματοποίηση των σχετικών υπηρεσιών.

Με βάση τα ανωτέρω, είναι προφανές ότι παράλληλα με τον αγώνα για την αποκατάσταση του κοινωνικού κράτους, απαιτείται και η ενδυνάμωση των αρμοδιοτήτων με ταυτόχρονη διασφάλιση της χρηματοδότησης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, ως αντιστάθμισμα του περιορισμού των αρμοδιοτήτων της κεντρικής κυβέρνησης. Το περιφερειακό και ακόμη περισσότερο το τοπικό επίπεδο είναι ο χώρος της έ-

μπρακτης υλοποίησης του θεσμικού-νομικού πλαισίου και της εφαρμογής των πολιτικών, συνεπώς, οι φορείς που δραστηριοποιούνται σε αυτό το επίπεδο έχουν αυξημένες δυνατότητες.

Οι περιφερειακοί και τοπικοί φορείς διαθέτουν πολλές αρμοδιότητες, μηχανισμούς, ανθρώπινο δυναμικό και εν μέρει τους οικονομικούς πόρους, ώστε να υλοποιήσουν πολιτικές και να αναλάβουν πρωτοβουλίες στον χώρο ευθύνης τους.

Το επίπεδο της Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, διαθέτει ορισμένα χαρακτηριστικά, που συνιστούν εν δυνάμει συγκριτικά πλεονεκτήματα και προσδίδουν πολύ μεγάλες δυνατότητες για αποτελεσματική παρέμβαση στο ζήτημα της αναπηρίας. Ω τέτοια χαρακτηριστικά αναφέρονται:

- η μικρή κλίμακα,
- η καλύτερη γνώση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι πολίτες,
- η εγγύτερη σχέση δήμου-πολιτών,
- η αυξημένη δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών,
- οι προϋποθέσεις αμεσότερης παρέμβασης των διαφόρων συλλογικοτήτων στη λήψη των αποφάσεων και στον έλεγχο για την υλοποίησή τους,
- οι δυνατότητες ουσιαστικής διαβούλευσης.

Οι τομείς δράσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε σχέση με την αναπηρία είναι ενδεικτικά οι εξής: ενημέρωση, πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, υπηρεσίες υποστήριξης, προσβασιμότητα, εκπαίδευση, απασχόληση, πολιτισμός, αναψυχή και αθλητισμός, κ.ά.

Ο αγώνας για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει την υποβάθμιση του αγώνα σε κεντρικό επίπεδο και την παραίτηση από τη διεκδίκηση των πόρων του δημοσίου. Άλλωστε, το μεγαλύτερο τμήμα των δημοσίων εσόδων προέρχεται από τους άμεσους και έμμεσους φόρους που καταβάλλουν οι μισθωτοί και οι συνταξιούχοι.

3. Θεωρητική βάση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία

Η προσέγγιση του ζητήματος της αναπηρίας χαρακτηρίζεται από διαρκή εξέλιξη. Οι σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις για την αναπηρία, και ειδικά η αποτύπωσή τους σε διεθνείς και εθνικούς θεσμούς, συνιστούν ισχυρό πλαίσιο αναφοράς για τη χάραξη αποτελεσματικών πολιτικών.

Η υλοποίηση στην πράξη της «νέας πολιτικής για την αναπηρία» καθώς και η ανάπτυξη και χρήση πρακτικών εργαλείων πολιτικής, προϋποθέτει τη βαθιά γνώση και εμπέδωση των σχετικών αξιών, αρχών και σύγχρονων προσεγγίσεων.

Η *θεωρητική τεκμηρίωση* του ΣΔΑ διασφαλίζει την ορθότητα των στόχων, τεκμηριώνει το αίτημα για την υλοποίησή τους, εμπλουτίζει τη σύζευξη της στρατηγικής με τις επιμέρους ενέργειες, συμβάλει στη συνοχή και συνέργεια των δράσεων, βελτιώνει τους όρους για την αποτελεσματική υλοποίησή του. Η θεωρητική βάση που παρέχεται στο παρόν εγχειρίδιο επιτρέπει την προσαρμογή ενός ΣΔΑ σε ευρύ πλαίσιο ειδικών συνθηκών, αναγκών και δυνατοτήτων.

3.1 Η εξέλιξη των προσεγγίσεων για την αναπηρία^{16,17}

Τις τελευταίες δεκαετίες, ως αποτέλεσμα της ωρίμανσης και αποτελεσματικότητας των διεκδικήσεων του αναπηρικού κινήματος καθώς και της εξέλιξης της επιστημονικής γνώσης στο χώρο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, η προσέγγιση για την αναπηρία έχει διέλθει από διάφορες φάσεις σημειώνοντας αξιοσημείωτη πρόοδο. Η πιο πρόσφατη σημαντική εξέλιξη υπήρξε η επικράτηση του ονομαζόμενου «κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία», έναντι του αντίστοιχου «ιατρικού».

Ως αποτέλεσμα της εξέλιξης στην προσέγγιση για την αναπηρία εμφανίστηκαν νέες έννοιες, ενώ διαφοροποιήθηκε και εμπλουτίστηκε το περιεχόμενο παλαιότερων εννοιών. Συνεπώς, η ενασχόληση με το ζήτημα της αναπηρίας με σύγχρο-

¹⁶ Για αναλυτικότερη αναφορά στις αρχές και στις έννοιες της αναπηρίας βλ.:

- «Θεωρητικά Μοντέλα Πολιτικής για την Αναπηρία» στο: Ε.Σ.Α.μεΑ (2008), *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας. Εγχειρίδιο Εκπαιδευομένου*.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=803

- ΕΣΑμεΑ, (2003), *Άτομα με αναπηρία: Ισότιμοι Πολίτες. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004-2010. Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών, στόχων και πραγματικότητας*. Ετήσια Έκθεση 3η Δεκέμβρη.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=116

- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008), *Δια βίου μάθηση και αναπηρία*.

¹⁷ Για τη συγγραφή του παρόντος κεφαλαίου έχουν χρησιμοποιηθεί αποσπάσματα από τη μελέτη της ΕΣΑμεΑ (2008), *Διά βίου μάθηση και αναπηρία*.

νο τρόπο, προϋποθέτει τη σαφή οριοθέτηση των βασικών αρχών και εννοιών. Παρακάτω, (βλ. ενότητα 3.3.1) αναλύεται περιληπτικά, υπό το πρίσμα της σύγχρονης προσέγγισης για την αναπηρία, το περιεχόμενο βασικών αρχών και εννοιών οι οποίες απολαμβάνουν, πλέον, κοινής αποδοχής.

ι. Η αναπηρία ως ατομικό πρόβλημα: το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία

Σύμφωνα με την αντίληψη του ιατρικού μοντέλου, η αναπηρία εντοπίζεται και περιορίζεται στο ατομικό επίπεδο. θεωρείται, δηλαδή, η αναπηρία ως πρόβλημα που προκαλείται άμεσα από νόσο, τραύμα ή άλλη κατάσταση της υγείας, η οποία απαιτεί ιατρική φροντίδα και παρέχεται υπό μορφή ατομικής θεραπείας. Υπό την οπτική αυτής της αντίληψης, το περιβάλλον συνιστά ένα δεδομένο πλαίσιο στο οποίο τα άτομα με αναπηρία οφείλουν να προσαρμοστούν.

Η επίπτωση αυτής της αντίληψης στις πολιτικές για την αναπηρία, είναι ο μονομερής προσανατολισμός σε ιατρικές παρεμβάσεις με σκοπό τη θεραπεία και την αποκατάσταση σε ατομικό επίπεδο. Η υιοθέτηση του ιατρικού μοντέλου, συνιστά το θεωρητικό υπόβαθρο των μέτρων τα οποία αφενός εξαντλούνται σε παθητικές πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας και αφετέρου σε πολιτικές οι οποίες προκρίνουν τη δημιουργία παράλληλων δομών. Οι παθητικές πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας περιορίζουν το εύρος των πολιτικών για την αναπηρία, ενώ η δημιουργία παράλληλων δομών, αυτών δηλαδή που απευθύνονται αποκλειστικά στα άτομα με αναπηρία, συμβάλλει στην απομόνωση από την υπόλοιπη κοινωνία και ενέχει τον κίνδυνο να υποκινήσει διαδικασίες κοινωνικής περιθωριοποίησης, κοινωνικού αποκλεισμού,

ακόμη και ιδρυματοποίησης. Για τους λόγους αυτούς το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία θεωρείται πλέον ξεπερασμένο.

ii. Η αναπηρία ως κοινωνική κατασκευή: το κοινωνικό μοντέλο για την αναπηρία

Παρά τις προφανείς αδυναμίες του, το ιατρικό-ατομικό μοντέλο κυριάρχησε έως τη δεκαετία του 1960, δηλαδή έως την περίοδο που εμφανίστηκε το κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης για την αναπηρία. Σύμφωνα με το κοινωνικό μοντέλο, η αναπηρία δεν θεωρείται χαρακτηριστικό του ατόμου, αλλά αποτέλεσμα του πλέγματος των σχέσεών του με το περιβάλλον, δηλαδή ως «κοινωνική κατασκευή».

Το δομημένο περιβάλλον, οι θεσμοί, οι νόμοι, οι κανονισμοί και οι συμπεριφορές με άμεσο ή/και έμμεσο τρόπο, δημιουργούν τυπικούς ή/και άτυπους φραγμούς που εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρία να λειτουργήσουν ισότιμα σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής. συνεπώς, είναι δυνατόν να δημιουργούν διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία. Σύμφωνα με την αντίληψη του κοινωνικού μοντέλου, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία δεν πρέπει να θεωρούνται αποτέλεσμα των ατομικών λειτουργικών περιορισμών τους, αλλά συνέπεια των ατελειών της κοινωνίας οι οποίες ορθώνουν εμπόδια στην ικανοποίηση των αναγκών αυτών των ατόμων. Εν κατακλείδι, η οπτική του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία, μετατοπίζει την έμφαση από το άτομο στο ευρύτερο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Η μετατόπιση του κέντρου βάρους από το ατομικό στο κοινωνικό επίπεδο, έχει πολλαπλές επιπτώσεις τόσο στην αντί-

ληψη αυτής καθαυτής της έννοιας της αναπηρίας όσο και στο θεωρητικό υπόβαθρο για τη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών. Κατ' αρχάς ανέδειξε υπάρχοντα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία σε σχέση με το περιβάλλον, τα οποία η ιατρική-ατομική προσέγγιση συγκάλυπτε ή/και δεν ευνοούσε την αποκάλυψή τους. Επιπλέον, διεύρυνε το πεδίο αναζήτησης για τα αίτια αυτών των προβλημάτων, και συνακόλουθα εμπλούτισε τα μέτρα για την αντιμετώπισή τους.

Λογική συνέπεια των ανωτέρω είναι ο εμπλουτισμός των πολιτικών αντιμετώπισης της αναπηρίας με μέτρα που αφορούν την προσαρμογή του περιβάλλοντος στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Η διαχείριση του αναπηρικού ζητήματος αντιμετωπίζεται πλέον ως συλλογική ευθύνη της κοινωνίας. Κατά προέκταση απαιτείται κοινωνική δράση για τις απαραίτητες προσαρμογές, ώστε να διασφαλίζεται η πλήρης και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Συνεπώς, με βάση την προσέγγιση του κοινωνικού μοντέλου, η αναπηρία ανάγεται πλέον σε πολιτικό ζήτημα.

Η κοινωνική οπτική στην έννοια της αναπηρίας εισάγει νέα διάσταση των *ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, και μάλιστα με πολλαπλές προεκτάσεις:

- Αναδεικνύει την *υποχρέωση της κοινωνίας* να διασφαλίζει την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πλευρές της κοινωνικής ζωής.
- Εδραιώνει τη *δικαιωματική προσέγγιση* για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, σε αντιδιαστολή με αντιλήψεις «φιλανθρωπίας», οίκτου, ελεημοσύνης κ.λπ.

- Διαμορφώνει το θεωρητικό υπόβαθρο για τη διαπίστωση της ανεπάρκειας των παθητικών πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας και φωτίζει την ανάγκη για συμπλήρωσή τους με ενεργητικές πολιτικές.
- Εγείρει την απαίτηση για τη δημιουργία προϋποθέσεων οι οποίες αποσκοπούν στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία, σε αντιδιαστολή με την ενσωμάτωσή τους, δηλαδή τη μονομερή προσαρμογή τους στο υφιστάμενο κοινωνικό περιβάλλον.

Σήμερα, το κοινωνικό μοντέλο για την αναπηρία συνιστά την κυρίαρχη προσέγγιση τόσο στον χώρο της επιστήμης όσο και στο επίπεδο των διεθνών οργανισμών, αλλά και της συντριπτικής πλειονότητας των κρατών. Ωστόσο, αυτή η κατάκτηση του αναπηρικού κινήματος και της κοινωνίας γενικότερα, κινδυνεύει από την προϊούσα επέκταση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, καθότι με αυτές επιχειρείται, σε οικονομικούς όρους πλέον, η επιστροφή στην εξατομίκευση της αναπηρίας, (βλ. ενότητα 1.2).

Πίνακας 1. Αντιπαραβολή εννοιών του κοινωνικού και του ιατρικού μοντέλου προσέγγισης για την αναπηρία

Ιατρικό μοντέλο	Κοινωνικό μοντέλο
Ασθενής	Άτομο με αναπηρία
Βλάβη	Αναπηρία
Ατομικό πρόβλημα	Κοινωνικό πρόβλημα
Ατομική αντιμετώπιση - προσαρμογή	Προσαρμογή περιβάλλοντος / κοινωνίας

Ιατρικό μοντέλο	Κοινωνικό μοντέλο
Φιλανθρωπία	Κοινωνική πολιτική
Φροντίδα	Υποστήριξη
Κοινωνική ενσωμάτωση	Κοινωνική ένταξη
Διάκριση	Ισότητα
Έλεγχος	Επιλογή

3.2 Η προσέγγιση για την αναπηρία επηρεάζει την πολιτική

Το είδος της αντίληψης για την αναπηρία έχει καθοριστική σημασία διότι διαμορφώνει την αφετηρία για τον καθορισμό των σχετικών πολιτικών. Στον βαθμό που η αναπηρία θεωρείται αποκλειστικά ως *ατομικό* πρόβλημα, τότε, εκ προοιμίου, δρομολογούνται πολιτικές που εξαντλούνται σε ατομικό επίπεδο, οι οποίες κατά κανόνα συνδυάζονται με παθητικές προνοιακές πολιτικές. Αντιθέτως, η συνδυαστική προσέγγιση της αναπηρίας ως *κοινωνικού και ατομικού* προβλήματος, με προτεραιότητα στην ανάδειξη της κοινωνικής διάστασης, ανοίγει τον δρόμο στην πολύπλευρη και δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Όπως αναφέρθηκε (βλ. Κεφ. 1) τα τελευταία χρόνια διαμορφώνεται μια αντιφατική κατάσταση στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Ως αποτέλεσμα της προόδου των κοινωνικών επιστημών και των αγώνων του αναπηρικού κινήματος, έχουν διαδοθεί και έχουν γίνει πλέον κοινός τόπος αξίες και αρχές που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα. επιπλέον, αυτές οι αξίες και αρχές έχουν αποτυπωθεί σε κεί-

μενα διεθνών οργανισμών και έχουν υιοθετηθεί από την εθνική νομοθεσία πολλών κρατών. Ωστόσο, σχεδόν παράλληλα με την ανωτέρω διαδικασία, κυρίως στο επίπεδο άσκησης της συγκεκριμένης πολιτικής, αλλά και με συστηματικές προεκτάσεις σε θεσμικό επίπεδο, παρατηρείται μία αντίστροφη τάση η οποία στην πράξη περιορίζει τον χώρο, το εύρος και την εμβέλεια της κοινωνικής πολιτικής, κατασκευάζοντας παράλληλα χώρο στις δυνάμεις της αγοράς.

Υπάρχει πλέον καθολική συμφωνία ότι η αναπηρία είναι ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, στην εμπέδωση, συνειδητοποίηση και διάδοση των θεωρητικών και πρακτικών προεκτάσεων αυτού του κοινού τόπου, εντοπίζεται σοβαρό έλλειμμα. Οι σύγχρονες αντιλήψεις για την αναπηρία, όχι μόνο δεν έχουν εμπεδωθεί στην ελληνική κοινωνία, αλλά είναι άγνωστες ακόμη και σε αρμόδιες υπηρεσίες και παράγοντες της πολιτείας. Ο βαθμός «διείσδυσης» των σύγχρονων αντιλήψεων για την αναπηρία στις νοοτροπίες, στάσεις και πρακτικές της κοινωνίας είναι περιορισμένος. Η καθυστέρηση αυτή, πέραν της «φυσιολογικής» αδράνειας που έχει η κοινωνία σε κάθε αλλαγή, οφείλεται και στην έλλειψη παιδείας, γνώσεων και ενημέρωσης. Βέβαια, όπως ήδη έχει αναφερθεί, η πρόοδος που έχει συντελεστεί με την επικράτηση του κοινωνικού μοντέλου, διαβρώνεται προς την κατεύθυνση της εξατομίκευσης και από τις νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις σε ιδεολογικούς, πολιτικούς και οικονομικούς όρους.

3.3 Κατευθυντήριες αρχές που πρέπει να διέπουν ένα Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία

Ένα ΣΔΑ προκειμένου να μην είναι ένας απλός κατάλογος ενεργειών, αλλά ένα εργαλείο το οποίο να χρησιμεύει στην επίτευξη στόχων για την ουσιαστική προώθηση των θεμάτων της αναπηρίας, θα πρέπει να διαπνέεται από τη φιλοσοφία και να υπακούει στις αρχές του κοινωνικού μοντέλου και της δικαιωματικής προσέγγισης για την αναπηρία.

Είναι σημαντικό να εμπεδωθεί, ότι το θέμα της αναπηρίας, τόσο σε όρους υπέρβασης των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία όσο και σε όρους αρχών αντιμετώπισης της αναπηρίας, αφορά με πολλούς, άμεσους και έμμεσους, τρόπους το σύνολο της κοινωνίας. Κατ' αρχάς, η διασφάλιση των όρων για πλήρη κοινωνική ένταξη σε όλα τα άτομα είναι πρωταρχικό χαρακτηριστικό του επιπέδου πολιτισμού μιας κοινωνίας. Η παιδεία της κοινωνίας ώστε να λειτουργεί στη βάση μιας κουλτούρας σεβασμού των δικαιωμάτων έχει ανεκτίμητη αυταξία. Περαιτέρω, η ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία επηρεάζει θετικά ή αρνητικά, με άμεσο ή/και έμμεσο τρόπο, πολύ μεγαλύτερο τμήμα της κοινωνίας. Επίσης, πολλές από τις διευκολύνσεις που παρέχονται στα άτομα με αναπηρία χρησιμοποιούνται και από ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού, ενώ συγχρόνως καθιστούν φιλικότερο και ασφαλέστερο για όλους το δομημένο περιβάλλον.

Με βάση τα ανωτέρω συνάγεται, ότι ανάμεσα στο γενικότερο συμφέρον της κοινωνίας και τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων από μία επιμέρους κοινωνική ομάδα, εν προκειμένω των ατόμων με αναπηρία, υπάρχει *ισότιμη και αμφίδρομη σχέση*. Η επισήμανση αυτή έχει κρίσιμη σημασία, αφενός

για την οπτική υπό την οποία η κοινωνία, ως σύνολο, οφείλει να αντιμετωπίζει τα αιτήματα των επιμέρους ομάδων, και αφετέρου για τη θεμελίωση της δικαιωματικής διεκδίκησης των αιτημάτων των επιμέρους ομάδων.

Εκτός από την ανωτέρω αφετηριακή αντίληψη, ένα ΣΔΑ με σκοπό την υλοποίηση της «νέας πολιτικής για την αναπηρία», θα πρέπει να υπακούει και να επιδιώκει την τήρηση ενός ευρύτερου πλαισίου κοινώς αποδεκτών αξιών και αρχών για την αναπηρία που αποτελούν πλέον κοινό τόπο. Συγχρόνως, όμως, θα πρέπει να καταπολεμά οποιαδήποτε αντίληψη, πολιτική και πρακτική αντιβαίνει σε αυτές τις αρχές (εξατομίκευση του προβλήματος, «φιλανθρωπία» κ.λπ.) Πρόκειται δηλαδή για μία διαδικασία με πολλαπλή στόχευση.

3.3.1 Περιεχόμενο και σημασία των αρχών¹⁸

Η εκπόνηση και υλοποίηση ενός ΣΔΑ θα πρέπει να εδράζεται και να οικοδομείται στο πλαίσιο των σύγχρονων προσεγγίσεων για την αναπηρία. Αυτή η επισήμανση έχει σημασία, διότι η οπτική προσέγγισης της αναπηρίας έχει καθοριστική θεωρητική και μεθοδολογική σημασία, τόσο για τον προσανατολισμό της αναγνωριστικής μελέτης όσο και τη διατύπωση των στόχων του ΣΔΑ (βλ. Κεφ. 5).

Όσον αφορά τη διαδικασία εκπόνησης του ΣΔΑ

¹⁸ Ως βάση για την παρουσίαση των αρχών έχουν χρησιμοποιηθεί επίσημα κείμενα και μελέτες της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Στη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης ενός ΣΔΑ, προκειμένου να είναι εναρμονισμένες με τις σύγχρονες προσεγγίσεις, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε:

- να διασφαλίζεται η ενεργή συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία,
- να πληρούνται οι αρχές της προσβασιμότητας σε όλες τις πτυχές και φάσεις εκπόνησης και υλοποίησής του.

Προφανής και εκ των ων ουκ άνευ αρχή συγκρότησης ενός ΣΔΑ είναι η *ενεργή συμμετοχή των ιδίων των ατόμων με αναπηρία*. Οι πολιτικές και τα προγράμματα που αναπτύσσονται χωρίς τη συμβολή των ατόμων με αναπηρία, ενέχουν τον κίνδυνο όχι μόνο να μην ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, αλλά ακόμη και να αναπαράγουν, έστω και με έμμεσο τρόπο, διακρίσεις εις βάρος τους.

Προϋπόθεση για τη συμμετοχή ατόμων με αναπηρία στις φάσεις σχεδιασμού και υλοποίησης ενός ΣΔΑ, είναι η διασφάλιση της *προσβασιμότητας* σε όλες τις σχετικές διαδικασίες.

Όσον αφορά το περιεχόμενο του ΣΔΑ

Το περιεχόμενο του ΣΔΑ θα πρέπει:

- να οικοδομείται στο πλαίσιο των αρχών του *κοινωνικού μοντέλου*,
- να θεμελιώνεται θεωρητικά στην αρχή των δικαιωμάτων του ανθρώπου, δηλαδή στην *δικαιωματική προσέγγιση* για την αναπηρία,
- να διασφαλίζει την *αρχή της ισότητας*,

- να αποσκοπεί στην *κοινωνική ένταξη* και όχι στην ενσωμάτωση,
- να εδράζεται στην *ολιστική προσέγγιση της αναπηρίας*,
- να διαπνέεται από την αρχή της *πρόσβασης*, του *καθολικού σχεδιασμού* και της *προσβασιμότητας*,
- να διαπνέεται από την αρχή του «*mainstreaming*» και να αποτρέπει την *ίδρυση παράλληλων δομών*, πλην αυτών που απαιτούνται για την αντιμετώπιση ειδικών αναγκών.
- να διασφαλίζει τη *συνέργεια με τον γενικότερο σχεδιασμό*,
- να αποσκοπεί στον περιορισμό της εξάρτησης και να ενδυναμώνει την *ανεξαρτησία*, και την *αυτοδιάθεση*,
- ειδική μέριμνα για τους *γονείς των παιδιών με αναπηρία*, μελών οικογενειών ατόμων με αναπηρία,
- ειδική μέριμνα για τα άτομα με *βαριές αναπηρίες* και για τα άτομα που είναι εκτεθειμένα στον κίνδυνο *πολλαπλών διακρίσεων*.

Αναλυτικότερα:

Προσέγγιση της αναπηρίας μέσω του κοινωνικού μοντέλου

Η προσέγγιση της αναπηρίας μέσω του κοινωνικού μοντέλου, σημαίνει ότι κατά τη διαδικασία εκπόνησης και υλοποίησης του ΣΔΑ, η αναπηρία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως *κοινωνική κατασκευή*. Η οπτική αυτή επηρεάζει καθοριστικά τον προσανατολισμό, το είδος των ερωτημάτων, το είδος των προβλημάτων προς διερεύνηση και συνεπώς τις

διαπιστώσεις της αναγνωριστικής μελέτης. Υπό αυτή την οπτική αναδεικνύεται η πραγματική φύση και αιτία των προβλημάτων προς αντιμετώπιση, και προσδιορίζεται το είδος και το περιεχόμενο των στόχων του ΣΔΑ, (βλ. και ενότητα 3.1.ii).

Δικαιωματική προσέγγιση

Τα δικαιώματα των ανθρώπων, ανεξαρτήτως των οποιονδήποτε επιμέρους χαρακτηριστικών τους (φύλο, ηλικία, χρώμα, εθνικότητα, θρησκεία, αναπηρία κ.ά.), προκύπτουν από αυτή καθαυτή την ανθρώπινη υπόστασή τους και την ιδιότητα του *πολίτη*. Η απαίτηση για ίση μεταχείριση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνιστά θεμελιώδη αρχή και *θα πρέπει να προηγείται οποιουδήποτε άλλου επιχειρήματος*. Η δικαιωματική προσέγγιση για την ίση μεταχείριση ως σαφές, ισχυρό και αδιαπραγμάτευτο επιχείρημα, συνιστά τη σταθερή και αδιαμφισβήτητη αφετηρία διατύπωσης κάθε στόχου και διεκδίκησης κάθε αιτήματος.

Προϋπόθεση για την έμπρακτη εφαρμογή των ανωτέρω είναι η αυτοεκτίμηση και η υπεράσπιση της αξιοπρέπειας. Συνεπώς, απαιτείται η αντίκρουση των στρατηγικών διάχυσης των ευθυνών, κατασκευής συνενοχής και ψυχολογικής επιβολής «αδιεξόδων» και «μονοδρόμων».

Η αρχή των ίσων δικαιωμάτων υποδηλώνει ότι οι ανάγκες όλων των ανθρώπων έχουν ίση σπουδαιότητα. Συνεπώς, η λειτουργία της κοινωνίας πρέπει να οργανωθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες για συμμετοχή και ικανοποίηση των αναγκών κάθε ανθρώπου.

Η βάση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της αναπηρίας μπορεί να αιτιολογείται με ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων, επιχειρημάτων και κινήτρων (από τη δικαιωματική προσέγγιση, τα πολιτικά και οικονομικής φύσεως επιχειρήματα, έως τη «φιλανθρωπία», την ηθικολογία και τον εθελοντισμό). Οι αιτιολογήσεις αυτές διαφέρουν σημαντικά όσον αφορά τη γενικότερη φιλοσοφία τους, αλλά και την οπτική προσέγγισης της αναπηρίας.

Συνεπώς, στη διαδικασία εκπόνησης του ΣΔΑ οι αιτιολογήσεις θα πρέπει καταρχάς να διαχωριστούν σε αποδεκτές και μη. ενώ, σε δεύτερο επίπεδο, οι αποδεκτές αιτιολογήσεις θα πρέπει να ιεραρχηθούν σε βασικές και δευτερεύουσες και να χρησιμοποιηθούν αναλόγως της σπουδαιότητάς τους.

Η αρχή της ισότητας

Σύμφωνα με τη νέα προσέγγιση στην αρχή της ισότητας, αυτό που συνιστά *διάκριση* δεν είναι η διαφορετική αντιμετώπιση των ανθρώπων. αλλά η διαφορετική αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε παρόμοια θέση, και η όμοια αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε διαφορετική θέση. Όσο επικρατεί η άποψη ότι τα «διαφορετικά» άτομα οφείλουν μονομερώς να προσαρμόζονται στα πρότυπα των «κανονικών» ατόμων, τότε με την προώθηση της *ίδιας* μεταχείρισης είναι αδύνατον να επιτευχθεί πραγματική ισότητα. Η ανωτέρω επισήμανση έχει κρίσιμη σημασία, τόσο στη διάγνωση των διακρίσεων στο πλαίσιο της διαγνωστικής μελέτης του ΣΔΑ όσο και στον σχεδιασμό για την αντιμετώπισή τους.

Η ιδέα της λήψης «*θετικών μέτρων δράσης*» είναι απόρροια της σύγχρονης προσέγγισης της αρχής της ισότητας, διότι

βασίζεται στο σκεπτικό ότι για να επέλθει ισότητα σε μια ομάδα πληθυσμού που υφίσταται «διάκριση» (δηλαδή που βρίσκεται σε διαφορετική θέση από τον υπόλοιπο πληθυσμό) πρέπει να εφαρμοστούν παρεμβάσεις προς όφελός της.

Θετικά μέτρα δράσης είναι τα ευνοϊκότερα θεσμικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που εφαρμόζονται σε συγκεκριμένους τομείς, τα οποία απευθύνονται σε ειδικές κατηγορίες πολιτών (γυναίκες, άτομα με αναπηρία κ.λπ.), σε βάρος των οποίων υφίστανται και λειτουργούν κοινωνικοοικονομικές διακρίσεις που παρεμποδίζουν την εξίσου με τους υπόλοιπους πολίτες απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους¹⁹. Ο γενικός ορισμός, των θετικών μέτρων δράσης, αφορά σε μέτρα που έχουν στόχο να διευκολύνουν την πρόσβαση συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού σε κατοχυρωμένα δικαιώματα, στον ίδιο βαθμό κατοχύρωσης που είναι για όλους τους υπόλοιπους πολίτες.

Η λήψη θετικών μέτρων δράσης δεν συνιστά «διάκριση». Στο Σύνταγμα της Ελλάδας (Άρθρο 116, παρ. 2) αναφέρεται ότι: *«Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών [...]*». Επίσης στον ν.3304/2005 (άρθρο 12), γίνεται ρητή αναφορά στη λήψη θετικών μέτρων για τα άτομα με αναπηρία.

Κοινωνική ένταξη αντί της ενσωμάτωσης

¹⁹ «Συμβολή του Κ.Ε.Θ.Ι. στην Ανάπτυξη του Μέρους 5.1. «Θετικές δράσεις για την ισότητα των ευκαιριών Ανδρών και Γυναικών στις ΜΜΕ και στις μεγάλες Επιχειρήσεις του Επιχειρησιακού Προγράμματος ‘Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση’», Κ.Ε.Θ.Ι., Αθήνα, Απρίλιος 2002, σελ. 4.

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ πρέπει να προωθείται η «ένταξη» των ατόμων με αναπηρία, μέσω μιας σταδιακής διαδικασίας βελτίωσης και προσαρμογής του γενικού συστήματος στις ανάγκες όλων των πολιτών, ανεξαρτήτως των διαφορετικών χαρακτηριστικών τους. Σε πλήρη αντιδιαστολή με τον όρο «ένταξη», βρίσκεται ο όρος «ενσωμάτωση», ο οποίος υποδηλώνει την προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον.

Η ολιστική προσέγγιση της αναπηρίας

Τα εμπόδια και οι διακρίσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία λειτουργούν *σωρευτικά*, και μάλιστα με τρόπο που τροφοδοτούν την *αναπαραγωγή* τους. Η ύπαρξη εμποδίων σε ένα τομέα της κοινωνικής ζωής, λειτουργεί ανασταλτικά για τη συμμετοχή και σε άλλους τομείς. οι αρνητικές επιπτώσεις συσσωρεύονται, συνδυάζονται και πολλαπλασιάζονται. Η συσσώρευση των προβλημάτων δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την αναπαραγωγή τους, με αποτέλεσμα να καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη, ή/και ανέφικτη, η υπέρβασή τους. Ακόμη και μία «απλή» διάκριση, μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία μιας διαδικασίας προς την κοινωνική περιθωριοποίηση και να καταλήξει σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Τα αποσπασματικά μέτρα που αποσκοπούν στη βελτίωση μόνο ορισμένων πτυχών των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία, δεν μπορεί παρά να έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα και να μην αποτρέπουν τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί τη βάση της ολιστικής προσέγγισης. Οι πολιτικές για τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να αντιμετωπίζουν και να εξαλείφουν τη

σωρευτική-συνδυαστική και αυτοτροφοδοτούμενη διαδικασία των προβλημάτων. Αυτό μπορεί να γίνει:

- Με *ολοκληρωμένες παρεμβάσεις* στο σύνολο των πτυχών της κοινωνικής ζωής.
- Με *επιμέρους στοχευμένες διορθωτικές παρεμβάσεις* και μέτρα σε κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής, με τρόπο ώστε να αντισταθμίζονται αποτελεσματικά προηγούμενες συσσωρευμένες επιπτώσεις.

Στο πλαίσιο της διαγνωστικής μελέτης του ΣΔΑ θα πρέπει να εντοπισθούν τα μεμονωμένα προβλήματα, ή/και οι «αλυσίδες προβλημάτων», που αποτελούν αφετηρία δυσμενών σωρευτικών επιδράσεων, ώστε να αντιμετωπιστούν κατά προτεραιότητα.

Πρόσβαση, προσβασιμότητα, καθολικός σχεδιασμός

Αποτελεί πλέον κοινό τόπο, ότι δεν είναι η αναπηρία καθαυτή που δημιουργεί περιορισμούς, αλλά τα εμπόδια που ορθώνει η κοινωνία, ως μη προσβάσιμο δομημένο περιβάλλον, ως μεροληπτική λειτουργία και συμπεριφορά. Επίσης, είναι προφανές ότι τα εμπόδια στο δομημένο περιβάλλον δεν είναι αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής, αλλά μάλλον απόρροια άγνοιας, αδράνειας και συνήθειας. Ωστόσο, η συνειδητή επιλογή υπεισέρχεται όταν στη διαδικασία κατανομής των πόρων δεν αποδίδεται στην προσβασιμότητα και στον καθολικό σχεδιασμό το μερίδιο που τους αντιστοιχεί.

Πρόσβαση είναι η δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, (παραγωγική διαδικασία, εκπαίδευση, πολιτισμός, αθλητισμός κ.ά.). Η *πρόσβαση* προϋποθέτει την *προσβασιμότητα* του δομημένου περιβάλ-

λοντος, των αγαθών, υπηρεσιών και διαδικασιών, και ως εκ τούτου είναι ευρύτερη έννοια.

Προσβασιμότητα είναι το χαρακτηριστικό των υποδομών, αγαθών, υπηρεσιών, διαδικασιών και λειτουργιών του περιβάλλοντος μιας κοινωνίας που καθιστά εφικτή την προσέγγιση και χρήση τους από όλα τα μέλη της με όρους αυτονομίας, ασφάλειας και άνεσης. Η προσβασιμότητα είναι σύνθετη έννοια, δεδομένου ότι αφορά την άρση κάθε μορφής φραγμού και όχι μόνο όσων προέρχονται από φυσικά εμπόδια. Η προσβασιμότητα είναι θεμελιώδες προαπαιτούμενο για την εξασφάλιση της πρόσβασης σε οποιαδήποτε πτυχή της κοινωνικής ζωής με όρους ισότητας, διασφαλίζοντας το δικαίωμα καθενός στις προσωπικές επιλογές, στην αυτονομία και στην αξιοπρέπεια.

Τα μέσα για την επίτευξη της προσβασιμότητας είναι, μεταξύ άλλων, οι εύλογες προσαρμογές, οι υποστηρικτικές τεχνολογίες, οι μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιάμεσων, τα θετικά μέτρα δράσης κ.ά. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ενώ η πλειονότητα των ατόμων με αναπηρία είναι δυνατόν να ενταχθεί πλήρως στο κοινωνικό περιβάλλον μόνο με τη διασφάλιση της προσβασιμότητας στις υποδομές, στις υπηρεσίες και στα αγαθά, ένα τμήμα των ατόμων με αναπηρία έχει ανάγκη ατομικών-ειδικών διευκολύνσεων.

Η προσβασιμότητα εμπεριέχεται στην αρχή του καθολικού σχεδιασμού. Η διασφάλιση της προσβασιμότητας σε όλους, προϋποθέτει την υλοποίηση της αρχής του σχεδιασμού για όλους. Ο σχεδιασμός του περιβάλλοντος και των υπηρεσιών, ώστε να καλύπτει τις ανάγκες του «μέσου» χρήστη, δημιουργεί διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία. Στο

παρελθόν, το γεγονός της περιορισμένης πρόσβασης εθεωρείτο μοιραίο επακόλουθο της αναπηρίας και όχι ζήτημα που αφορά τη σχέση ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία και το περιβάλλον τους. Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης ήταν η μη αναγνώριση του μεροληπτικού σχεδιασμού των υποδομών και υπηρεσιών ως παραβίαση της αρχής της ισότητας. Σήμερα, πλέον, η νέα προσέγγιση για την αναπηρία έχει ξεπεράσει αυτές τις αντιλήψεις και προτείνει τον σχεδιασμό του περιβάλλοντος, των υπηρεσιών και των αγαθών -και εν γένει του οτιδήποτε σχεδιάζεται για να χρησιμοποιηθεί από τον άνθρωπο- έτσι ώστε να γίνεται απόλυτα σεβαστή η ανθρώπινη διαφορετικότητα και κατά συνέπεια να ικανοποιούνται και οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι με την εξαρχής εφαρμογή της αρχής *Σχεδιασμός για Όλους*, αποφεύγεται ο εξαναγκασμός των ατόμων με αναπηρία να διεκδικήσουν το αυτονόητο δικαίωμα στην πρόσβαση. Η αποτελεσματική υλοποίηση της αρχής *Σχεδιασμός για Όλους*, προϋποθέτει τη νομική δέσμευση για αυτό, και βέβαια την εμπλοκή των χρηστών στους οποίους απευθύνεται σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού.

Η εφαρμογή της αρχής *Σχεδιασμός για Όλους*, έχει από μηδενικό έως πολύ μικρό πρόσθετο κόστος στον προϋπολογισμό των έργων. Επιπλέον, αυτό το πρόσθετο κόστος είναι ασύγκριτα μικρότερο, σε σχέση με το κόστος της εκ των υστέρων προσαρμογής των υποδομών και υπηρεσιών στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Από το γεγονός αυτό αναδεικνύεται η καθοριστική σημασία της εξαρχής εφαρμογής της αρχής *Σχεδιασμός για Όλους*, καθότι στην αντίθετη

περίπτωση το υψηλό κόστος ανάγεται σε επιχείρημα για τη μη προσαρμογή.

Η προσβασιμότητα, ενώ απευθύνεται κυρίως στα άτομα με περιορισμένη δυνατότητα κίνησης και προσανατολισμού, ουσιαστικά εξυπηρετεί ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού. Η κατανόηση ότι ο καθολικός σχεδιασμός και η προσβασιμότητα διευκολύνει με άμεσο ή/και έμμεσο τρόπο το σύνολο της κοινωνίας (άτομα με αναπηρία, συγγενείς-φίλους, άλλες ομάδες πληθυσμού) και είναι αποδοτικότερος και οικονομικότερος από τις εκ των υστέρων προσαρμογές, είναι κρίσιμο θέμα για την εφαρμογή του.

Η διάγνωση του βαθμού πρόσβασης, των συνθηκών προσβασιμότητας και τήρησης της αρχής του καθολικού σχεδιασμού, αποτελεί κρίσιμη παράμετρο τόσο της διαγνωστικής μελέτης όσο και των στόχων του ΣΔΑ. Ο λόγος είναι ότι το έλλειμμα στον τομέα της προσβασιμότητας συνιστά, αφενός την πλέον διαδεδομένη και απτή μορφή διάκρισης, αφετέρου λειτουργεί ως αφετηρία πολλών άλλων διακρίσεων· συνεπώς πρέπει να αντιμετωπίζεται κατά προτεραιότητα.

Συνέργεια με τον γενικότερο σχεδιασμό της περιοχής

Ανάμεσα στον σχεδιασμό του ΣΔΑ και τον γενικότερο σχεδιασμό της περιοχής, θα πρέπει να υπάρχει αμοιβαία σχέση και συνέργεια. Η κατάρτιση του γενικότερου σχεδιασμού της περιοχής πρέπει να αποτελεί πεδίο έντονου ενδιαφέροντος και παρέμβασης ενός ΣΔΑ. Από την άλλη, η στρατηγική και οι επιμέρους ενέργειες ενός ΣΔΑ θα πρέπει να εντάσσονται στον γενικότερο σχεδιασμό της περιοχής. Η συνέργεια ανάμεσα στον γενικότερο σχεδιασμό και στο ΣΔΑ, αποτρέπει τη διενέργεια παράλληλων δράσεων, εξοικονομεί

πόρους και αυξάνει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων, καθιστά ευκολότερα αποδεκτούς τους στόχους του ΣΔΑ.

Η αρχή του «mainstreaming» και αποτροπή ίδρυσης παράλληλων δομών και διαδικασιών

Ο όρος «mainstreaming» σημαίνει την ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στο σύνολο των πολιτικών. Η αρχή του «mainstreaming» συνδέεται άμεσα με τη μετάβαση από το ιατρικό-ατομικό στο κοινωνικό μοντέλο. Από την υιοθέτηση της αντίληψης ότι η αναπηρία επηρεάζεται σε καθοριστικό βαθμό από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, προκύπτει ότι το ζήτημα της αναπηρίας πρέπει να ενσωματώνεται στις πολιτικές που αφορούν τον σχεδιασμό, την κατασκευή και τη λειτουργία όλων των πτυχών της κοινωνικής ζωής.

Ωστόσο, σε καμιά περίπτωση ο όρος «mainstreaming» δεν αποτελεί λόγο για την κατάργηση των *εξειδικευμένων και στοχευμένων* πολιτικών με σκοπό την κάλυψη ειδικών αναγκών. Η διάσταση της αναπηρίας, στο πνεύμα του «mainstreaming», θα πρέπει να διαχέεται σε όλες τις πολιτικές που αφορούν τον συνολικό πληθυσμό. Συγχρόνως οι εξειδικευμένες πολιτικές θα πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά.

Η διάγνωση του βαθμού εφαρμογής της αρχής του «mainstreaming» στις υφιστάμενες πολιτικές κατά την εκπόνηση της αναγνωριστικής μελέτης, αποτελεί αφετηρία για τη διατύπωση των στόχων του ΣΔΑ.

Η κατασκευή *παράλληλων δομών και διαδικασιών*, που απευθύνονται ειδικά στα άτομα με αναπηρία, ξεχωριστά από αυτές που απευθύνονται στον γενικό πληθυσμό, εμπεριέχει

το στοιχείο της διάκρισης, λειτουργεί απαξιωτικά και ενέχει τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης. Δομές και διαδικασίες πρέπει να προσαρμόζονται στην αρχή *Σχεδιασμός για Όλους*, ενώ όπου είναι αναγκαίες ειδικές ρυθμίσεις, αυτές θα πρέπει να σχεδιάζονται με σεβασμό στην προσωπικότητα των ατόμων με αναπηρία.

Ανεξαρτησία και αυτοδιάθεση

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ θα πρέπει να προωθείται η «διαβίωση στην κοινότητα» που στηρίζει το δικαίωμα του ατόμου με αναπηρία να επιλέγει και να αποφασίζει σύμφωνα με τις ικανότητές του, και του παρέχει την κατάλληλη υποστήριξη, η οποία εξειδικεύεται ανάλογα με την αναπηρία του (αυτόνομη, ημιαυτόνομη, ή προστατευμένη διαβίωση στην κοινότητα).

Στον αντίποδα αυτής της αντίληψης βρίσκεται ο εγκλεισμός σε κέντρα κλειστής περίθαλψης, ή ακόμη και ο αποκλεισμός στο οικογενειακό σπίτι. Το πλαίσιο αυτό στερεί από το άτομο με αναπηρία το δικαίωμα της συμμετοχής και οδηγεί στην κοινωνική περιθωριοποίηση.

Υποστήριξη των γονέων παιδιών με αναπηρία, μελών οικογενειών ατόμων με αναπηρία

Οι γονείς και τα μέλη των οικογενειών ατόμων με αναπηρία βιώνουν υπό δυσμενέστερες συνθήκες σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό. Οι δυσμενέστερες συνθήκες αφορούν πρόσθετες οικονομικές επιβαρύνσεις, περιορισμούς στην απασχόληση και στο εισόδημα, στον ελεύθερο χρόνο κ.λπ. Ένα ΣΔΑ θα πρέπει να προβλέπει ειδικούς στόχους για αυτή την

κατηγορία του πληθυσμού, η στήριξη της οποίας μετατρέπεται σε στήριξη των ατόμων με αναπηρία.

Ειδική μέριμνα για τα άτομα με βαριές αναπηρίες και για τα άτομα που είναι εκτεθειμένα στον κίνδυνο πολλαπλών διακρίσεων

Τα άτομα με βαριές αναπηρίες και τα άτομα που είναι εκτεθειμένα στον κίνδυνο πολλαπλών διακρίσεων, αντιμετωπίζουν πρόσθετες δυσκολίες στην καθημερινότητά τους και στη δυνατότητα συμμετοχής σε διαδικασίες όπως αυτή ενός ΣΔΑ. Συνεπώς, τόσο στο θέμα της πρόσβασης στις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης όσο και στη διατύπωση των στόχων, απαιτείται ειδική μέριμνα για αυτές τις κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, (άτομα με βαριές αναπηρίες, άτομα με αναπηρία που ζουν σε ιδρύματα, γυναίκες με αναπηρία, άτομα με αναπηρία που ζουν σε αγροτικές, νησιωτικές, παραμεθόριες περιοχές, μετανάστες με αναπηρία).

3.3.2 Άλλες κρίσιμες πτυχές ενός ΣΔΑ

Συνεργασία-δικτύωση

Δικτύωση με ανάλογες προσπάθειες στο εσωτερικό και εξωτερικό

Η δικτύωση με φορείς οι οποίοι υλοποιούν ΣΔΑ το ίδιο χρονικό διάστημα, ή διαθέτουν εμπειρία από την υλοποίηση ΣΔΑ, προσφέρει δυνατότητες ανταλλαγής εμπειριών, μεταφοράς τεχνογνωσίας, εξοικονόμησης πόρων, από κοινού

ανάληψης δραστηριοτήτων, συντονισμού ενεργειών διεκδίκησης κ.ά.

Η εξασφάλιση σταθερής συνεργασίας με φορείς του δημοσίου, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των συνδικαλιστικών σωματείων κ.ά.

Το ζήτημα της αναπηρίας διαχέεται σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων που αφορούν την αναπηρία απαιτεί τη συντονισμένη δράση όλων των φορέων.

Σύνδεση με την τοπική οικονομία

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ είναι δυνατόν να προωθηθούν επενδυτικά προγράμματα, έργα υποδομής, παραγωγής εξοπλισμού και παροχής υπηρεσιών με στόχο την άρση των εμποδίων, την προσβασιμότητα και γενικότερα την κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία. Η υποκίνηση μιας τέτοιας οικονομικής δραστηριότητας είναι δυνατόν να δώσει ώθηση στις τοπικές παραγωγικές μονάδες. Συνεπώς μπορεί να αναδειχθεί το αμοιβαίο ενδιαφέρον και συμφέρον.

Ενίσχυση πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας

Η κοινωνική οικονομία μπορεί να καλύψει ένα εξαιρετικά ευρύ πεδίο οικονομικών δραστηριοτήτων στην παραγωγή αγαθών και στην προσφορά υπηρεσιών (υγεία, εκπαίδευση, πολιτισμός, κοινωνική φροντίδα, παροχή νομικής υποστήριξης, κ.ά.). Με την κοινωνική οικονομία είναι δυνατόν να διευκολυνθεί η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην απασχόληση και έτσι να αντιμετωπιστεί, ως ένα βαθμό, το

κενό από τη συρρίκνωση των δυνατοτήτων απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Επιπλέον, τα άτομα με αναπηρία και οι οικογένειές τους, είναι δυνατόν να αποκτήσουν πρόσβαση με ευνοϊκούς όρους στις υπηρεσίες και τα αγαθά που προφέρονται και παράγονται από τις επιχειρήσεις του κοινωνικού τομέα.

Οι φορείς / επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας έχουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά:

Συμμετέχοντες

- Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας είναι συλλογικές επιχειρηματικές δραστηριότητες. Στην ίδρυσή τους είναι δυνατόν να συμμετέχουν άτομα, ομάδες ατόμων, φορείς ή/και συνδυασμός τους.

Στόχοι-αποστολή

- Έχουν συγχρόνως οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους.
- Πρωταρχικός σκοπός δεν είναι η επίτευξη κέρδους, αλλά το όφελος των εμπλεκομένων από τη συμμετοχή τους.
- Ανταποκρίνονται σε ανάγκες τοπικού χαρακτήρα ή/και σε κοινωνικές ανάγκες.

Αρχές λειτουργίας

- Οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων και η εσωτερική λειτουργία των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας είναι δημοκρατικές (κάθε άτομο έχει μόνο μία ψήφο).
- Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας βασίζονται στη συνεργασία, στην αλληλεγγύη και στην αλληλοϋ-

ποστήριξη μεταξύ των επιχειρήσεων και οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών και δημιουργίας δικτύων, κ.ά.

- στην περίπτωση που οι κοινωνικές επιχειρήσεις πραγματοποιούν κέρδη, μέρος αυτών επανεπενδύεται.

Θεσμικό καθεστώς

- Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας διέπονται από ειδικό νομικό καθεστώς, και ενισχύονται με ειδικά μέτρα χρηματοδότησης. Το ισχύον νομικό πλαίσιο ορίζεται με τον ν. 4019/2012, «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», (ΦΕΚ 216 / Α /30.9.2012).

Τεκμηρίωση

Συστηματική στατιστική παρακολούθηση χαρακτηριστικών των ατόμων με αναπηρία

Η συστηματική στατιστική παρακολούθηση των δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών, καθώς και των αναγκών των ατόμων με αναπηρία, προσφέρει το κατάλληλο και αναγκαίο υπόβαθρο για τη διάγνωση των προβλημάτων, την τεκμηρίωση των αιτημάτων και την αντιμετώπισή τους.

Εκπαίδευση-ενημέρωση

Ενδυνάμωση δομής και λειτουργίας φορέων του συνδικαλιστικού κινήματος των ατόμων με αναπηρία.

Η ενδυνάμωση της δομής και λειτουργίας των φορέων του συνδικαλιστικού κινήματος των ατόμων με αναπηρία, αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη μελέτη, και ανάδειξη των προβλημάτων που συνδέονται με την αναπηρία, την τεκμηρίωση των αιτημάτων και την οργάνωση της διεκδίκησης για την επίλυσή τους.

Εμπέδωση στον γενικό πληθυσμό των αξιών και των αρχών που διέπουν το ζήτημα της αναπηρίας

Η εμπέδωση στην κοινωνία των σύγχρονων βασικών αξιών και αρχών που διέπουν το θέμα της αναπηρίας συνιστά εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα. Η σπουδαιότητα έγκειται στο ότι σε μία κοινωνία που χαρακτηρίζεται από κουλτούρα κατά των διακρίσεων, το σύνολο των θεμάτων της αναπηρίας αντιμετωπίζεται με αυτονόητο τρόπο και καθιστούν τις ειδικές πολιτικές και τις θεσμικές προβλέψεις απλές τυπικές ρυθμίσεις ή ακόμη και περιττές.

Η ριζική μεταβολή στην αντίληψη για την αναπηρία (από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο) είναι σχετικά πρόσφατη. Αυτό σημαίνει ότι οι αναχρονιστικές αντιλήψεις είναι ακόμα βαθιά εδραιωμένες στην κοινωνία. Συνεπώς, η εξέλιξη της αντίληψης για την αναπηρία, όπως εκφράζεται στη διαδικασία μετάβασης προς το κοινωνικό μοντέλο, η αποτύπωση αυτής της εξέλιξης σε θεσμούς, και εν συνεχεία η διάδοση, υιοθέτηση και εμπέδωση στην κοινωνία των αλλαγών και των νέων θέσεων για την αναπηρία, συνιστά μία διαδικασία που απαιτεί διάρκεια και συστηματική υποστήριξη. Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ, αυτό μπορεί να γίνει π.χ. με ενέργειες ενημέρωσης, διοργάνωση σεμιναρίων, διαλέξεων, εκδηλώσεων, εκτύπωση ενημερωτικών φυλλαδίων, κ.ά.

Προώθηση θετικής εικόνας των ατόμων με αναπηρία (όχι με την έννοια της θετικής υπερβολής ή της ψευδούς θετικής εικόνας, αλλά με την έννοια της καθημερινής συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή). Η προσπάθεια των ατόμων με αναπηρία για την επίτευξη ίσου αποτελέσματος με αυτό που επιτυγχάνει ο γενικός πληθυσμός είναι πολλαπλάσια. Επιπλέον, η προσπάθεια αυτή καταβάλλεται υπό δυσμενέστερες συνθήκες. Η προβολή αυτής της προσπάθειας συνιστά αναγνώριση για τα άτομα με αναπηρία, λειτουργεί παραδειγματικά και ενθαρρυντικά, ενισχύει την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση των ατόμων με αναπηρία. Επιπλέον, συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση του γενικού πληθυσμού στο ζήτημα της αναπηρίας.

3.3.3 Αντιλήψεις και πρακτικές προς αποφυγή

Σε αντιδιαστολή με τις κρίσιμες παραμέτρους που πρέπει να διέπουν ένα ΣΔΑ και αναφέρθηκαν ανωτέρω, ένα ΣΔΑ θα πρέπει να συγκροτηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκλείει, να περιορίζει και να αντιμάχεται ξεπερασμένες αντιλήψεις και αρνητικές πρακτικές στο θέμα της αναπηρίας. Ως τέτοια ζητήματα προς αποφυγή αναφέρονται:

Φιλανθρωπία, εθελοντισμός

Το ΣΔΑ πρέπει να βασίζεται στην αντίληψη της διεκδίκησης των δικαιωμάτων και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Συνεπώς, θα πρέπει να σχεδιάζεται και να υλοποιείται με τρόπο ώστε να αποκλείει την εμπλοκή φορέων και ανάπτυξης συμπεριφορών που εντάσσονται στο πλαίσιο της «φιλανθρωπίας» και του εθελοντισμού, ως υποκατάστατων του

κράτους πρόνοιας, και εκδηλώνονται με τη μορφή εράνων, τηλεμαραθωνίων, επιβράβευσης προσωπικοτήτων, κ.ά.

Αυτές οι αντιλήψεις και πρακτικές είναι διαμετρικά αντίθετες με την ανθρωποκεντρική και δικαιωματική προσέγγιση για την αναπηρία που υποστηρίζει το αναπηρικό κίνημα. υπονομεύουν τον ρόλο του κράτους ως εγγυητή των δικαιωμάτων των πολιτών, ενώ συγχρόνως αναδεικνύουν τους σύγχρονους «φιλόανθρωπους» ως θεματοφύλακες της κοινωνικής συνοχής και επισκιάζουν την άοκνη και αφανή δουλειά μεγάλου πλήθους ανθρώπων.²⁰ Οι πρακτικές αυτές εντείνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, τόσο λόγω της όξυνσης των προβλημάτων των ευπαθών ομάδων όσο και ως αποτέλεσμα συνειδητής πολιτικής επιλογής για μετακύληση των υποχρεώσεων του κοινωνικού κράτους.

Με ένα ΣΔΑ θα πρέπει να επιχειρείται η αποκάλυψη του αντικοινωνικού χαρακτήρα της «φιλανθρωπίας», και των διαφόρων μορφών «βοήθειας» ως αποπροσανατολιστικών υποκατάστατων του κράτους πρόνοιας, του δικαιώματος πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, της ανάπτυξης και της δικαιότερης κατανομής του πλούτου. Οι αντιλήψεις αυτές συσκοτίζουν και αφήνουν στο απυρόβλητο τις πραγματικές αιτίες των προβλημάτων, αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους

²⁰ Βλ. Βαρδακαστάνης, Ι. ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, τ. 7, σελ. 4.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=327
Βαρδακαστάνης, Ι. ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, τ. 18, σελ. 5.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=724
Ε.Σ.Α.μεΑ. Διακήρυξη 3ης Δεκέμβρη 2002.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=115

με ευκαιριακό και επιλεκτικό τρόπο, αναδεικνύουν ψευδείς ευεργέτες, απορροφούν και αποπροσανατολίζουν την ενέργεια ειλικρινών ανθρώπων. Ο χώρος της αναπηρίας είναι εξαιρετικά πρόσφορος για την ανάπτυξη τέτοιων αντικοινωνικών πρακτικών που συγχρόνως είναι υποτιμητικές για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Ωστόσο, θα πρέπει να γίνεται και διαχωρισμός από πράγματι ανιδιοτελείς πράξεις που γίνονται χωρίς δημοσιοποίηση, και από ενέργειες κοινωνικής αλληλεγγύης, παράλληλα βέβαια με την επίγνωση ότι, αφεαυτές, δεν αντιμετωπίζουν τη ρίζα του προβλήματος.

Πίνακας 2. Αντιπαράβολή των χαρακτηριστικών της κοινωνικής πολιτικής και της «φιланθρωπίας»

	Κοινωνική πολιτική	«Φιλανθρωπία»
Φορείς	Κράτος	Άτομα (χορηγοί, ευεργέτες, «φιλόανθρωποι», εθελοντές)
Πηγή χρηματοδότησης	Δημόσιος προϋπολογισμός (δηλ. φορολογικά έσοδα)	Ατομικό εισόδημα – έσοδα εταιρείας, περιουσία
Συμμετέχοντες	Όλοι οι φορολογούμενοι	Μόνο όσοι το επιθυμούν
Κίνητρα εφαρμογής /συμμετοχής	Η εφαρμογή των νόμων και των πολιτικών	Ανιδιοτελή αλλά ενδεχομένως και ιδιοτελή
Μέγεθος συμμετοχής	Ανάλογα με το φορολογητέο εισόδημα	Υποκειμενικό, όσο επιθυμεί ο καθένας
Κριτήρια παροχής	Κοινωνικά	Υποκειμενικά, κατά την κρίση του χρηματοδότη
Βάση για την απολαβή	Δικαιωματική	Υποκειμενική, επιλεκτική
Αποδέκτες	Όλοι όσοι πληρούν τα κοινωνικά κριτήρια	Όσοι θα υποπέσουν στην αντίληψη ή θα επιλεγούν από τον χρηματοδότη
Υποχρεώσεις αποδεκτών	Καμία	Υπάρχει ενδεχόμενο οικοδόμησης πελατειακών σχέσεων και σχέσεων εξάρτησης

4. Θεσμική βάση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία

Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν υιοθετήσει σειρά πράξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η αναπηρία αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Οι ριζικές αλλαγές στην προσέγγιση της αναπηρίας, υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είχαν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση αποφάσεων *ειδικά για την αναπηρία*. Ορισμένες από αυτές συνιστούν *κατευθυντήριες γραμμές*, ενώ άλλες έχουν *εν δυνάμει νομική ισχύ* στον βαθμό που επικυρώνονται από τα κράτη μέλη των διεθνών οργανισμών.

Οι σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν αποτυπωθεί στο θεσμικό-νομικό πλαίσιο και της Ελλάδας. Ωστόσο, όπως συμβαίνει και με άλλα κοινωνικά-οικονομικά-περιβαλλοντικά ζητήματα, παρατηρείται αναντιστοιχία και υστέρηση ανάμεσα στις θεσμικές-νομικές ρυθμίσεις και την έμπρακτη υιοθέτηση και εφαρμογή τους από την Πολιτεία. Συνεπώς, η απόκλιση ανάμεσα στις σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις, τις θεσμικές-νομικές προβλέψεις και τις πολιτικές, συνιστούν ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πρόβλημα.

Με βάση τις ανωτέρω επισημάνσεις, το ΣΔΑ θα πρέπει να λειτουργεί:

- ενισχυτικά για την εφαρμογή της νομοθεσίας που στηρίζει τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία,

- αποτρεπτικά σε αντιλήψεις και πολιτικές που αποβλέπουν, ή/και έχουν ως αποτέλεσμα, τη συρρίκνωση των δικαιωμάτων και των κεκτημένων,
- διεκδικητικά για τη διεύρυνση των δικαιωμάτων και των παροχών.

Στο παρόν Κεφάλαιο παρουσιάζεται το διεθνές θεσμικό πλαίσιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αναπηρία, όπως αυτό αποτυπώνεται σε βασικές πράξεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, παρατίθενται τα άρθρα του Συντάγματος της Ελλάδας που αναφέρονται σε θέματα αναπηρίας και γίνεται αναφορά στην εθνική νομοθεσία.

4.1 Το πλαίσιο των Παγκόσμιων Οργανισμών

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι βασικότερες πράξεις των διεθνών οργανισμών που αφορούν το θέμα της αναπηρίας, δεδομένου ότι συνιστούν τη βάση για τη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών.

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ (1945)²¹

Στο άρθρο 1 του *Καταστατικού Χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών* ορίζεται ότι «Σκοπός των Ηνωμένων Εθνών είναι ... να επιτευχθεί διεθνής συνεργασία στην επίλυση των

²¹

http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=10

διεθνών προβλημάτων οικονομικού, κοινωνικού και ανθρωπιστικού χαρακτήρα, και στην εξάπλωση και ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας».

*Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948)*²²

Η *Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων* επικεντρώνεται στις ατομικές και πολιτικές ελευθερίες.

Ο *Καταστατικός Χάρτης* και η *Οικουμενική Διακήρυξη* αποτελούν τα πρώτα σημαντικά κείμενα προς την κατεύθυνση της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς, ωστόσο, να εμπεριέχουν υποχρεωτικούς κανόνες για τα κράτη. Το νομικό κενό της προστασίας καλύπτεται το 1966 από δύο πολυμερείς συμβάσεις: το *Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά (ατομικά) και τα Πολιτικά Δικαιώματα* και το *Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα*. Η Ελλάδα τα έχει προσυπογράψει το 1997 και το 1985 αντιστοίχως.

*Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία (1975)*²³

Η *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία* ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και αποτελεί συνέπεια της εγγύησης των κρατών-μελών του

22

http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=33

²³ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/001/60/IMG/NR000160.pdf?OpenElement>

ΟΗΕ να δραστηριοποιηθούν για να προάγουν το επίπεδο ζωής των ατόμων με αναπηρία.

*Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης για τα Άτομα με Αναπηρία (1982)*²⁴

Στους στόχους του *Παγκόσμιου Προγράμματος Δράσης για τα Άτομα με αναπηρία* υπάρχει σαφής εισαγωγή της προσέγγισης της αναπηρίας στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπλέον, για πρώτη φορά η αναπηρία ορίστηκε ως αποτέλεσμα της σχέσης μεταξύ των ατόμων με αναπηρία και του περιβάλλοντος.

*Πρότυποι Κανόνες για την Εξίσωση των Ευκαιριών των Ατόμων με Αναπηρία (1993)*²⁵

Οι *Πρότυποι Κανόνες για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία* τυποποιούν ένα μεγάλο αριθμό υποδείξεων σε τομείς αποφασιστικής σημασίας για την προστασία, την ποιότητα ζωής και την επίτευξη πλήρους συμμετοχής και ισότητας των ατόμων με αναπηρία. Συνιστούν ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο τεχνικής υποστήριξης για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της πολιτικής σχετικά με την αναπηρία σε εθνικό επίπεδο. Οι *Πρότυποι Κανόνες* δεν είναι δεσμευτικοί, ωστόσο, εκφράζουν την ηθική και πολιτική δέσμευση των κρατών μελών να αναλάβουν συγκεκριμένες

²⁴ World Programme of Action concerning Disabled Persons, WPA (General Assembly resolution 37/52 of 3 December 1982).

²⁵ Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities (General Assembly resolution 48/96 of 20 December 1993). The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20.12.1993, 48η Συνεδρίαση, Απόφαση 48/96 – παράρτημα.

πρωτοβουλίες για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία. Η Ελλάδα υιοθέτησε τους *Πρότυπους Κανόνες* με τον ν. 2430/96.

*Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, (2006)*²⁶

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, υιοθετήθηκε στις 13 Δεκεμβρίου 2006. Η Σύμβαση αποτελεί την πρώτη επίσημη αναγνώριση της αναπηρίας ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Σύμβαση είναι ένα νομικά δεσμευτικό μέσο και, ως τέτοιο, αναμένεται να ασκήσει καταλυτική επίδραση στις εθνικές νομοθεσίες και πολιτικές. Η Ελλάδα υπέγραψε τη Σύμβαση στις 30 Μαρτίου 2007 και το προαιρετικό Πρωτόκολλο στις 27 Σεπτεμβρίου 2010, και προχώρησε στην κύρωσή της με τον ν.4074/2012 (ΦΕΚ Α-88/11.4.2012).

26

http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=33

4.2 Το ευρωπαϊκό πλαίσιο

Συμβούλιο της Ευρώπης

Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, (1950)²⁷

Η Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953. Όσον αφορά το θέμα της αναπηρίας, ενώ δεν υπάρχει ειδική αναφορά, η καθολική εφαρμογή της συνεπάγεται την ισότιμη εφαρμογή και στα άτομα με αναπηρία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το άρθρο 14 το οποίο αναφέρει ότι τα δικαιώματα που καθορίζονται από τη Σύμβαση πρέπει να εξασφαλίζονται ασχέτως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, ή άλλης κατάστασης.

Η Σύμβαση περιέχει διεθνή μηχανισμό προστασίας, με δύο όργανα που έχουν τη δυνατότητα να εξετάζουν τις παραβιάσεις: την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών το 1953²⁸, και έχει υπογράψει, χωρίς όμως να έχει ακόμα κυρώσει το Πρωτόκολλο Αρ. 12 της Σύμβασης (ΣΕΣ αριθ. 177, τέθηκε σε ισχύ το 2005).

²⁷ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, entered into force in 1953.

²⁸ Κυρώθηκε εκ νέου με το ν.δ. 53/19.9.1974, ΦΕΚ Α' 256.

Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, (1961)²⁹

Ο *Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης* τέθηκε σε ισχύ στις 26 Φεβρουαρίου 1965. Περιέχει τα βασικά κοινωνικά-οικονομικά δικαιώματα (δικαίωμα στην εργασία, στις συλλογικές διαπραγματεύσεις, στην κοινωνική ασφάλιση, στην ιατρική βοήθεια κ.λπ.). Στο άρθρο 15 αναγνωρίζεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία και οι υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών για επαγγελματική κατάρτιση, αποκατάσταση και κοινωνική επανένταξη. Από πλευράς μηχανισμών ελέγχου, δεν προβλέπει τη δυνατότητα διακρατικών ή ατομικών προσφυγών, αλλά μόνο την παραδοσιακή μέθοδο του διεθνούς ελέγχου. Η Ελλάδα κύρωσε³⁰ και έθεσε σε ισχύ τον Χάρτη το 1984.

Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, αναθεωρημένος, (1996)

Στο άρθρο 15 του *αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη*, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 1999, γίνεται αναφορά στις υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών, προκειμένου να εγγυώνται στα άτομα με αναπηρία την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος στην αυτονομία, την κοινωνική αποκατάσταση και τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Η Ελλάδα υπέγραψε, αλλά δεν έχει κυρώσει τον αναθεωρημένο Χάρτη.

Σύσταση REC (2006) από την Επιτροπή Υπουργών προς τα κράτη-μέλη σχετικά με το σχέδιο δράσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση των δικαιωμάτων και της πλή-

²⁹ European Social Charter. Υπογραφή: 18/10/1961, θέση σε ισχύ: 26/2/1965. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1961 αναθεωρήθηκε το 1996.

³⁰ Κυρωτικός νόμος 1426/1984, ΦΕΚ Τ.Α' 32.

ρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία: βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία στην Ευρώπη: 2006-2015

Το «Σχέδιο Δράσης για τα Άτομα με Αναπηρία 2006-2015», κατοχυρώνει τους άξονες πάνω στους οποίους φιλοδοξείται να χτιστεί το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την αναπηρία για τις επόμενες δεκαετίες, και οι νομοθετικές πράξεις των Κρατών- Μελών.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Διακήρυξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, (1989)

Η Διακήρυξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, περιλαμβάνει μια σειρά προστατευόμενων δικαιωμάτων στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου: ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δικαίωμα στη ζωή, ισότητα ενώπιον του νόμου, ελευθερία σκέψης, ελευθερία γνώμης και ενημέρωσης, ιδιωτική ζωή, προστασία οικογένειας, ελευθερία κυκλοφορίας, δικαίωμα ιδιοκτησίας, ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, επαγγελματική ελευθερία, συνθήκες εργασίας, δικαιώματα παιδείας, πρόσβαση στις πληροφορίες κ.λπ. Το κείμενο δεν έχει δεσμευτική ισχύ, αλλά αποτελεί τη βάση ανάπτυξης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη.

Ανακοίνωση για την Ισότητα των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία, (1996)

Βασίζεται στους Πρότυπους Κανόνες για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία του Ο.Η.Ε. και στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας.

Συνθήκη του Άμστερνταμ, (1997)

Η *Συνθήκη του Άμστερνταμ* (τέθηκε σε εφαρμογή το 1999), συμπεριέλαβε για πρώτη φορά αναφορά την αναπηρία επιφέροντας, από νομική σκοπιά, τη βασική αλλαγή στην πολιτική για την αναπηρία. Στο άρθρο 13 της Συνθήκης αναφέρεται ότι το Συμβούλιο μπορεί να αναλάβει κατάλληλη δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2000)³¹

Στον *Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* υπάρχουν δύο σαφείς αναφορές στην αναπηρία: με το άρθρο 21 απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως για λόγους φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής, αναπηρίας κ.ά. Επίσης, βάσει του άρθρου 26 η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία να επωφελούνται από μέτρα που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει ενσωματωθεί στο ευρωπαϊκό δίκαιο και ως εκ τούτου δεν έχει δεσμευτική ισχύ. Ωστόσο, αποτελεί αντικείμενο συστηματικής επίκλησης στις αποφάσεις των γενικών εισαγγελέων και έχει επηρεάσει επανειλημμένα τις αποφάσεις του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

³¹ Charter of Fundamental Rights of the European Union. Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 364 της 18/12/2000, σ. 0001-0022.

Ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1083/2006³² του Συμβουλίου της 11ης Ιουλίου 2006 περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999.

Στο Άρθρο 16 «Ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών και μη διάκριση» του Κανονισμού, ο οποίος είναι γνωστός και ως Γενικός Κανονισμός των (Διαρθρωτικών) Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναφέρεται το εξής: «Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να αποτρέψουν κάθε διάκριση εξαιτίας του φύλου, της φυλής ή της εθνοτικής καταγωγής, της θρησκείας ή των πεποιθήσεων, της ύπαρξης αναπηρίας, της ηλικίας ή του γενετήσιου προσανατολισμού κατά τα διάφορα στάδια υλοποίησης των Ταμείων και, ειδικότερα, της πρόσβασης σε αυτά. Ειδικότερα, η δυνατότητα πρόσβασης για τα άτομα με αναπηρία αποτελεί ένα από τα κριτήρια που πρέπει να τηρούνται κατά τον καθορισμό Επιχειρησιακών Προγραμμάτων που συγχρηματοδοτούνται από τα Ταμεία και που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τις διάφορες φάσεις υλοποίησης».

Ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1081/2006³² του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5ης Ιουλίου 2006 για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1784/1999.

Στον Κανονισμό αναφέρονται οι τομείς στους οποίους θα πρέπει υποχρεωτικά να υλοποιηθούν στοχευμένες δράσεις για τα άτομα με αναπηρία μέσω των Επιχειρησιακών Προ-

³² Για τον Κανονισμό, βλ.

http://www.espa.gr/elibrary/EC1083_310706_L210.pdf

γραμμάτων που θα συγχρηματοδοτηθούν από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) στο πλαίσιο εφαρμογής του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007 - 2013. Πρόκειται για τα Επιχειρησιακά Προγράμματα: «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού», «Διοικητική Μεταρρύθμιση».

2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2000 «για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία», ανεξαρτήτως θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

ΟΔΗΓΙΑ 2004/18/ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 31ης Μαρτίου 2004 περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών.

Η Οδηγία 2004/18/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών, προβλέπει την ενσωμάτωση κριτηρίων προσβασιμότητας στις τεχνικές απαιτήσεις.

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αναπηρία 2010-2020: Ανανέωση της δέσμευσης για μια Ευρώπη χωρίς εμπόδια

ΨΗΦΙΣΜΑ της Επιτροπής των Υπουργών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ResAP (2007) 3 «Επιτυγχάνοντας την πλήρη συμμετοχή μέσω του Καθολικού Σχεδιασμού» (εγκρίθηκε από

την Επιτροπή Υπουργών στις 12 Δεκεμβρίου 2007 κατά τη 1014η συνεδρίαση των Αναπληρωτών Υπουργών).

Με το Ψήφισμα αυτό συνιστάται στις κυβερνήσεις των κρατών μελών να προωθήσουν την πλήρη συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας, και ειδικότερα την πρόληψη της δημιουργίας νέων εμποδίων με το σχεδιασμό εξαρχής λύσεων που είναι προσιτές και χρησιμοποιήσιμες από όλους, λαμβάνοντας υπόψη και ενσωματώνοντας στην πολιτική, τη νομοθεσία και την πρακτική τις αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού. Παράλληλα συνιστάται η εξασφάλιση, για τον σκοπό αυτό, της ευρύτερης δυνατής διάδοσης του παρόντος ψηφίσματος μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων μερών, μέσω π.χ. εκστρατειών ευαισθητοποίησης και της συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα και την κοινωνία των πολιτών, με τη συμμετοχή ιδίως των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία.

4.3 Το εθνικό πλαίσιο

Σύνταγμα της Ελλάδος³³

Τα δικαιώματα των *ατόμων με αναπηρία³⁴* αναγνωρίζονται σε σειρά άρθρων του Συντάγματος της Ελλάδος (1975, 1986, 2001, 2008).

Τα κυριότερα άρθρα του Συντάγματος που έχουν σαφή αναφορά ή/και σχετίζονται με θέματα αναπηρίας είναι:

³³ <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf>

³⁴ Το αναθεωρημένο Σύνταγμα της Ελλάδας (2001) έχει καθιερώσει τον όρο «άτομα με αναπηρίες» (αντί «άτομα με ειδικές ανάγκες»).

- Άρθρο 2, στο οποίο αναφέρεται ότι «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας».
- Άρθρο 4 παρ. 1, όπου αναφέρεται ότι «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», ενώ στην παρ. 2 αναφέρεται ότι «Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις».
- Άρθρο 5Α παρ. 1, αναφέρεται ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση...», ενώ στην παρ. 2 αναφέρεται ότι «Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, ...».
- Άρθρο 21 παρ. 2, αναφέρεται ότι «Πολύτεκνες οικογένειες, οι ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, τα θύματα πολέμου, οι χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στο πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το κράτος». Σύμφωνα με την παρ. 3 του ίδιου άρθρου «Το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων». Στην παρ. 6 (η οποία προστέθηκε στο άρθρο 21 στην τελευταία συνταγματική αναθεώρηση το 2001) αναφέρεται: «Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας».

- Άρθρο 22 παρ. 1, αναφέρεται ότι «Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος....», «Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας».
- Άρθρο 25 παρ. 1, αναφέρεται ότι «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους». Επίσης, στην παρ. 4 του ιδίου άρθρου αναφέρεται: «Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης».
- Άρθρο 116 παρ. 2, που αναφέρεται ότι «...Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη...».

Τα ανωτέρω άρθρα τόσο το καθένα ξεχωριστά, όσο και με τη συνδυαστική τους ερμηνεία, προστατεύουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και συνιστούν το πλαίσιο που επιτρέπει να ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία και τη διευκόλυνσή τους.

Η συνταγματική κατοχύρωση του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2) και της αρχής της ισότητας έναντι του νόμου και των ίσων δικαιωμάτων (άρθρο 4), αποτελούν τους θεμέλιους λίθους του ρυθμιστικού πλαισίου για τα άτομα με αναπηρία και την αντιμετώπισή τους από το κράτος. Με την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους

(άρθρο 21), και του κράτους δικαίου (άρθρο 25) τα άτομα με αναπηρία εξοπλίζονται με το ιδιώνυμο συνταγματικό δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία τους, την επαγγελματική τους ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας. Η νέα διάταξη (παρ. 6) του άρθρου 21, σε συνδυασμό με την αρχή της αναλογικής ισότητας (άρθρο 4 παρ.1) και με την επίσης νέα διάταξη (παρ. 2) του άρθρου 116 που επιτρέπει τη λήψη θετικών μέτρων υπέρ ομάδων οι οποίες τελούν υπό συνθήκες πραγματικής ανισότητας, επιτρέπει στον νομοθέτη να λάβει όλα τα μέτρα που είναι αναγκαία για την προστασία ή για τη διευκόλυνση των ατόμων με αναπηρία. Η παρ. 6 του άρθρου 21, ουσιαστικά συνιστά την υιοθέτηση του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία και συνακόλουθα την υποχρέωση της Πολιτείας να σχεδιάζει και να μεριμνά για τη λειτουργία της κοινωνικής ζωής με τρόπο ώστε να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Ιδιαίτερη σημασία έχει το άρθρο 5Α με το οποίο εισάγεται το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας που συνιστά ουσιώδη προϋπόθεση για την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου, δεδομένου ότι η πληροφορική ενσωματώνεται σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής (πληροφόρηση, επικοινωνία, εκπαίδευση, εργασία, ψυχαγωγία, κ.ά.)³⁵.

Εθνική νομοθεσία και λοιπές διατάξεις

Σύμφωνα με την πρόσφατη ελληνική νομοθεσία, τα άτομα με αναπηρία προστατεύονται ως προς τα δικαιώματά τους σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό για ίση μεταχείριση

³⁵ Βλ. Μιζαμτσή Σ., 2006.

και ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στην υγεία και στις κοινωνικές υπηρεσίες, με στόχο τη συμμετοχή τους σε όλες τις δραστηριότητες της ζωής (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές), σύμφωνα πάντα με τις ανάγκες και τις ιδιαίτερες ικανότητές τους³⁶. Η νομοθεσία είναι σύμφωνη με τα διεθνή κριτήρια και τους διεθνείς κανονισμούς, όπως είναι οι Πρότυποι Κανόνες για την εξίσωση των ευκαιριών των ατόμων με αναπηρία, οι οποίοι υιοθετήθηκαν από το Ελληνικό Κοινοβούλιο με τον ν.2430/96.

Για τη διασφάλιση της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης, ο ν. 3304/2005 («Νόμος για την εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης») έχει ως σκοπό «τη θέσπιση του γενικού πλαισίου ρυθμίσεως για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής καθώς και για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, σύμφωνα με τις Οδηγίες 2000/43/EK του Συμβουλίου της 29ης Ιουνίου 2000 (περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής) και 2000/78/EK του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2000, ώστε να διασφαλίζεται η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης». Με τον ίδιο νόμο (ν.3304/2005) προσδιορίζονται οι φορείς προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης³⁷.

³⁶ Ν. 2430/1996 για τα άτομα με αναπηρία, την κάρτα αναπηρίας και άλλες παροχές, ν. 2817/2000 για την ειδική αγωγή, ν. 3194/2003 για ζητήματα εκπαίδευσης και άλλες παροχές.

³⁷ Στο άρθρο 19 του ν. 3304/2005 ως φορείς προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης αναφέρονται: «1. Φορέας προώθησης

Ο αστικός κώδικας και ο κώδικας πολιτικής δικονομίας κατοχυρώνει τα αστικά δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Αντίστοιχα, στον ποινικό κώδικα και στον κώδικα ποινικής δικονομίας εμπεριέχονται άρθρα για την ποινική ευθύνη των ατόμων με αναπηρία. Λοιπές γενικές διατάξεις και ρυθμίσεις για τα άτομα με αναπηρία εμπεριέχονται σε πλήθος προεδρικών διαταγμάτων και νόμων που αφορούν την απασχόληση, την εκπαίδευση, τον αθλητισμό, τις διευκολύνσεις διακίνησης, την υγεία, τη σύσταση ιδρυμάτων κοινωνικής στήριξης, τις υπηρεσίες υποστήριξης, τις φορολογικές ελαφρύνσεις και απαλλαγές, την οικονομική ενίσχυση και τις άλλες κοινωνικές παροχές, την ατελή εισαγωγή επιβατικών αυτοκινήτων, την κοινωνική ασφάλιση³⁸.

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ, είναι δυνατόν να σχεδιαστούν ενέργειες οι οποίες να στοχεύουν στον έλεγχο της υλοποίησης αρχών και ρυθμίσεων που προβλέπει το θεσμικό-νομικό πλαίσιο για την αναπηρία. Επίσης, σε συνδυασμό με τον έλεγχο εφαρμογής της νομοθεσίας, είναι δυνατόν να γίνεται και έλεγχος τήρησης των σχετικών προτύπων που έχουν αναπτυχθεί για τον σχεδιασμό των υπηρεσιών και την κατασκευή υποδομών, εξοπλισμού και προϊόντων.

της αρχής της ίσης μεταχείρισης στις περιπτώσεις που αυτή παραβιάζεται από δημόσιες υπηρεσίες είναι ο Συνήγορος του Πολίτη... 2. Φορέας προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης στις περιπτώσεις που αυτή παραβιάζεται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα... είναι... η Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης. 3. Στον τομέα απασχόλησης και εργασίας, φορέας προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης στις περιπτώσεις που αυτή παραβιάζεται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα... είναι το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.)».

³⁸ Βλ. Νάσκου Π. - Περράκη, Γάκη Μ., 2004.

5. Διαδικασία εκπόνησης και περιεχόμενο ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία

Το ΣΔΑ θα πρέπει να καταρτιστεί με την κατά το δυνατόν εκτενέστερη διαβούλευση με την τοπική κοινωνία και τους φορείς της και με την ενεργό συμμετοχή των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία. Οι πολιτικές και τα προγράμματα που αναπτύσσονται χωρίς τη συμβολή των ατόμων με αναπηρία ενέχουν τον κίνδυνο όχι μόνο να μην ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, αλλά ακόμη και να αναπαράγουν, έστω και με έμμεσο τρόπο, διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία. Το σχέδιο του ΣΔΑ, πριν την οριστικοποίηση και την έναρξη εφαρμογής του, είναι σκόπιμο να παρουσιαστεί σε ειδική ημερίδα. Η εν λόγω ημερίδα, αφενός θα εμπλουτίσει με ιδέες το ΣΔΑ, αφετέρου θα συμβάλει στη δημοσιοποίησή του.

5.1 Συγκρότηση «ομάδας έργου»

Το ζήτημα της αναπηρίας είναι πολυδιάστατο και διεπιστημονικό, συνεπώς, η εκπόνηση ερευνών, μελετών και Σχεδίων Δράσης για την Αναπηρία, απαιτεί τη συμμετοχή ατόμων με διαφορετικές γνώσεις. Είναι προφανές, ότι οι ανάγκες σε ειδικότητες προσδιορίζονται από τις συγκεκριμένες συνθήκες και απαιτήσεις. Ωστόσο, τα γνωστικά πεδία που θα πρέπει να καλύπτονται για τη σύνταξη ενός ΣΔΑ είναι κυρίως: το δίκαιο, η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, τα οικονομικά, η

τεχνολογία (μηχανικοί, αρχιτέκτονες, επιστήμονες πληροφορικής) κ.ά. Η βασική «ομάδα έργου» είναι δυνατόν να συνεργάζεται κατά περίπτωση και με άτομα που καλύπτουν ειδικές απαιτήσεις.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στην εκπόνηση ενός ΣΔΑ τα ίδια τα άτομα με αναπηρία πρέπει να έχουν ενεργή συμμετοχή. Συνεπώς, η «ομάδα έργου» θα πρέπει να στελεχώνεται και από άτομα με αναπηρία. Σε περίπτωση που αυτό δεν είναι εφικτό τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να πλαισιώνουν την «ομάδα έργου» έχοντας συμβουλευτικό ρόλο, δεδομένου ότι η εμπειρία τους είναι αναντικατάστατη τόσο στην καταγραφή των προβλημάτων όσο και στην υπόδειξη τρόπων για την αντιμετώπισή τους.

5.2 Αρχικός σχεδιασμός

Με δεδομένο ότι ένα ΣΔΑ αναφέρεται στη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης σε ένα συγκεκριμένο χώρο, η εκπόνησή του έχει ως προαπαιτούμενο την απόκτηση τεκμηριωμένης άποψης για αυτόν. Συνεπώς, στη φάση του αρχικού σχεδιασμού ενώ είναι δυνατόν να προσδιοριστεί η ομάδα στόχος, να γίνει επιλογή του θεωρητικού πλαισίου, της μεθοδολογίας και των βασικών στόχων, εντούτοις, η εξειδίκευσή τους και ειδικά η εξειδίκευση των στόχων μπορεί να οριστικοποιηθεί μόνο μετά την εξαγωγή των συμπερασμάτων της αναγνωριστικής μελέτης.

5.2.1 Η ομάδα στόχος

Η οριοθέτηση της ομάδας στόχου συνιστά κρίσιμη παράμετρο στον σχεδιασμό ενός ΣΔΑ. Ο λόγος είναι ότι τα χαρακτηριστικά και οι ιδιαίτερες ανάγκες κάθε επιμέρους ομάδας, στην οποία απευθύνεται το ΣΔΑ, επηρεάζουν καταρχάς τους στόχους και ακολούθως τις στρατηγικές και τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν.

Παρά το γεγονός ότι η πολιτική για την αναπηρία, και άρα ένα ΣΔΑ, αφορά και πρέπει να απευθύνεται σε όλη την κοινωνία, εντούτοις, θα πρέπει να περιέχει ειδικούς στόχους για τις επιμέρους κατηγορίες του πληθυσμού. Η κατηγοριοποίηση των ατόμων στα οποία απευθύνεται ένα ΣΔΑ μπορεί να γίνει με κριτήρια όπως:

- Αν είναι άτομα με αναπηρία.
- Αν ανήκουν στο άμεσο οικογενειακό περιβάλλον ατόμου με αναπηρία.
- Αν ανήκουν στο ευρύτερο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον ατόμου με αναπηρία.
- Αν εργάζονται σε θέση εργασίας που έχει άμεση σχέση με την αναπηρία.
- Αν εργάζονται σε θέση εργασίας που έχει έμμεση σχέση με την αναπηρία (π.χ. υπάλληλος υπηρεσίας, πωλητής κ.ά.).
- Δεν ανήκουν στις ανωτέρω κατηγορίες, αλλά οι ενέργειές τους, ως πολιτών, ενδέχεται να επηρεάζουν τα άτομα με αναπηρία (π.χ. ως οδηγών αυτοκινήτου).

Από την ανωτέρω κατηγοριοποίηση καθίσταται προφανές ότι, ενώ τα άτομα με αναπηρία ανέρχονται περίπου στο 10% του πληθυσμού, με τον συνυπολογισμό

των ατόμων του άμεσου και ευρύτερου οικογενειακού-φιλικού περιβάλλοντος και των εργαζομένων που εμπλέκονται με την αναπηρία, διαμορφώνεται ένα πολύ υψηλό ποσοστό του πληθυσμού το οποίο μπορεί να αποτελέσει «ομάδα στόχου» του ΣΔΑ. Και βέβαια, αν συνυπολογιστεί ότι οι ενέργειες όλων των ανθρώπων, από τη θέση που έχουν και τον ρόλο που διαδραματίζουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή, μπορεί να επηρεάσουν την καθημερινή ζωή των ατόμων με αναπηρία, τότε πράγματι προκύπτει ότι το ΣΔΑ αφορά το σύνολο της κοινωνίας. Άλλωστε η αναπηρία, ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφορά εξ ορισμού όλη την κοινωνία.

Ανομοιογένεια ομάδας στόχου

Από την ανωτέρω προσπάθεια προσδιορισμού της «ομάδας στόχου» είναι προφανές, ότι οποιοδήποτε κριτήριο κατηγοριοποίησης και αν εφαρμοστεί, τα μέλη της «ομάδας στόχου» θα χαρακτηρίζονται από σημαντική ανομοιογένεια η οποία θα εκφράζεται και στην ανομοιογένεια των αναγκών. Ειδικά όσον αφορά τα άτομα με αναπηρία, η ανομοιογένεια των αναγκών οφείλεται αφενός στις διαφορετικές κατηγορίες και στον βαθμό αναπηρίας, αφετέρου στη διαθεσιμότητα τεχνικών διευκολύνσεων καθώς και στη δυνατότητα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε αυτές.

5.2.2 Αναγνωριστική μελέτη

Η αναγνωριστική μελέτη, ως εργαλείο αποτύπωσης της πραγματικότητας, αποτελεί τη βάση για την εκπόνηση ενός ΣΔΑ. Με την αναγνωριστική μελέτη επιδιώκεται η απόκτηση πλήρους γνώσης για την υφιστάμενη κατάσταση, προκειμένου να εντοπισθούν, να αξιολογηθούν και να ιεραρχηθούν τα προβλήματα. Η αναγνωριστική μελέτη θεμελιώνει την αναγκαιότητα εκπόνησης ενός ΣΔΑ. Ακολούθως, η επεξεργασία των ευρημάτων αποτελεί την αφετηρία ώστε να τεθούν οι κατάλληλοι στόχοι, να επιλεγούν οι αποτελεσματικές στρατηγικές και ενέργειες και να αναπτυχθούν συνέργειες με άλλες πολιτικές και προγράμματα.

Μέθοδος

Τα ευρήματα και οι διαπιστώσεις που θα προκύψουν από την αναγνωριστική μελέτη, είναι άμεση απόρροια των θεμάτων που θα εξεταστούν, της οπτικής υπό της οποίας θα προσεγγισθούν, των ερωτημάτων που θα τεθούν καθώς και του τρόπου που θα αναλυθούν και θα αξιολογηθούν. Τα θέματα προς διερεύνηση, τα ερωτήματα και οι τρόποι ανάλυσης των ευρημάτων δεν είναι δεδομένα. Η επιλογή ανάμεσα σε διαφορετικές εναλλακτικές προσεγγίσεις δίνεται από τη μέθοδο.

Η μέθοδος αποτελεί το ευρύτερο πλαίσιο μιας έρευνας, το οποίο περιλαμβάνει την επιλογή του θεωρητικού πλαισίου, τον προσδιορισμό του αντικειμένου προς διερεύνηση και την επιλογή των τεχνικών. Συνεπώς, η μέθοδος είναι ευρύτερη έννοια από τις τεχνικές (Kuhn, 1981).

Θεωρητικό πλαίσιο

Στην περίπτωση της αναγνωριστικής μελέτης ενός ΣΔΑ, έχει καθοριστική σημασία αν το θεωρητικό πλαίσιο στη βάση του οποίου θα σχεδιαστεί είναι π.χ. το κοινωνικό ή το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία. Ο λόγος είναι ότι κάθε προσέγγιση αναγνωρίζει διαφορετικά προβλήματα προς αντιμετώπιση, θέτει διαφορετικά ερωτήματα και «δρομολογεί» διαφορετικές διαδικασίες οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν σε ανάλογα ευρήματα και προσδιορίζουν την τελική διατύπωση σκοπών και στόχων.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η οπτική προσέγγισης της αναπηρίας έχει καθοριστική θεωρητική και μεθοδολογική σημασία, τόσο για τον προσανατολισμό της αναγνωριστικής μελέτης όσο και τη διατύπωση των στόχων του ΣΔΑ. Συνεπώς, είναι αποφασιστικής σημασίας η αναγνωριστική μελέτη να εκπονηθεί στη βάση των αρχών που διατυπώθηκαν στην ενότητα 3.3.1.

Θεματικές ενότητες

Οι θεματικές ενότητες που θα πρέπει να καλύπτει η αναγνωριστική μελέτη είναι, ενδεικτικά, οι εξής:

- Αποτύπωση της δημογραφικής κατάστασης των ατόμων με αναπηρία της περιοχής, (κατηγορία και βαθμός αναπηρίας, φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, επίπεδο εκπαίδευσης, απασχόληση, εισόδημα, συμμετοχή σε επιδόματα, ειδικές ανάγκες, κ.ά.).
- Καταγραφή των σωματείων των ατόμων με αναπηρία, άλλων σχετικών φορέων, καθώς και των δραστηριοτήτων τους.

- Καταγραφή των προσπαθειών και των κατακτήσεων σε θέματα αναπηρίας στην περιοχή.
- Καταγραφή των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία της περιοχής:
 - προσβασιμότητα υποδομών, υπηρεσιών (δημόσια κτήρια, εμπορικά καταστήματα, χώροι αναψυχής-διασκέδασης-άθλησης κ.ά.).
 - δίκτυο και μέσα μαζικής μεταφοράς (κατάσταση δρόμων, πεζοδρομίων, πλατειών, πάρκων, χώρων στάθμευσης).
- Βαθμός ενημέρωσης του πληθυσμού (γενικός πληθυσμός, ειδικές κατηγορίες πληθυσμού) για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.
- Υπηρεσίες του κράτους και της αυτοδιοίκησης προς τα άτομα με αναπηρία.
- Έργα που άμεσα ή/και έμμεσα αφορούν τα άτομα με αναπηρία και βρίσκονται στο στάδιο του σχεδιασμού ή/και της υλοποίησης.
- Καταγραφή των άμεσων και έμμεσων διακρίσεων σε βάρος των ατόμων με αναπηρία.
- Δραστηριότητες εθελοντισμού, «φιλανθρωπίας» από άτομα και φορείς της περιοχής.

Τεχνικές-εργαλεία

Η αναγνωριστική μελέτη μπορεί να βασιστεί σε *πρωτογενή* στοιχεία που θα συλλεχθούν με ερωτηματολόγια ή/και συ-

νεντεύξεις,³⁹ αλλά και στην αξιοποίηση δευτερογενών στοιχείων από υπηρεσίες και άλλους φορείς, (έρευνες, μελέτες, εκθέσεις, στατιστικά στοιχεία, κ.ά.).

Οι πρωτογενείς έρευνες σχεδιάζονται αναλόγως της ομάδας στόχου (βλ. παρακάτω) και συνεπώς απευθύνονται σε επιλεγμένο δείγμα του πληθυσμού.

Παρομοίως, σχεδιάζεται η διενέργεια συνεντεύξεων με άτομα από συγκεκριμένες ομάδες (focus group) και η συλλογή απόψεων εμπειρογνομόνων, δηλαδή από επιλεγμένους ειδικούς με βάση τη γνώση, την εξειδίκευση και την εμπειρία τους σε ένα συγκεκριμένο θέμα.

Οι αναλύσεις PEST (από τα αρχικά των λέξεων Political, Economic, Social, Technological) και SWOT (από τα αρχικά των λέξεων Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) ήτοι: πλεονεκτήματα/δυνατά σημεία, μειονεκτήματα/αδύνατα σημεία, ευκαιρίες, κίνδυνοι/απειλές) χρησιμοποιούνται ως βοηθητικά εργαλεία στον στρατηγικό σχεδιασμό επιχειρήσεων, οργανισμών, οικονομικών κλάδων, περιοχών κ.ά. Η ανάλυση SWOT και η ανάλυση PEST είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν και συμπληρωματικά.

Ανάλυση PEST

Η ανάλυση PEST είναι μία τεχνική για τη διερεύνηση του εξωτερικού μακρο-περιβάλλοντος, και συγκεκριμένα του πολιτικού, οικονομικού, κοινωνικού και τεχνολογικού. Είναι

³⁹ Σχετικά με τη θεωρία και μεθοδολογία εκπόνησης πρωτογενών ερευνών βλ. π.χ. Κυριαζή 2002.

προφανές, ότι το εύρος και η εμβάθυνση σε κάθε ένα τομέα, εξαρτάται από τον φορέα που εκπονεί το ΣΔΑ και τους στόχους που θέτει. Στην περίπτωση εκπόνησης ενός ΣΔΑ, θα μπορούσαν να εξεταστούν ενδεικτικώς οι εξής παράμετροι:

Πολιτικό περιβάλλον: Υφιστάμενη νομοθεσία, αποφάσεις σε θέματα κοινωνικής πολιτικής, πολιτικές για την αναπηρία.

Οικονομικό περιβάλλον: Ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης, πληθωρισμός, ανεργία, ύψος κοινωνικών δαπανών, αναπτυξιακά προγράμματα, χρηματοδοτικές δυνατότητες.

Κοινωνικό περιβάλλον: Δημογραφικά χαρακτηριστικά ατόμων με αναπηρία, αντιλήψεις, ενημέρωση, στάσεις και συμπεριφορές του πληθυσμού στο θέμα της αναπηρίας.

Τεχνολογικό περιβάλλον: Επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης, διαθεσιμότητα και οι δυνατότητες αξιοποίησης των επιτευγμάτων της τεχνολογίας για την υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία.

Πίνακας 3. Ενδεικτική συμπλήρωση μήτρας ανάλυσης PEST

Πολιτικό πλαίσιο	Οικονομικό πλαίσιο
-------------------------	---------------------------

- Νομοθεσία - Αποφάσεις σε θέματα κοινωνικής πολιτικής - Πολιτικές σε θέματα Αναπηρίας - Ρόλος συνδικαλιστικού κινήματος των ατόμων με αναπηρία - Αρμοδιότητες Τοπικής Αυτοδιοίκησης	- Ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης - Πληθωρισμός - Ανεργία - Ύψος κοινωνικών δαπανών - Αναπτυξιακά προγράμματα - Χρηματοδοτικές δυνατότητες
Κοινωνικό πλαίσιο	Τεχνολογικό πλαίσιο
- Δημογραφικά χαρακτηριστικά ατόμων με αναπηρία - Αντιλήψεις, ενημέρωση, στάσεις και συμπεριφορές του πληθυσμού στο θέμα της αναπηρίας	- Επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης που άπτεται σε θέματα αναπηρίας - Διαθεσιμότητα και δυνατότητες αξιοποίησης των επιτευγμάτων της τεχνολογίας για την υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία

Ανάλυση SWOT

Η ανάλυση SWOT χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος. Όσον αφορά το *εσωτερικό* περιβάλλον, εξετάζονται τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες, ενώ για το *εξωτερικό* περιβάλλον εξετάζονται οι ευκαιρίες και οι απειλές. Είναι σκόπιμο τόσο οι παράγοντες του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού περιβάλλοντος να διακρίνονται σε κατηγορίες (π.χ. οικονομικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς, θεσμικούς, εκπαιδευτικούς, τεχνολογικούς, προσβασιμότητας, περιβάλλοντος, συμπεριφοράς κ.ά.). Στην περίπτωση εκπόνησης ενός ΣΔΑ ενδεικτικές κατηγορίες παραγόντων μπορεί να είναι οι εξής:

α. Εσωτερικό περιβάλλον

- *Πλεονεκτήματα/ισχυρά σημεία*

Σε πολιτικό-συνδικαλιστικό επίπεδο, ισχυρό σημείο είναι το εύρωστο αναπηρικό κίνημα που εκφράζεται τόσο με την Ε.Σ.Α.μεΑ. όσο και με το ευρύ πλέγμα δευτεροβάθμιων και πρωτοβάθμιων σωματείων σε όλη την Ελλάδα.

Η Ε.Σ.Α.μεΑ. αποτελεί κοινωνικό εταίρο και ως εκ τούτου συμμετέχει σε διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικών που άμεσα ή/και έμμεσα αφορούν το ζήτημα της αναπηρίας. Η Ε.Σ.Α.μεΑ., μεταξύ άλλων, συμμετέχει στην Επιτροπή Παρακολούθησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση, έχει δικαίωμα να παρέχει υπηρεσίες Δια Βίου Μάθησης, και έχει αποκτήσει Διαχειριστική Επάρκεια.

Στα ισχυρά σημεία συμπεριλαμβάνεται επίσης η συσσωρευμένη εμπειρία των στελεχών του αναπηρικού κινήματος, καθώς και η πρόσφατη επιμόρφωση 500 στελεχών από όλη τη χώρα, σε σεμινάρια διάρκειας 250 ωρών.

- *Αδυναμίες/Αδύνατα σημεία*

Σε οργανωτικό-συνδικαλιστικό επίπεδο, υπάρχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της λειτουργίας και κατ' επέκταση αναβάθμισης των παρεμβάσεων και της αποτελεσματικότητας των περιφερειακών και τοπικών σωματείων ατόμων με αναπηρία.

β. Εξωτερικό περιβάλλον

- *Ευκαιρίες*

Διανύουμε μία περίοδο ωρίμανσης της σύγχρονης προσέγγισης για την αναπηρία η οποία, με τη συμβολή του αναπηρικού κινήματος, έχει αποτυπωθεί σε κείμενα διεθνών οργανισμών, σε μεγάλο βαθμό έχει ενσωματωθεί στο εθνικό θεσμικό πλαίσιο και έχει διαδοθεί σε ευρεία στρώματα της κοινωνίας (αναλυτικά βλ. Κεφ. 4).

Επίσης, στις ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος εντάσσονται οι χρηματοδοτικές δυνατότητες στο πλαίσιο του (Ε.Σ.Π.Α.) 2007-2013 και ειδικότερα των επιμέρους Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (π.χ. Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση, κ.ά.).

- *Κίνδυνοι/Απειλές*

Κρίσιμο απειλητικό στοιχείο της συγκυρίας είναι η οικονομική και ιδεολογική πίεση που δέχεται σήμερα το κράτος πρόνοιας. Υπό το βάρος της κρίσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της κρίσης χρέους της ελληνικής οικονομίας, ενδυναμώνεται η τάση της νεοφιλελεύθερης αντίληψης για την περαιτέρω συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και την εμπορευματοποίηση των υπηρεσιών του (αναλυτικά βλ. Κεφ. 1).

**Πίνακας 4. Ενδεικτική συμπλήρωση της μήτρας ανάλυσης
SWOT**

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
Πλεονεκτήματα/Ισχυρά σημεία	Ευκαιρίες
Πολιτική, συνδικαλισμός - Η ωριμότητα, η δυναμική και το κύρος της εκπροσώπησης της Ε.Σ.Α.μεΑ. - Το ευρύ πλέγμα δευτεροβάθμιων και πρωτοβάθμιων σωματείων σε όλη την Ελλάδα - Η αναγνώριση της Ε.Σ.Α.μεΑ ως επίσημου κοινωνικού εταίρου και η συμμετοχή της σε θεσμικά όργανα/επιτροπές/ομάδες εργασίας - Η συμμετοχή της Ε.Σ.Α.μεΑ. στις Επιτροπές Παρακολούθησης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων με δικαίωμα ψήφου - Η συμμετοχή της Ε.Σ.Α.μεΑ. στο Συμβούλιο Δια Βίου Μάθησης και Σύνδεσης με την Απασχόληση. Εμπειρία, τεχνογνωσία - Η απόκτηση διαχειριστικής επάρκειας από την Ε.Σ.Α.μεΑ. - Η πιστοποίηση της Ε.Σ.Α.μεΑ. ως φορέα παροχής Δια Βίου Μάθησης - Η συσσωρευμένη εμπειρία	Θεσμικό πλαίσιο - Η Διεθνής Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία - Το άρθρο 16 του Γενικού Κανονισμού των Διαρθρωτικών Ταμείων της Ε.Ε. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 - Ο Κανονισμός του ΕΚΤ και ειδικά τα άρθρα 2 και 3 - Ο υπό διαμόρφωση Κανονισμός των Διαρθρωτικών Ταμείων για την επόμενη προγραμματική περίοδο 2014-2020 - Η υιοθέτηση του διεθνούς και ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου από την Ελλάδα. Χρηματοδοτικές δυνατότητες - Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς, (Ε.Σ.Π.Α.) 2007-2013 αλλά και η νέα προγραμματική περίοδος (2014-2020), με έμφαση σε Επιχειρησιακά Προγράμματα που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
των στελεχών του αναπηρικού κινήματος - Η επιμόρφωση των στελεχών του αναπηρικού κινήματος από όλη τη χώρα μέσω σεμιναρίων σε θέματα αναπηρίας.	
Αδυναμίες/Αδύνατα σημεία	Κίνδυνοι/Απειλές
Οργανωτικό-συνδικαλιστικό περιβάλλον - Περιθώρια βελτίωσης της λειτουργίας και παρέμβασης των περιφερειακών και τοπικών σωματείων ατόμων με αναπηρία.	Οικονομικό περιβάλλον - Ύφεση - Ανεργία - Περιστολή κοινωνικών δαπανών Πολιτικό περιβάλλον - Ρευστότητα πολιτικών εξελίξεων. - Αρνητική επίπτωση του οικονομικού περιβάλλοντος στο θεσμικό πλαίσιο και τις

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
	πολιτικές που αφορούν το κοινωνικό κράτος.

5.3 Ολοκλήρωση σχεδιασμού

Τα συμπεράσματα της αναγνωριστικής μελέτης συνιστούν την αφετηρία για τον καθορισμό των στόχων, των στρατηγικών και των επιμέρους ενεργειών του ΣΔΑ. Επίσης, είναι και η βάση για την εκτίμηση επίτευξης των στόχων και την αξιολόγηση της προόδου που σημειώθηκε με την υλοποίηση του ΣΔΑ.

Σε περίπτωση κατά την οποία η διάρκεια της αναγνωριστικής μελέτης, ή/και της υλοποίησης του ΣΔΑ είναι μεγάλη, τότε θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα για διαδικασία επικαιροποίησης των επιμέρους στοιχείων της, ώστε το ΣΔΑ να συμβαδίζει με τις εξελίξεις.

5.4 Τομείς παρέμβασης και στόχοι

Το θέμα της αναπηρίας τέμνει οριζόντια κάθε πλευρά της κοινωνικής ζωής και όλους τους τομείς δραστηριότητας του ανθρώπου. Σε ένα ΣΔΑ μπορεί να γίνεται επιλογή για παρέμβαση σε όλους ή σε ορισμένους τομείς. Ως πλαίσιο για

τον προσδιορισμό των τομέων παρέμβασης μπορεί να χρησιμοποιηθούν τα άρθρα της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, στο πνεύμα της έκθεσης με τίτλο «Ατζέντα 50 – εργαλεία για τα δικαιώματά μας» που καταρτίστηκε από τη Σουηδική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, (βλ. ενότητα 6.2). Επίσης, είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν οι τομείς παρέμβασης που τίθενται στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής *Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020*⁴⁰. Η «Ατζέντα 50» παρέχει ένα αναλυτικό πλαίσιο το οποίο βρίσκεται πιο κοντά στις ανάγκες ενός ΣΔΑ. Αντιθέτως, το πλαίσιο της *Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Αναπηρία 2010-2020*, παρέχει μία ομαδοποίηση των τομέων παρέμβασης. Στο σημείο αυτό έγινε η επιλογή της Ε.Ε., σύμφωνα με την οποία οι τομείς παρέμβασης μπορεί να είναι:

- I. Προσβασιμότητα
- II. Συμμετοχή
- III. Ισότητα
- IV. Απασχόληση
- V. Εκπαίδευση και κατάρτιση
- VI. Κοινωνική προστασία
- VII. Υγεία

Ο κύριος στόχος σε κάθε τομέα παρέμβασης είναι⁴¹:

⁴⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: *Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020: Ανανέωση της δέσμευσης για μια Ευρώπη χωρίς εμπόδια.*

⁴¹ Ο.π.

	Τομέας παρέμβασης	Κύριος στόχος
I	Προσβασιμότητα	Διασφάλιση της προσβασιμότητας σε αγαθά, σε υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων υπηρεσιών, και σε υποστηρικτικά μέσα για τα άτομα με αναπηρία
II	Συμμετοχή	Επίτευξη πλήρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία
III	Ισότητα	Εξάλειψη των διακρίσεων λόγω αναπηρίας
IV	Απασχόληση	Δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων ώστε περισσότερα άτομα με αναπηρία να κερδίζουν τα προς το ζην στην ανοικτή αγορά εργασίας
V	Εκπαίδευση και κατάρτιση	Προώθηση της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της δια βίου μάθησης για μαθητές και σπουδαστές με αναπηρία
VI	Κοινωνική προστασία	Προώθηση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης για τα άτομα με αναπηρία
VII	Υγεία	Προώθηση της ισότιμης πρόσβασης σε υγειονομικές υπηρεσίες και συναφείς υποδομές για τα άτομα με αναπηρία

Η επιλογή των τομέων παρέμβασης και των στόχων κατά τον σχεδιασμό ενός ΣΔΑ, είναι συνάρτηση του είδους και των δυνατοτήτων του φορέα που αναλαμβάνει την εκπόνηση και υλοποίηση του ΣΔΑ. Συνεπώς, είναι δυνατόν να επιλεγεί ένας, περισσότεροι, ή όλοι οι ανωτέρω τομείς παρέμβασης, καθώς και ένας ή περισσότεροι στόχοι σε κάθε τομέα παρέμβασης.

Προσδιορισμός των στόχων

Ο προσδιορισμός των στόχων πρέπει να έχει ως πλαίσιο αναφοράς τις αξίες και τις αρχές που διέπουν το θέμα της αναπηρίας (βλ. ενότητα 3.3.1), το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο και τις συνθήκες που ορίζει η πολιτική και οικονομική συγκυρία. Οι στόχοι του ΣΔΑ προσδιορίζονται στη βάση των δυνατοτήτων του φορέα που το εκπονεί και των πορισμάτων της αναγνωριστικής μελέτης.

Συγκεκριμενοποίηση στόχων

Οι στόχοι προς επίτευξη θα πρέπει να είναι κατά το δυνατόν *συγκεκριμένοι*. Η συγκεκριμένη διατύπωση ενός στόχου συμβάλλει στην πληρέστερη κατανόησή του από τους εμπλεκόμενους, στην ευχερέστερη σύνδεσή του με συγκεκριμένες στρατηγικές και ενέργειες, αλλά και στον ευκολότερο έλεγχο υλοποίησής του.

Ασφαλώς, η συγκεκριμενοποίηση του στόχου θα πρέπει να γίνεται με μέριμνα, ώστε το περιεχόμενό του να μην απλουστευθεί και να μην υποβαθμιστεί. Το σημείο αυτό είναι κρίσιμο, καθότι για να καταστεί ένας στόχος συγκεκριμένος και μετρήσιμος, ενδέχεται αφενός να απλουστευθεί, αφετέρου να ποσοτικοποιηθούν με μηχανιστικό τρόπο ποιοτικά χαρακτηριστικά. και στις δύο περιπτώσεις το αποτέλεσμα μπορεί να είναι η υποβάθμιση τού περιεχομένου του. Ο κίνδυνος είναι υπαρκτός και επιπλέον ενδυναμώνεται από την πίεση για μετρήσιμους δείκτες και αποτελέσματα που αποτελούν στοιχεία της αξιολόγησης. Σε μία τέτοια περίπτωση ο τύπος υποκαθιστά την ουσία και οδηγεί σε «επιτυχημένα» προγράμματα μηδενικής προστιθέμενης αξίας, (βλ. και ενότητα 5.10).

Ρεαλιστικότητα στόχων

Οι στόχοι θα πρέπει να είναι ρεαλιστικοί και συνεπώς εφικτοί στις συνθήκες και στο χρονικό πλαίσιο υλοποίησης του ΣΔΑ. Η ρεαλιστικότητα των στόχων, αφενός προσδίδει κύρος στο ΣΔΑ, αφετέρου ενθαρρύνει και διευκολύνει την ενεργή συμμετοχή των εμπλεκομένων. Αντιθέτως, όταν τίθενται στόχοι που είναι αδύνατον, στο πλαίσιο του ΣΔΑ, να επιτευχθούν, έστω και αν ως περιεχόμενο είναι καθόλα άψογοι, λειτουργούν αρνητικά, δεν συσπειρώνουν τους εμπλεκόμενους και η αποτυχία επίτευξής τους προκαλεί απογοήτευση. Βέβαια, σε καμία περίπτωση, ως ρεαλισμός δεν θα πρέπει να ονομάζεται η παραίτηση, η ηττοπάθεια, η απαισιοδοξία και η αποδοχή της πραγματικότητας ως έχει.

Πιλοτικό ΣΔΑ μικρής κλίμακας

Μία δυνατότητα που υπάρχει και ενδεχομένως να φανεί χρήσιμη, είναι η δοκιμαστική σχεδίαση και εφαρμογή ενός *πιλοτικού ΣΔΑ μικρής κλίμακας*. Η τεχνογνωσία που θα αντληθεί από μία τέτοια προσπάθεια, θα είναι πολύτιμη για την εκπόνηση και υλοποίηση ενός απαιτητικότερου ΣΔΑ.

Θεωρητική θεμελίωση στόχων

Η αντιφατική κατάσταση στον χώρο της κοινωνικής πολιτικής, (βλ. Κεφάλαιο 1), ασφαλώς εγείρει σημαντικές απαιτήσεις για τη θεωρητική θωράκιση και τη στόχευση ενός ΣΔΑ που εκπονείται υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης. Οι στόχοι ενός ΣΔΑ, στη σημερινή περίοδο, που χαρακτηρίζεται από δυσμενείς εξελίξεις σε θεσμούς και πολιτικές, δεν θα πρέπει να εξαντλούνται σε μία προσπάθεια πιστής εφαρμογής του θεσμικού πλαισίου και των πολιτικών αποφάσεων, στον βαθμό που υπονομεύουν κεκτημένα δικαιώματα. Αντιθέτως, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην κατοχύρωση-υπεράσπιση

των κεκτημένων δικαιωμάτων, στην οικοδόμηση σχέσεων κοινωνικής αλληλεγγύης σε τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση των αναγκών,

παράλληλα βέβαια με ενέργειες για τη διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων, τη θεσμική αποτύπωσή τους και την έμπρακτη στήριξή τους με συγκεκριμένες πολιτικές.

Με βάση τα ανωτέρω, το ΣΔΑ χαρακτηρίζεται από την πολλαπλότητα των στόχων με την έννοια:

- της απόκρουσης αντιλήψεων και πολιτικών που αποσκοπούν στον περιορισμό των δικαιωμάτων,
- της υπεράσπισης των κεκτημένων,
- της διασφάλισης της εφαρμογής των ευνοϊκών θεσμικών ρυθμίσεων,
- της περαιτέρω διεύρυνσης των δικαιωμάτων.

Πρωταρχικός σκοπός, βέβαια, είναι η μείωση και, ει δυνατόν, η εξάλειψη των φραγμών και της διακριτικής μεταχείρισης για τους ανθρώπους με αναπηρία, η οικοδόμηση μιας κοινωνίας στην οποία τα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν ως ισότιμοι πολίτες με ανεξαρτησία και ποιότητα της ζωής.

Ένα ΣΔΑ θα πρέπει να συμβάλλει στην αμφισβήτηση των αντιλήψεων και πολιτικών με τις οποίες επιχειρείται η ανατροπή θεσμικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, που υπονομεύουν το κοινωνικό κράτος και εμπορευματοποιούν τις υπηρεσίες του, να αντικρούει τις περικοπές στις κοινωνικές δαπάνες, να υπερασπίζεται τα κεκτημένα δικαιώματα. Συνεπώς, ένα ΣΔΑ αναπόφευκτα θα πρέπει να περιλαμβάνει και συγκρουσιακά στοιχεία με πολιτικές που υπονομεύουν τις

κατακτήσεις του αναπηρικού κινήματος και της κοινωνίας γενικότερα.

Κατηγοριοποίηση στόχων

Σε περίπτωση πολλών στόχων, αυτοί θα πρέπει να *ομαδοποιούνται* και να *ιεραρχούνται*. Η κατηγοριοποίηση των στόχων συμβάλει στην καλύτερη διασαφήνιση και εμπέδωση του περιεχομένου τους και στην ευχερέστερη αντιστοίχισή τους με συγκεκριμένες στρατηγικές και ενέργειες. Η ιεράρχηση των στόχων διευκολύνει την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων και την αποδοτικότερη διάταξη των διαθέσιμων πόρων.

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι οι κατηγοριοποιήσεις είναι σχετικές και όχι απόλυτες. Η ένταξη ενός στόχου στη μία ή στην άλλη κατηγορία εξαρτάται από το κριτήριο ταξινόμησης. Συνεπώς, η αλλαγή του κριτηρίου ταξινόμησης επιφέρει και αλλαγές στην κατηγοριοποίηση. Επίσης, κάποιος στόχος είναι δυνατόν να εκπληρεί τη συνθήκη περισσότερων του ενός κριτηρίων, οπότε μπορεί να ανήκει συγχρόνως σε δύο ή και περισσότερες κατηγορίες.

Κριτήρια κατηγοριοποίησης των στόχων μπορεί να είναι:

- *Χρονικά*, (άμεσοι, μεσοπρόθεσμοι, μακροπρόθεσμοι).
- *Βαθμός ευκολίας υλοποίησης*.
- *Κόστος υλοποίησης*.
- *Στόχοι που αφορούν το θεσμικό πλαίσιο*.
- *Στόχοι που αφορούν τις υποδομές και τον εξοπλισμό*.
- *Στόχοι που αφορούν τη λειτουργία και τις διαδικασίες των υπηρεσιών*.

- Στόχοι που αφορούν την *ενημέρωση και τις αντιλήψεις των πολιτών*.
- *Γενικά κριτήρια*, που αφορούν το σύνολο των ατόμων με αναπηρία.
- *Ειδικά κριτήρια*, που αφορούν συγκεκριμένες κατηγορίες αναπηρίας.
- *Ειδικά κριτήρια* που αφορούν *τους γονείς των ατόμων με αναπηρία*.

Μία σχηματική κατηγοριοποίηση των στόχων *κατά τομείς παρέμβασης* μπορεί να είναι η εξής:

Πολιτικοί Στόχοι

- Συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στα όργανα λήψης αποφάσεων.
- Ενδυνάμωση του κύρους και της παρεμβατικής δραστηριότητας του αναπηρικού κινήματος.

Κοινωνικοί Στόχοι

- Προώθηση της *ένταξης και ισότιμης συμμετοχής* σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής.
- Εμπέδωση στον γενικό πληθυσμό των αξιών και των αρχών που διέπουν το ζήτημα της αναπηρίας.
- Υπέρβαση μεροληπτικών στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στα άτομα με αναπηρία.
- Προώθηση θετικής εικόνας των ατόμων με αναπηρία.

Στόχοι βελτίωσης των όρων και συνθηκών ζωής

- Άρση των εμποδίων στην πρόσβαση σε υποδομές, εγκαταστάσεις, δημόσιους χώρους, αγαθά, υπηρεσίες και διευκολύνσεις.
- Άρση των εμποδίων για πρόσβαση στην απασχόληση και διατήρηση των θέσεων εργασίας.
- Άρση εμποδίων και διασφάλιση πρόσβασης στην πληροφορία.
- Διεκδίκηση εύλογων προσαρμογών στους χώρους εργασίας.
- Αναβάθμιση υπηρεσιών υγείας.
- Άρση εμποδίων στην εκπαίδευση.
- Διευκόλυνση πρόσβασης στις νέες τεχνολογίες.
- Ενίσχυση πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας.
- Προώθηση της ανεξάρτητης διαβίωσης.
- Υποστήριξη των γονέων παιδιών με αναπηρία και των μελών των οικογενειών ατόμων με αναπηρία.
- Αποτροπή της άμεσης/έμμεσης και απλής/πολλαπλής διάκρισης.
- Ενθάρρυνση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στη δημόσια ζωή.

Οργανωτικοί Στόχοι

- Η οικοδόμηση σταθερής συνεργασίας (φορείς του δημοσίου, τοπική αυτοδιοίκηση, συνδικαλιστικά σωματεία κ.ά.) για την υλοποίηση των στόχων.
- Ενδυνάμωση δομής και λειτουργίας φορέων του συνδικαλιστικού κινήματος των ατόμων με αναπηρία.

- Διεκδίκηση παροχής υποστήριξης όλων των μορφών (οικονομική, τεχνική κ.λπ.) στα αιρετά στελέχη του αναπηρικού κινήματος, ώστε να μπορούν να ασκήσουν ανεμπόδιστα και επί ίσοις όροις τα καθήκοντά τους.

5.4.1 Σημασία τομέων παρέμβασης και στόχων

Ακολουθώντας, παρουσιάζονται συνοπτικά σε πίνακα ενδεικτικοί στόχοι και οι αντίστοιχες ενέργειες με τις οποίες θα μπορούσαν να επιτευχθούν. Η ανάλυση κάθε τομέα είναι γενική και ενδεικτική και επικεντρώνει στα ουσιαστικότερα ζητήματα. Το ίδιο ισχύει για τους στόχους και τις ενέργειες. Στην περίπτωση ενός ΣΔΑ, η γενική ανάλυση θα πρέπει να συγκεκριμενοποιηθεί με βάση τις συγκεκριμένες συνθήκες, απαιτήσεις και δυνατότητες. Η ανάγκη συγκεκριμενοποίησης αφορά κυρίως την ανάδειξη των προβλημάτων της υφιστάμενης κατάστασης (με την αξιοποίηση της αναγνωριστικής μελέτης), τον προσδιορισμό των στόχων και τις ενέργειες.

Σχετικά με τον τρόπο αξιοποίησης όσων ακολουθούν, σημειώνεται ότι για κάθε τομέα παρέμβασης παρουσιάζονται εν συντομία τρεις βασικές διαστάσεις:

- Το νόημα και η σημασία του τομέα παρέμβασης (αιτιολόγηση).
- Η υφιστάμενη κατάσταση και τα προβλήματα προς αντιμετώπιση.
- Η επιθυμητή κατάσταση και η στρατηγική.

I. Προσβασιμότητα⁴²

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση)

Η προσβασιμότητα αποτελεί θεμελιώδη συνθήκη για την επίτευξη στην πράξη της πρόσβασης, η οποία συνιστά εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για την πλήρη και ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Παρά τις θετικές εξελίξεις, σε όρους θεσμικής αποτύπωσης, πολιτικών και της εφαρμογής τους, η προσβασιμότητα του δομημένου περιβάλλοντος, των μέσων μαζικής μεταφοράς, των υπηρεσιών, των σύγχρονων τεχνολογιών κ.ά. είναι περιορισμένη. Αυτό αφορά τόσο την ιστορικά συσσωρευμένη κατάσταση όσο και την εκ νέου κατασκευή της. Συνεπώς, δεν πληρούνται και οι όροι για πλήρη και ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

Η επιθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων για τη διεύρυνση της προσβασιμότητας μπορεί να γίνει με πολλά κριτήρια (βλ. παραπάνω). Ωστόσο, πρωταρχικής σημασίας είναι η διασφάλιση των όρων προσβασιμότητας σε οτιδήποτε καινούρ-

⁴² Η θεματική ενότητα «προσβασιμότητα και αναπηρία» εξειδικεύεται στο αντίστοιχο εγχειρίδιο, που εκπονήθηκε για τις εκπαιδευτικές ανάγκες του προγράμματος επιμόρφωσης των στελεχών του αναπηρικού κινήματος. Για περαιτέρω ανάλυση του εν λόγω τομέα βλ. το αντίστοιχο εγχειρίδιο.

γιο κατασκευάζεται-δημιουργείται, τίθεται σε λειτουργία. Βασικός στόχος είναι η διασφάλιση της προσβασιμότητας στο δομημένο περιβάλλον, σε αγαθά και υπηρεσίες. Την επίτευξη του στόχου εξυπηρετεί η στρατηγική της εμπέδωσης της αρχής του «σχεδιασμός για όλους». Ιδιαίτερα αποτελεσματική είναι επίσης η δημιουργία *αλυσίδων* προσβάσιμων υποδομών και υπηρεσιών, σε αντιδιαστολή με τις μεμονωμένες παρεμβάσεις.

Πίνακας 5. Ενδεικτική(*) παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Προσβασιμότητα

Στόχοι	Ενέργειες
Θέσπιση νομοθεσίας για την τήρηση προδιαγραφών προσβασιμότητας υποδομών και υπηρεσιών (συμβατικών και ηλεκτρονικών)	- Διεκδίκηση συμπλήρωσης, εκσυγχρονισμού και κωδικοποίησης της ισχύουσας νομοθεσίας, καθώς και θέσπιση νέας για τους τομείς που δεν καλύπτονται σήμερα, σχετικά με την τήρηση προδιαγραφών προσβασιμότητας στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον, στις μεταφορές, στις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνίας, στα αγαθά και τις υπηρεσίες. - Διεκδίκηση εισαγωγής της διάστασης της αναπηρίας και της προσβασιμότητας στην εθνική προτυποποίηση.
Θέσπιση Εθνικού Συστήματος Πιστοποίησης για την προσβασιμότητα υποδομών και υπηρεσιών (συμβατικών και	- Διεκδίκηση θέσπισης εθνικού συστήματος πιστοποίησης για την προσβασιμότητα των υποδομών και υπηρεσιών (συμβατικών και ηλεκτρονικών), με ισχυρή παρουσία των χρηστών, δηλαδή των ατόμων με αναπηρία, μέσω της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Στόχοι	Ενέργειες
ηλεκτρονικών)	
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στα δημόσια κτήρια και κτήρια ανοικτά στο κοινό	- Διεκδίκηση έργων βελτίωσης της προσβασιμότητας των κτιρίων - τόσο σε συνήθειες και όσο και έκτακτες συνθήκες - στον χρονικό ορίζοντα του 2020 που θέτει ο Νέος Οικοδομικός Κανονισμός.
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς	- Διεκδίκηση βελτίωσης της προσβασιμότητας όλων των σταδίων του μεταφορικού κύκλου (κράτηση θέσεων, έκδοση εισιτηρίων, στάσεις/σταθμοί, οχήματα κ.λπ.) - Διεκδίκηση δρομολόγησης προσβάσιμων αστικών και υπεραστικών λεωφορείων, τρένων, ταξί κ.λπ. - Εκπαίδευση σε θέματα αναπηρίας των οδηγών των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς. - Διεκδίκηση της πλήρους εφαρμογής των νέων Ευρωπαϊκών Κανονισμών για τα δικαιώματα των επιβατών με αναπηρία σε όλα τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς.
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στις δημόσιες υπηρεσίες και υπηρεσίες ανοιχτές στο κοινό	- Διεκδίκηση βελτίωσης της προσβασιμότητας των υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών εκτάκτου ανάγκης (συμβατικών και ηλεκτρονικών).
Προσβασιμότητα του δημόσιου χώρου (δρόμοι, πεζοδρόμια,	- Καμπάνιες ενημέρωσης των πολιτών. - Συνεργασία αναπηρικού κινήματος με σχολεία για διαλέξεις ενημέρωσης /

Στόχοι	Ενέργειες
πλατείες, πάρκα, παραλίες, κ.ά.)	ευαισθητοποίησης. - Αξιοποίηση υφιστάμενων πάρκων κυκλοφοριακής αγωγής.
Δημιουργία ειδικών θέσεων στάθμευσης	- Εντοπισμός των σημείων για τη δημιουργία δικτύων ειδικών θέσεων στα εμπορικά κέντρα των πόλεων. - Διεκδίκηση της τροποποίησης και έκδοση νέου Προεδρικού Διατάγματος για τη χορήγηση Δελτίου Στάθμευσης.
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στο διαδίκτυο	- Κατασκευή προσβάσιμων ιστοσελίδων σε δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες ανοικτές στο κοινό. - Παροχή προγραμμάτων κατάρτισης στις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). - Διεκδίκηση επιδοτήσεων ατόμων με αναπηρία για την απόκτηση ηλεκτρονικού εξοπλισμού.
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στην ενημέρωση-πληροφόρηση	- Διεκδίκηση της προώθησης της προσβασιμότητας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (υπότιτλοι, διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα κ.λπ.). - Αξιοποίηση των τοπικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών. - Έκδοση εντύπων σε προσβάσιμες μορφές.
Προσβασιμότητα στους χώρους πολιτισμού	- Διεκδίκηση για καθιέρωση διερμηνείας στη νοηματική στις πολιτιστικές εκδηλώσεις και ξεναγήσεις. - Διεκδίκηση για δημιουργία απτικών τμημάτων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους.

Στόχοι	Ενέργειες
	- Διεκδίκηση για δημιουργία υπηρεσίας ηχητικών - ψηφιακών και easy - to - read βιβλίων σε βιβλιοθήκες (δημοτικές, πανεπιστημιακές).
Προσβασιμότητα στους χώρους αθλητισμού, ψυχαγωγίας, τουρισμού κ.λπ.	- Διεκδίκηση έργων βελτίωσης της προσβασιμότητας υποδομών και υπηρεσιών. - Προώθηση του Τουρισμού για Όλους.
Προσβασιμότητα επιχειρήσεων	- Ενημέρωση του επιχειρηματικού κόσμου για το μέγεθος και τις δυνατότητες της αγοράς των καταναλωτών με αναπηρία. - Διεκδίκηση παροχής κινήτρων και παροχής τεχνογνωσίας στις επιχειρήσεις για βελτίωση της προσβασιμότητας των κτιριακών εγκαταστάσεων των επιχειρήσεων και την πρόβλεψη εύλογων προσαρμογών. - Διεκδίκηση της βελτίωσης της προσβασιμότητας των υπηρεσιών των επιχειρήσεων. Ενδεικτικά αναφέρεται: - ο η βελτίωση της προσβασιμότητας των ιστοσελίδων των επιχειρήσεων και η ανάπτυξη πωλήσεων μέσω διαδικτύου (προσβάσιμου e-commerce και / ή e-banking), - ο έκδοση προσβάσιμων εντύπων και καταλόγων (π.χ. με μεγεθυμένους χαρακτήρες, σε μορφή Braille, σε easy - to - read μορφές κ.λπ.), - ο σχεδιασμός ετικετών προϊόντων που να μπορούν να αναγνωστούν από ηλικιωμένους και άτομα με

Στόχοι	Ενέργειες
	προβλήματα όρασης, ○ η δημιουργία προσβάσιμων σημείων εξυπηρέτησης τύπου «one stop shop», ○ η διάθεση ηλεκτρικού αμαξιδίου στους πελάτες με κινητικά προβλήματα για την κυκλοφορία μέσα σε μεγάλα πολυκαταστήματα, η πρόβλεψη συστημάτων ενίσχυσης ήχου (π.χ. σε πολυκαταστήματα, κινηματογράφους, κ.λπ.), ○ η χρήση «ζωντανής βοήθειας» και ενδιαμέσων (π.χ. συνοδών). - Προβολή προσβάσιμων επιχειρήσεων. - Υποστήριξη και παροχή τεχνογνωσίας στο Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.) και στο Σώμα Επιθεωρητών Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης (ΣΕΔΔ).
Καταναλωτές με αναπηρία	- Προώθηση των δικαιωμάτων των καταναλωτών με αναπηρία. - Διεκδίκηση ισότιμης αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρία σε θέματα ιδιωτικής ασφάλισης. - Δράσεις ενημέρωσης καταναλωτών με αναπηρία για τα δικαιώματά τους.

(*) Οι Πίνακες 5-10 συμπληρώνονται με συγκεκριμένα προβλήματα, στόχους και ενέργειες, στη βάση των ευρημάτων της αναγνωριστικής μελέτης, του είδους και των δυνατοτήτων του φορέα που εκπονεί το ΣΔΑ.

II. Συμμετοχή

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση)

Η πλήρης συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλο το φάσμα των λειτουργιών της κοινωνίας, αποτελεί μία ακόμη εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για την ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

Ειδικότερα, για ζητήματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρία, η συμμετοχή τους στα όργανα λήψης των αποφάσεων είναι απαραίτητη και αναντικατάστατη. Οι πολιτικές και τα προγράμματα που αναπτύσσονται χωρίς τη συμβολή των ατόμων με αναπηρία, ενέχουν τον κίνδυνο όχι μόνο να μην ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, αλλά ακόμη και να αναπαράγουν, έστω και με έμμεσο τρόπο, διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Πολλοί παράγοντες λειτουργούν ανασταλτικά ώστε τα άτομα με αναπηρία να ασκούν πλήρως τα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν την επάρκεια και τη λειτουργία των θεσμών, την αρνητική στάση μέρους του πληθυσμού, την περιορισμένη προσβασιμότητα των υποδομών και υπηρεσιών και τους περιορισμούς στην ανεξάρτητη διαβίωση.

Η επιθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η πλήρης και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία. Βασικές στρατηγικές για την επίτευξη του στόχου είναι:

- Η υπέρβαση των εμποδίων που δυσχεραίνουν την άσκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία (ως φυσικών προσώπων, πολιτικών παραγόντων, καταναλωτών, σπουδαστών κ.λπ.).
- Η μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στην ανεξάρτητη διαβίωση.
- Η διασφάλιση της προσβασιμότητας σε υποδομές, υπηρεσίες και εξοπλισμό.

**Πίνακας 6. Ενδεικτική παρουσίαση ενεργειών στον τομέα
παρέμβασης: Συμμετοχή**

Συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, την αναψυχή, τον ελεύθερο χρόνο και τον αθλητισμό	
Στόχοι	Ενέργειες
Πλήρης εφαρμογή της αρχής «τίποτα για εμάς, χωρίς εμάς»	- Ενδυνάμωση του κύρους και της παρεμβατικής δραστηριότητας του αναπηρικού κινήματος - Διεκδίκηση της συμμετοχής ατόμων με αναπηρία σε όλα τα όργανα και διαδικασίες που λαμβάνουν αποφάσεις σχετικές με την αναπηρία
Πρόσβαση στις εκλογικές διαδικασίες (πολιτικές, αυτοδιοικητικές, συνδικαλιστικές, κ.λπ.)	- Διεκδίκηση προσβασιμότητας εκλογικών τμημάτων - Διεκδίκηση υπηρεσίας συνοδών - Διεκδίκηση θέσεων στάσης οχήματος ατόμου με αναπηρία σε κάθε εκλογικό τμήμα
Συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, την αναψυχή, τον ελεύθερο χρόνο και τον αθλητισμό	
Στόχοι	Ενέργειες
Ενίσχυση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στον αθλητισμό και την ψυχαγωγία	- Υλοποίηση προγραμμάτων άθλησης και ψυχαγωγίας για άτομα με βαριές αναπηρίες και άτομα που διαβιούν σε ιδρύματα - Ενθάρρυνση των ατόμων με αναπηρία να συμμετέχουν σε γενικές αθλητικές δραστηριότητες
Πολιτιστικό και ψυχαγωγικό υλικό σε προσβάσιμες μορφές	- Διεκδίκηση προσβασιμοποίησης πολιτιστικού υλικού (ψηφιοποίηση, κ.λπ.) - Διεκδίκηση προσβασιμοποίησης τηλεοπτικών προγραμμάτων, ταινιών, θεατρικών παραστάσεων, πολιτιστικών

	δραστηριοτήτων (νοηματική, υποτιτλισμός, ηχητική περιγραφή, κ.λπ.)
Διάδοση του «Τουρισμού για Όλους»	- Ενημέρωση τουριστικών επιχειρήσεων για τα οφέλη του «Τουρισμού για Όλους» - Έκδοση Οδηγών (σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή) ανά περιοχή με τις προσβάσιμες τουριστικές επιχειρήσεις
Αυτόνομη διακίνηση	
Στόχοι	Ενέργειες
Βελτίωση της προσβασιμότητας του δημόσιου χώρου	- Βλ. Πίνακα 5: Προσβασιμότητα
Διασφάλιση προσβάσιμου συστήματος μεταφορών	- Βλ. Πίνακα 5: Προσβασιμότητα
Δημιουργία ειδικών θέσεων στάθμευσης	- Βλ. Πίνακα 5: Προσβασιμότητα
Αυτόνομη διαβίωση	
Στόχοι	Ενέργειες
Ανάπτυξη δικτύου κέντρων αυτόνομης, ημιαυτόνομης και προστατευόμενης διαβίωσης ατόμων με αναπηρία	- Διεκδίκηση δημιουργίας κέντρων αυτόνομης, ημιαυτόνομης και προστατευόμενης διαβίωσης - Διεκδίκηση δημιουργίας ξενώνων βραχείας φιλοξενίας - Ανάπτυξη συμπράξεων μεταξύ των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των αναπηρικών οργανώσεων για τη δημιουργία υπηρεσιών μικρής κλίμακας (Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας, Συμβουλευτικοί Σταθμοί)

	- Διεκδίκηση της χρηματοδότησης της λειτουργίας των Κέντρων Δημέρευσης, των Στεγών Αυτόνομης Διαβίωσης κ.λπ. μέσω ενιαίου ειδικού νοσηλίου από τα ασφαλιστικά ταμεία
Ανάπτυξη υποστηρικτικών υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση των πολιτών με αναπηρία στην καθημερινή ζωή	- Διεκδίκηση καθιέρωσης του θεσμού τού προσωπικού βοηθού - Διεκδίκηση της διεύρυνσης των ωφελουμένων του προγράμματος «Κατ' οίκον φροντίδα συνταξιούχων» - Διεκδίκηση πρόσβασης με ευνοϊκούς όρους των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους σε υποστηρικτικές υπηρεσίες που παρέχονται από τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (π.χ. Βοήθεια στο Σπίτι, κ.λπ.)
Ανάδειξη των θετικών επιπτώσεων από τη διαβίωση στην κοινότητα των ατόμων με αναπηρία σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο	- Ενημέρωση/ευαισθητοποίηση/κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας

III. Ισότητα

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση)

Άμεση διάκριση είναι κάθε μεροληπτική συμπεριφορά-ρύθμιση απέναντι σε ένα άτομο λόγω του φύλου, των πεποιθήσεων, της καταγωγής, της αναπηρίας κ.ά., με αποτέλεσμα τη λιγότερο ευνοϊκή μεταχείρισή του, σε σχέση με άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση.

Έμμεση διάκριση συντρέχει όταν σε μια φαινομενικά ουδέτερη συμπεριφορά-ρύθμιση, εμπεριέχονται κριτήρια τα οποία είναι δυνατόν να λειτουργήσουν μεροληπτικά σε βάρος ορισμένων ατόμων σε σχέση με άλλα άτομα.

Η *πολλαπλή διάκριση* είναι το αποτέλεσμα συνδυασμού μίας διάκρισης με άλλες διακρίσεις.

Η *άμεση* διάκριση είναι σχετικά εύκολο να εντοπισθεί, να καταδικαστεί και να ενδεχομένως να απαλειφθεί. Ωστόσο, ο εντοπισμός, η αποκάλυψη και η αντιμετώπιση της *έμμεσης* διάκρισης είναι δυσχερέστερος, ενώ η δυσμενής επίπτωσή της ενδέχεται να είναι σοβαρότερη από αυτήν της άμεσης διάκρισης. Το ίδιο ισχύει και για την *πολλαπλή* διάκριση.

Η διάκριση και ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία δεν προέρχεται μόνο από τη μεροληπτική κατασκευή του δομημένου περιβάλλοντος και του εξοπλισμού. Η *μεροληπτική συμπεριφορά των ανθρώπων* συνιστά επίσης ένα σημαντικό παράγοντα που μπορεί να οδηγήσει σε διάκριση και αποκλεισμό.

Η διάκριση σε μια πτυχή της κοινωνικής ζωής, είναι δυνατόν να δημιουργεί προϋποθέσεις περαιτέρω δυσμενών όρων ένταξης των ατόμων με αναπηρία. Ενδέχεται δηλαδή να αποτελέσει την απαρχή σειράς διακρίσεων και σε άλλους τομείς, οι οποίες συσσωρευόμενες μπορεί να οδηγήσουν ακόμη και στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Η *άμεση διάκριση*, τουλάχιστον σε θεσμικό επίπεδο, σχεδόν έχει αντιμετωπιστεί. Ωστόσο, ζητούμενο παραμένει η πλή-

ρης εξάλειψή της και στην πράξη. Δεν είναι δυνατόν να διατυπωθεί η ίδια διαπίστωση για την *έμμεση* και *πολλαπλή* διάκριση, όπου τόσο σε θεσμικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο πρέπει να υπάρξει σημαντική πρόοδος.

Η επιθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η εξάλειψη της διάκρισης λόγω αναπηρίας, η ισότητα σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Στρατηγικές με τις οποίες επιδιώκεται να αρθούν οι διακρίσεις είναι αφενός η εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας, αφετέρου η λήψη μέτρων ενεργητικής πολιτικής.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί, ότι η θέσπιση ειδικών θετικών μέτρων, με τα οποία επιδιώκεται η αντιστάθμιση μειονεκτημάτων των ευπαθών ομάδων, *δεν συνιστά διάκριση*. Επίσης, δεν συνιστούν διάκριση διατάξεις που αφορούν την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των ατόμων με αναπηρία στον χώρο εργασίας (βλ. ν. 3304/2005, άρθρο 12, παρ. 1 και 2).

Στο ΣΔΑ, σε συνάρτηση με τα ευρήματα της αναγνωριστικής μελέτης, είναι δυνατόν να τεθούν στόχοι για την άρση των ποικίλων μορφών διάκρισης στην περιοχή αναφοράς. Για τον σκοπό αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθούν ενέργειες ενημέρωσης, αλλά και νομικά μέσα στις περιπτώσεις μη συμμόρφωσης.

Οι παγιωμένες προηγούμενες δομές υποστήριξης των ατόμων με αναπηρία και οι εδραιωμένες νοοτροπίες, δρουν ανασταλτικά στην υιοθέτηση, εμπέδωση και διάδοση του νέου μοντέλου και των νέων πολιτικών για την αναπηρία. Συνεπώς απαιτείται υπέρβαση της συσσωρευμένης αδράνειας

της κοινωνίας τόσο στο επίπεδο των αρχών, των θεσμών και των πολιτικών, όσο και στο επίπεδο των κοινωνικών αντιλήψεων για την αναπηρία.

Κρίσιμο πεδίο στην υπέρβαση της μεροληπτικής στάσης και συμπεριφοράς αποτελούν οι χρησιμοποιούμενες έννοιες και το λεξιλόγιο. Πρόκειται για ένα πεδίο στο οποίο υπάρχει μεγάλη άγνοια και σύγχυση του πληθυσμού. (βλ. Αποκατάσταση των εννοιών στην ενότητα 1.5). Οι μη δόκιμες στάσεις και συμπεριφορές οφείλονται, σε μεγάλο βαθμό, στην ελλιπή εκπαίδευση και την άγνοια. Συνεπώς, η υπέρβασή τους είναι δυνατόν να επιτευχθεί με ενέργειες ενημέρωσης.

Πίνακας 7. Ενδεικτική παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: *Ισότητα*

Στόχοι	Ενέργειες
Εξάλειψη της άμεσης, έμμεσης, πολλαπλής διάκρισης λόγω αναπηρίας από όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής	- Εντοπισμός, αποκάλυψη και καταπολέμηση των άμεσων, έμμεσων πολλαπλών διακρίσεων - Διεκδίκηση θέσπισης νομοθεσίας καταπολέμησης των διακρίσεων - Έλεγχος συμβατότητας της κείμενης νομοθεσίας με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία
Διασφάλιση ότι τα άτομα με αναπηρία είναι <i>ίσα ενώπιον του νόμου</i>	- Διεκδίκηση λήψης υποστηρικτικών μέτρων για τα άτομα με αναπηρία προκειμένου να ασκήσουν την ικανότητά τους για δικαιοπραξία
Ενίσχυση θετικών μέτρων δράσης	- Διεκδίκηση θέσπισης θετικών ρυθμίσεων για τα άτομα με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής

Στόχοι	Ενέργειες
Διάχυση της διάστασης της αναπηρίας στις πολιτικές ισότητας των φύλων και αντίστροφα	- Διεκδίκηση της ένταξης της διάστασης της αναπηρίας στην εφαρμογή πολιτικών/μέτρων/ προγραμμάτων για την ισότητα των φύλων και αντίστροφα - Διεκδίκησης λήψης υποστηρικτικών μέτρων για τις γυναίκες με αναπηρία λόγω της διπλής διάκρισης που βιώνουν (φύλο και αναπηρία) και για τις μητέρες παιδιών με αναπηρία - Διεκδίκηση συμπερίληψης των γυναικών με αναπηρία στις στατιστικές ανά φύλο - Διεκδίκηση τροποποίησης σχετικών ΚΥΑ προγραμμάτων που απευθύνονται μόνο στις μητέρες παιδιών/ατόμων με αναπηρία προκειμένου να συμπεριληφθούν και οι πατέρες/άνδρες κηδεμόνες παιδιών/ατόμων με αναπηρία
Υπέρβαση μεροληπτικών στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στα άτομα με αναπηρία	- Ενημέρωση, ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης (αρθρογραφία, ημερίδες, αξιοποίηση ΜΜΕ, κ.λπ.)

IV. Απασχόληση⁴³

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση)

⁴³ Θεματική ενότητα «απασχόληση και αναπηρία» εξειδικεύεται στο αντίστοιχο εγχειρίδιο, που εκπονήθηκε για τις εκπαιδευτικές ανάγκες του προγράμματος επιμόρφωσης των στελεχών του αναπηρικού κινήματος. Για περαιτέρω ανάλυση του εν λόγω τομέα βλ. το αντίστοιχο εγχειρίδιο.

Η απασχόληση συμβάλει στην ανεξαρτησία, στην αυτοεκτίμηση και στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Συγχρόνως, περιορίζει την πίεση για κοινωνικές δαπάνες και απομακρύνει τον κίνδυνο της φτώχειας.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Η υφιστάμενη κατάσταση χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα δυσμενής. Τα άτομα με αναπηρία, συγκρινόμενα με τον γενικό πληθυσμό, έχουν χαμηλότερη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό, υψηλότερη συμμετοχή στην ανεργία, υψηλότερο κίνδυνο απώλειας της εργασίας και χαμηλότερες αμοιβές. Η ανωτέρω δυσμενής κατάσταση επιδεινώνεται σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης και καλπάζουσας ανεργίας. Ένας παράγοντας που επηρεάζει σημαντικά την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας είναι η εκπαίδευση, σε συνάρτηση, όμως, με πολλούς άλλους παράγοντες όπως είναι αυτή καθαυτή η ύπαρξη θέσεων εργασίας, οι προκαταλήψεις των εργοδοτών, η έλλειψη προσβασιμότητας του εργασιακού χώρου και των τεχνικών βοηθημάτων, η ύπαρξη «επιδομάτων- παγίδων» που αποτρέπουν τα άτομα με αναπηρία να αναλάβουν εργασία πλήρους ή μερικής απασχόλησης χωρίς να χάσουν την αναγκαία υποστήριξη του εισοδήματός τους, κ.ά.

Η επιθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η άρση των εμποδίων για πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην απασχόληση. Ο στόχος μπορεί να επιτευχθεί με μία ολοκληρωμένη στρατηγική, σε αντικατάσταση των προηγούμενων αποσπασματικών και αναποτελεσματικών πολιτικών. Η στρατηγική αυτή πρέπει να βασίζεται

ται στην εφαρμογή της νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων, και στη θέσπιση θετικών μέτρων για την προώθηση της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία.

Επίσης, απαιτείται μια νέα προσέγγιση της επιδοματικής πολιτικής, ώστε αυτή να μην λειτουργεί ως εμπόδιο για την ένταξη στην εργασία, την αυτό-απασχόληση και την επιχειρηματική δραστηριότητα. ήτοι το επίδομα αναπηρίας να μη διακόπτεται όταν το άτομο με αναπηρία εργάζεται ή ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα. Η συνέχιση της παροχής επιδομάτων σε όλες τις κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, είναι δίκαιη καθώς στοχεύει στην κάλυψη των πρόσθετων αναγκών που απορρέουν από αυτή καθαυτή την αναπηρία, ενώ η αμοιβή της εργασίας στην κάλυψη των βιοποριστικών αναγκών.

Πίνακας 8. Ενδεικτική παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Απασχόληση

Στόχοι	Ενέργειες
Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας (ν. 3304/2005)	- Συνεργασία και διοργάνωση ημερίδων με τους αρμόδιους φορείς προώθησης της Αρχής της Ίσης Μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, δηλαδή τον Συνήγορο του Πολίτη, το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.) και το Τμήμα Ισότητας Ευκαιριών της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης - Δημοσιοποίηση, σε περιοδική βάση, στατιστικών στοιχείων σχετικά με τις περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας,

Στόχοι	Ενέργειες
	που διαθέτουν οι φορείς προώθησης της Αρχής της Ίσης Μεταχείρισης - Ενημέρωση δικαστικών λειτουργών, εργατικών συνδικάτων, οργανώσεων εργοδοτών για την αρχή της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας - Ενημέρωση ατόμων με αναπηρία σχετικά με την προστασία που τους παρέχει ο νόμος
Αύξηση του ποσοστού απασχόλησης ατόμων με αναπηρία στον δημόσιο, ευρύτερο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα	- Διεκδίκηση θέσπισης ενός νέου συστήματος ποσόστωσης στον δημόσιο, ευρύτερο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα αποκλειστικά και μόνο για τα άτομα με αναπηρία δεδομένου ότι το υφιστάμενο παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα εφαρμογής και περιλαμβάνονται ανομοιογενείς ομάδες με διαφορετικές ανάγκες και προβλήματα
Αποσύνδεση του επιδόματος αναπηρίας από την απασχόληση (όπως άλλωστε προβλέπεται από τον νόμο για την κοινωνική οικονομία)	- Πρόταση για θεσμική προσαρμογή έτσι ώστε το επίδομα να μην λειτουργεί ως εμπόδιο για την ένταξη στην εργασία, την αυτο-απασχόληση και την επιχειρηματική δραστηριότητα, ήτοι το επίδομα αναπηρίας να μη διακόπτεται όταν το άτομο με αναπηρία εργάζεται ή ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα
Δημιουργία θέσεων απασχόλησης ατόμων με αναπηρία στον ιδιωτικό τομέα	- Εκστρατείες ενημέρωσης επιχειρηματιών - Διεκδίκηση παροχής κινήτρων στους επιχειρηματίες για την απασχόληση ατόμων με αναπηρία (π.χ. επιδότηση μέρους της ασφαλιστικής δαπάνης εργαζομένων με αναπηρία) - Παροχή κινήτρων για εύλογες

Στόχοι	Ενέργειες
	προσαρμογές στους χώρους εργασίας
Προστασία από την απόλυση και διατήρηση της εργασίας και επαγγελματικής εξέλιξης των εργαζόμενων με αναπηρία	- Πρόταση για ανάπτυξη προγράμματος αποκατάστασης και επανα-κατάρτισης για την τοποθέτηση σε νέα θέση εργασίας βάσει των ιδιαιτέρων αναγκών που απορρέουν από την αναπηρία - Πρόταση για παροχή πλήρους ασφαλιστικής κάλυψης κατά την περίοδο αποκατάστασης για την αποφυγή της ένταξής τους σε σύνταξη - Προώθηση εύλογων προσαρμογών στους χώρους εργασίας
Ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ατόμων με αναπηρία	- Πρόταση για αξιοποίηση υφιστάμενων ή/και νέων προγραμμάτων επιχορήγησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ατόμων με αναπηρία
Έμφαση σε εναλλακτικές μορφές εργασιακής ένταξης ατόμων με αναπηρία (προστατευόμενη, υποστηριζόμενη απασχόληση)	- Υποστήριξη αναπηρικών φορέων για ίδρυση και λειτουργία προστατευμένων παραγωγικών εργαστηρίων - Διεκδίκηση έκδοσης Προεδρικού Διατάγματος που να προσδιορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους λειτουργίας των προστατευμένων παραγωγικών εργαστηρίων - Διεκδίκηση θεσμικού πλαισίου για την υποστηριζόμενη απασχόληση - Διεκδίκηση των εργασιακών, ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των απασχολούμενων σε όλες τις εναλλακτικές μορφές απασχόλησης

Στόχοι	Ενέργειες
Δημιουργία θέσεων απασχόλησης ατόμων με αναπηρία στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας	- Υποστήριξη αναπηρικών φορέων και φυσικών προσώπων (ατόμων με αναπηρία) για ίδρυση επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας
Διασύνδεση του τομέα της εκπαίδευσης / κατάρτισης με τον τομέα της απασχόλησης	- Εκπαίδευση των επαγγελματιών (σύμβουλοι απασχόλησης) που ασχολούνται με την επαγγελματική ένταξη των ατόμων με αναπηρία
Ανάδειξη των θετικών επιπτώσεων από την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο	- Εκστρατείες ενημέρωσης εργοδοτών και τοπικής κοινωνίας - Συνεργασία με Εργατικά Κέντρα, Επιμελητήρια, ΟΑΕΔ

V. Εκπαίδευση και κατάρτιση⁴⁴

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση)

Η σχέση εκπαίδευσης και κοινωνικού αποκλεισμού είναι σήμερα πιο στενή σε σχέση με το παρελθόν. Σύμφωνα με έρευνα στη Μ. Βρετανία οι άνθρωποι χωρίς προσόντα είναι περισσότερο κοινωνικά αποκλεισμένοι και ζουν σε μεγαλύτερη φτώχεια σε σχέση με 50 χρόνια νωρίτερα (Sanders 2003).

⁴⁴ Στην ενότητα V έχουν χρησιμοποιηθεί αποσπάσματα από τη μελέτη της ΕΣΑμεΑ (2008), *Δια βίου μάθηση και αναπηρία*.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Τα άτομα με αναπηρία, συγκρινόμενα με τον γενικό πληθυσμό, έχουν υψηλότερο ποσοστό μη συμμετοχής στην εκπαίδευση, αλλά και πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Η μέριμνα για την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία φθίνει δραματικά από την πρωτοβάθμια προς τη δευτεροβάθμια, με αποτέλεσμα να έχουν λιγότερες πιθανότητες να φτάσουν ως την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η κατάσταση στη γενική εκπαίδευση είναι δυσμενέστερη για τα παιδιά με αναπηρία, ενώ συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να εντάσσονται σε ξεχωριστές δομές. Συγχρόνως, δεν εφαρμόζονται άλλες δοκίμες μορφές εκπαίδευσης (υποστηρικτική διδασκαλία, συνεργατική διδασκαλία) που θα υποστήριζαν την ένταξη των παιδιών με αναπηρία στη γενική εκπαίδευση.

Οι αδυναμίες στο εκπαιδευτικό σύστημα αφορούν εμπόδια τα οποία αποκλείουν τα άτομα με αναπηρία από αυτή καθ' εαυτή την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, την πρόωρη εγκατάλειψη και την παροχή χαμηλότερου επιπέδου μόρφωσης.

Η αποσπασματική και ελλειμματική αντιμετώπιση της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία δημιουργεί προβλήματα με έντονο σωρευτικό χαρακτήρα και μπορεί να αποτελέσει την απαρχή διακρίσεων και σε άλλους τομείς (εργασία, κοινωνική ένταξη, αυτοεκτίμηση κ.ά.).

Η επιθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Βασικός στόχος είναι η άρση των αποκλεισμών για μαθητές, σπουδαστές και φοιτητές με αναπηρία. Τα άτομα με αναπη-

ρία, πρέπει να ενσωματώνονται στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, με τον κατάλληλο τρόπο, και εφόσον είναι αναγκαίο να τους παρέχεται και εξατομικευμένη στήριξη. Επίσης, πρέπει να γίνεται έγκαιρη επισήμανση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, να παρέχεται έγκαιρη στήριξη, εξατομικευμένη μάθηση, και να λαμβάνονται μέτρα για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Πολλές δυνατότητες προσφέρει η δια βίου μάθηση, όχι μόνο για την κάλυψη των κενών του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και τη διαρκή επιμόρφωση των ατόμων με αναπηρία στις νέες τεχνολογίες και τις εν γένει γνωσιακές απαιτήσεις για πλήρη ένταξη στην κοινωνική και οικονομική ζωή.

Για την προώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση, κρίσιμη σημασία έχει όχι μόνο η διασφάλιση της πρόσβασης, αλλά και των προϋποθέσεων για *επίτευξη ίσου αποτελέσματος*. Ενώ, η πολιτική των «*ίσων ευκαιριών*» εξαντλείται στη διασφάλιση της πρόσβασης, η πολιτική για την ισότητα του εκπαιδευτικού αποτελέσματος περιλαμβάνει και τη μέριμνα για τη λήψη πρόσθετων μέτρων για υποστήριξη όσων τα έχουν ανάγκη.

Για την προώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση, κρίσιμη σημασία έχει η διάκριση ανάμεσα στην εκπαιδευτική *ενσωμάτωση* και την εκπαιδευτική *ένταξη*. Ενώ η *ενσωμάτωση*, αφορά την υποχρέωση των μαθητών με αναπηρία να προσαρμοστούν στο υπάρχον πλαίσιο και σύστημα εκπαίδευσης, η *ένταξη*, είναι η διαδικασία κατά την οποία το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτό που προσαρμόζεται, ώστε να ανταποκριθεί και στις ανάγκες των μαθητών με αναπηρία.

**Πίνακας 9. Ενδεικτική παρουσίαση ενεργειών στον τομέα
παρέμβασης: Εκπαίδευση και κατάρτιση**

Πρωτοβάθμια / Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	
Στόχοι	Ενέργειες
Βελτίωση της προσβασιμότητας των σχολικών μονάδων για διευκόλυνση της ένταξης μαθητών με αναπηρία σε αυτές	- Διασφάλιση της προσβασιμότητας των σχολικών μονάδων με ιεράρχηση των αναγκών
Διασφάλιση μεταφοράς μαθητών με αναπηρία	- Ανάπτυξη δημοτικής υπηρεσίας μεταφοράς ατόμων με αναπηρία με προσβάσιμα λεωφορεία
Ενίσχυση των Μονάδων Ειδικής Αγωγής	- Διεκδίκηση επαρκούς στελέχωσης σε εκπαιδευτικό και βοηθητικό προσωπικό
Ενίσχυση της συνεκπαίδευσης	- Παροχή κατάλληλης στήριξης για τη συνεκπαίδευση παιδιών με αναπηρία στη γενική τάξη - Επιμόρφωση εκπαιδευτικών
Διασφάλιση της προσβασιμότητας της διδακτικής ύλης	- Ψηφιοποίηση της διδακτική ύλης
Προώθηση θετικών στάσεων της εκπαιδευτικής κοινότητας	- Ενημέρωση εκπαιδευτικού προσωπικού - Ενημέρωση μαθητών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
Ουσιαστική εμπλοκή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους	- Ενημέρωση γονέων παιδιών με αναπηρία - Συνεργασία εκπαιδευτικών – γονέων παιδιών με αναπηρία - Ανάπτυξη ομάδων συμβουλευτικής γονέων με παιδιά με αναπηρία

	σχολικής ηλικίας
Διαβούλευση του αναπηρικού κινήματος με τις Διευθύνσεις της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	- Χαρτογράφηση των αναγκών των μαθητών με αναπηρία - Αναζήτηση μαθητών που βρίσκονται εκτός εκπαιδευτικού συστήματος - Αξιολόγηση της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	
Στόχοι	Ενέργειες
Βελτίωση της προσβασιμότητας των κτιριακών εγκαταστάσεων των ΑΕΙ για διευκόλυνση της ένταξης φοιτητών με αναπηρία σε αυτές	- Διασφάλιση της προσβασιμότητας των κτιριακών εγκαταστάσεων (αμφιθέατρα, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, εστίες, λέσχες σίτισης) με ιεράρχηση των αναγκών
Υποστήριξη φοιτητών με αναπηρία	- Διεκδίκηση σύστασης υπηρεσίας υποδοχής φοιτητών με αναπηρία ή εκπαίδευση του προσωπικού της υφιστάμενης γραμματείας των ΑΕΙ σε θέματα αναπηρίας - Διεκδίκηση λειτουργίας συμβουλευτικών κέντρων για τους φοιτητές με αναπηρία που θα προσφέρουν συμβουλευτικές υπηρεσίες και ψυχοκοινωνική υποστήριξη - Διεκδίκηση παροχής τεχνικού εξοπλισμού - Διεκδίκηση ορισμού καθηγητή – συμβούλου οι οποίοι θα έχουν μεσολαβητικό ρόλο με τις πανεπιστημιακές αρχές για την επίλυση των προβλημάτων των φοιτητών με αναπηρία

Διασφάλιση της προσβασιμότητας της διδακτικής ύλης	- Ψηφιοποίηση της διδακτική ύλης
Διαβούλευση αναπηρικού κινήματος με Πανεπιστημιακά Τμήματα για συμπερίληψη της διάστασης της αναπηρίας σε προγράμματα σπουδών	- Διάχυση της διάστασης της αναπηρίας σε προγράμματα σπουδών Τμημάτων όπως Παιδαγωγικά, Αρχιτεκτονική, Νομική
Ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ αναπηρικού κινήματος και Πανεπιστημιακών Τμημάτων	- Συνδιοργάνωση συνεδρίων αναπηρικού κινήματος και Πανεπιστημιακών Τμημάτων - Ομιλίες εκπροσώπων του αναπηρικού κινήματος σε φοιτητές στο πλαίσιο σχετικών μαθημάτων

Δια Βίου Εκπαίδευση	
Στόχοι	Ενέργειες
Βελτίωση της προσβασιμότητας των εκπαιδευτικών μονάδων δια βίου εκπαίδευσης (Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας - ΣΔΕ, Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων - ΚΕΕ, κ.λπ.) για διευκόλυνση της συμμετοχής ατόμων με αναπηρία	- Διασφάλιση της προσβασιμότητας των εκπαιδευτικών μονάδων με ιεράρχηση των αναγκών
Ανάπτυξη προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρία	- Υλοποίηση προγραμμάτων γονέων με παιδιά με αναπηρία - Υλοποίηση προγραμμάτων επαγγελματικού προσανατολισμού ατόμων με αναπηρία - Υλοποίηση προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα αναλόγως των εκπαιδευτικών αναγκών των ατόμων με αναπηρία
Αύξηση του ποσοστού συμμετοχής ατόμων με αναπηρία σε προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης	- Διασφάλιση προϋποθέσεων που θα καταστήσουν δυνατή τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης, όπως χορήγηση εκπαιδευτικού επιδόματος, παροχή διευκόλυνσης μετακίνησης κ.λπ.
Διασύνδεση των προγραμμάτων της δια βίου εκπαίδευσης / κατάρτισης με τον τομέα της απασχόλησης	- Εκπαίδευση των επαγγελματιών (σύμβουλοι απασχόλησης) που ασχολούνται με την επαγγελματική ένταξη των ατόμων με αναπηρία

VI. Κοινωνική προστασία

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση)

Οι ανισότητες και οι διακρίσεις που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία σε σειρά τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής (εκπαίδευση εργασία, υγεία κ.ά.), έχουν ως αποτέλεσμα την έκθεσή τους σε αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Η κοινωνική προστασία, λειτουργώντας αντισταθμιστικά, μπορεί να περιορίσει αυτόν τον κίνδυνο.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Τα άτομα με αναπηρία, συγκρινόμενα με τον γενικό πληθυσμό, έχουν υψηλότερο ποσοστό φτώχειας και ανεργίας, υψηλότερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Παράλληλα με τις πολιτικές για την ουσιαστική αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης, απαιτείται ειδική μέριμνα σε όρους κοινωνικής προστασίας.

Η επιθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η προώθηση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης για τα άτομα με αναπηρία. Τα άτομα με αναπηρία πρέπει να μπορούν να επωφελούνται από συστήματα κοινωνικής προστασίας και από προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας, από την παροχή βοήθειας, από δημόσια στεγαστικά προγράμματα και άλλες υπηρεσίες διευκόλυνσης καθώς και από προγράμματα συνταξιοδότησης και παροχών.

Πίνακας 10. Ενδεικτική παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Κοινωνική προστασία

Στόχοι	Ενέργειες
Πιστοποίηση αναπηρίας – Δημιουργία αξιόπιστου συστήματος αξιολόγησης και πιστοποίησης της αναπηρίας	- Εκπόνηση σχεδίου δράσης για την εύρυθμη λειτουργία των ΚΕΠΑ σε κάθε πόλη της χώρας, για την εξυπηρέτηση όλων των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις που πρέπει να εξεταστούν ή να επανεξεταστούν - Διεκδίκηση άμεσης λειτουργίας της Επιτροπής του άρθρου 7 του ν.3863/2010 για την αναθεώρηση και διαρκή επικαιροποίηση του Ενιαίου Πίνακα Προσδιορισμού Αναπηρίας (πρώην ΚΕΒΑ) προκειμένου να συμπεριληφθούν κάποιες κατηγορίες αναπηρίας (βλ. Πίνακα 11: Υγεία)
Προστασία από την πολιτική λιτότητας	- Διεκδίκηση εξαίρεσης των ατόμων με αναπηρία από την πολιτική περικοπών των κοινωνικών δαπανών - Διεκδίκηση ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος - Διεκδίκηση ευνοϊκότερων όρων στα δημόσια στεγαστικά προγράμματα
Ίση πρόσβαση σε πολιτικές μείωσης της φτώχειας	- Διεκδίκηση ανάπτυξης προγραμμάτων καταπολέμησης της φτώχειας σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο
Ανάπτυξη προγραμμάτων συνταξιοδότησης και παροχών	- Διεκδίκηση ειδικών προγραμμάτων και πολιτικών, που να απευθύνονται στο σύνολο των ατόμων με αναπηρία και όχι μόνο σε συγκεκριμένες κατηγορίες, για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών λόγω της αναπηρίας τους - Διεκδίκηση ειδικών επιδομάτων που να υποστηρίζουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για αυτονομία

VII. Υγεία

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση)

Ο τομέας της υγείας έχει ιδιαίτερη σημασία κυρίως για τα άτομα με χρόνιες παθήσεις, εάν ληφθούν υπόψη οι εξής παράγοντες: α) Τα άτομα με χρόνιες παθήσεις είναι συχνοί χρήστες των υπηρεσιών υγείας, β) Η δωρεάν πρόσβασή τους σε ένα οργανωμένο σύστημα υπηρεσιών υγείας αποτελεί τον θεμέλιο λίθο προκειμένου τα άτομα με χρόνιες παθήσεις να διατηρήσουν το βέλτιστο επίπεδο της λειτουργικότητάς τους και να συμμετέχουν σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες, γ) Η μείωση του εισοδήματος των ατόμων με αναπηρία ή/και με χρόνιες παθήσεις σχετίζεται άμεσα με την κάλυψη του επιπρόσθετου κόστους των θεραπευτικών μεθόδων και των μεθόδων αποκατάστασής τους.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Όσον αφορά στον τομέα υγείας, σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος⁴⁵, το 19% του πληθυσμού αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα υγείας ή κάποια αναπηρία. Συνεπώς ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού κάνει συχνή χρήση των υπηρεσιών υγείας, οι οποίες σε γενικές γραμμές έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους την αποσπασματική προσέγγιση του ατόμου με αναπηρία και χρόνια πάθηση. Ενδεικτικά, αναφέρονται ως βασικά προ-

⁴⁵ Έρευνα ΕΣΥΕ στο πλαίσιο της συνεχούς έρευνας εργατικού δυναμικού, για τα άτομα με προβλήματα υγείας ή αναπηρία κατά το Β' τρίμηνο του έτους 2002. Το δείγμα της έρευνας ήταν 77.451 άτομα, τα οποία ήταν μέλη των 30.057 νοικοκυριών της έρευνας για το εργατικό δυναμικό.

βλήματα: α) η έλλειψη εξειδικευμένου δικτύου συντονισμού των μονάδων ή των ιατρείων παρακολούθησης των ατόμων με χρόνιες παθήσεις σε όλη τη χώρα, β) η έλλειψη τήρησης ιατρικού φακέλου και συστήματος ελέγχου, γ) η έλλειψη πρόληψης των επιπλοκών και των δευτεροβάθμιων αναπηριών που προκύπτουν από την κύρια πάθηση, δ) ο μικρός αριθμός διαθέσιμων κλινών αποκατάστασης (σύμφωνα με στοιχεία της Επιτροπής για τη μελέτη των προβλημάτων που αφορούν στην αποκατάσταση των ατόμων με αναπηρία (παραπληγίες – τετραπληγίες)⁴⁶, υπάρχουν τέσσερις Μονάδες Ιατρικής και Φυσικής Αποκατάστασης στο Λεκανοπέδιο της Αττικής και διαθέτουν 183 κλίνες αποκατάστασης, οι οποίες πρέπει να εξυπηρετήσουν περίπου 2.600 νέους τραυματίες σπονδυλικής στήλης και νωτιαίου μυελού που προκύπτουν κάθε χρόνο καθώς και ασθενείς που πάσχουν από άλλα νοσήματα), ε) οι μεγάλες γεωγραφικές ανισότητες όσον αφορά στην ποιότητα και στην ποσότητα της παρεχόμενης νοσοκομειακής φροντίδας.

Η επιθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η προώθηση της ισότιμης πρόσβασης σε υγειονομικές υπηρεσίες και συναφείς υποδομές για άτομα με αναπηρία. Τα άτομα με αναπηρία δικαιούνται να έχουν ισότιμη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης της προληπτικής ιατρικής, καθώς και σε ποιοτικές ειδικές υγειονομικές υπηρεσίες και υπηρεσίες αποκατάστα-

⁴⁶ Πρόταση της Επιτροπής για τη μελέτη των προβλημάτων που αφορούν την αποκατάσταση των ατόμων με αναπηρία (παραπληγίες – τετραπληγίες) προς το ΚΕΣΥ.

σης, προσιτές από οικονομική άποψη, που θα συνεκτιμούν τις ανάγκες τους.

Πίνακας 11. Ενδεικτική παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Υγεία

Στόχοι	Ενέργειες
Πρόσβαση στο φάρμακο	- Διεκδίκηση κατάργησης της συμμετοχής στο φάρμακο, στις περιπτώσεις που εξαιτίας κάποιων αναπηριών προκύπτουν πρόσθετα προβλήματα υγείας
Πρόσβαση σε σύγχρονες θεραπευτικές πράξεις	- Διεκδίκηση ένταξης στον Κανονισμό του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και άλλων σύγχρονων θεραπευτικών πράξεων
Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας στα άτομα με αναπηρία	- Διεκδίκηση καθιέρωσης της νοσηλείας στο σπίτι - Διεκδίκηση δημιουργίας κέντρου πληροφόρησης ατόμων με αναπηρία σχετικά με θέματα υγείας, αποκατάστασης, κ.λπ.
Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών αποκατάστασης	- Διεκδίκηση ίδρυσης νέων Μονάδων Αποκατάστασης και ενίσχυση υπαρχόντων
Βελτίωση της προσβασιμότητας των μονάδων υγείας όλων των επιπέδων	- Διεκδίκηση προσβασιμότητας των μονάδων υγείας με ιεράρχηση των αναγκών - Διεκδίκηση παροχής υπηρεσιών διερμηνείας κατά τις ιατρικές συναλλαγές σε δημόσιες μονάδες υγείας - Παροχή προσβάσιμου ενημερωτικού υλικού

Προώθηση θετικών στάσεων της ιατρικής / παραϊατρικής κοινότητας	- Ενημέρωση/ευαισθητοποίηση για θέματα αναπηρίας στις ιατρικές σχολές - Ενημέρωση/ευαισθητοποίηση για θέματα αναπηρίας στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των επαγγελματιών του υγειονομικού τομέα
Προώθηση της εθελοντικής αιμοδοσίας και της δωρεάς ιστών και οργάνων σώματος	- Εκστρατείες ενημέρωσης για την εθελοντική αιμοδοσία και τη δωρεά ιστών και οργάνων σώματος σε στοχευμένο κοινό
Μείωση των κινδύνων πρόκλησης αναπηρίας κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής ζωής	- Ανάλυση δράσης στον τομέα της υγείας και ασφάλειας στην εργασία
Διαβούλευση αναπηρικού κινήματος με φορείς υγείας	- Χαρτογράφηση των αναγκών των ατόμων με αναπηρία και ατόμων με χρόνιες παθήσεις σε πολιτικές και υπηρεσίες υγείας - Αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας προς τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις
Χρόνιες παθήσεις	
Στόχοι	Ενέργειες
Αντιμετώπιση των πρόσθετων επιπτώσεων της κρίσης στον τομέα υγείας για τα άτομα με χρόνιες παθήσεις	- Εκπόνηση ειδικού προγράμματος δράσης για την υγεία, τη φαρμακευτική κάλυψη, την προστασία των ανασφαλιστών

Αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας προς τα άτομα με χρόνιες παθήσεις	- Διεκδίκηση ανάπτυξης προγραμμάτων πρώιμης διάγνωσης- έγκαιρης παρέμβασης προβλημάτων υγείας που μπορούν να προκαλέσουν χρόνια πάθηση. - Διεκδίκηση καθιέρωσης δημοτικών μονάδων συντονισμού παραπομπών ατόμων με χρόνιες παθήσεις - Διεκδίκηση ανάπτυξης προγραμμάτων πρόληψης των επιπλοκών που μπορούν να προκύψουν από μία πάθηση - Διεκδίκηση οργάνωσης μονάδων/κέντρων χρονίως πασχόντων σε όλες τους νομούς της χώρας - ανάπτυξη δικτύου χρονίως πασχόντων στη νησιωτική χώρα
Εκπαίδευση ατόμων με χρόνιες παθήσεις	- Ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης ατόμων με χρόνιες παθήσεις στη διαχείριση της πάθησής τους
Ψυχική αναπηρία	
Στόχοι	Ενέργειες
Ανάπτυξη ενός σύγχρονου συστήματος ψυχικής υγείας	- Διεκδίκηση βελτίωσης της λειτουργίας των ψυχιατρικών κλινικών - Μείωση της ακούσιας νοσηλείας - Διεκδίκηση ανάπτυξης προγραμμάτων στέγασης ατόμων με ψυχική αναπηρία (ξενώνες, κ.λπ.) - Ενίσχυση της αυτό-εκπροσώπησης των ίδιων των ατόμων με ψυχική αναπηρία - Ενίσχυση του ρόλου των Κοι.ΣΠΕ στην ψυχοκοινωνική αποκατάσταση και την επαγγελματική ένταξη ατόμων με ψυχική αναπηρία - Εκπαίδευση και η υποστήριξη της οικογένειας του ατόμου με ψυχική αναπηρία

	- Ενημέρωση – ευαισθητοποίηση για τον περιορισμό του στίγματος κ.λπ.
Σπάνιες Παθήσεις	
Στόχοι	Ενέργειες
Αναβάθμιση παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας και φαρμακευτική παροχή προς άτομα με σπάνιες παθήσεις	- Διεκδίκηση συμπλήρωσης του Ενιαίου Πίνακα Προσδιορισμού Αναπηρίας (πρώην ΚΕΒΑ) με επιστημονική τεκμηρίωση από διεθνείς πηγές των σπάνιων παθήσεων, προκειμένου να αποδίδονται από τα ΚΕΠΑ αξιόπιστα ποσοστά αναπηρίας - Φαρμακευτικό πρωτόκολλο

5.5 Ιεράρχηση προτεραιοτήτων

Τα θέματα της αναπηρίας καλύπτουν ένα εξαιρετικά ευρύ φάσμα. δεν είναι υπερβολή να υποστηριχθεί ότι αφορούν το σύνολο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Ως εκ τούτου, είναι πρακτικά αδύνατο ένα ΣΔΑ να συμπεριλάβει, με τρόπο ουσιαστικό, όλες τις πτυχές της αναπηρίας. Η διαπίστωση αυτή θέτει το ζήτημα της ιεράρχησης των στόχων, δηλαδή των προτεραιοτήτων.

Η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων μπορεί να γίνει με βάση τα εξής ενδεικτικά κριτήρια:

- τους διαθέσιμους πόρους (ανθρώπινο δυναμικό, χρηματοδότηση),
- την επιλογή για άρση των εμποδίων με τη μεγαλύτερη αρνητική-ανασταλτική επίδραση (άμεση ή/και σωρευτική),
- την επιλογή των στόχων με τη μεγαλύτερη θετική πολλαπλασιαστική επίδραση, (άμεση ή/και σωρευτική),
- τον βαθμό του επείγοντος χαρακτήρα των προβλημάτων,
- την ωριμότητα των συνθηκών για την επίτευξη θετικού αποτελέσματος,
- τη συνέργεια με έργα σε εξέλιξη,
- την ένταξη στον γενικότερο σχεδιασμό.

Ανάδειξη ενός στόχου ως παράδειγμα-πιλότο

Στη διαδικασία ιεράρχησης των προτεραιοτήτων, είναι σκόπιμο να εξεταστεί το ενδεχόμενο για την επικέντρωση του ΣΔΑ στην παραδειγματική επίτευξη μόνο ενός στόχου. Η συγκέντρωση της προσοχής και των διαθέσιμων δυνάμεων στην επιτυχία ενός στόχου, είναι δυνατόν να αποτελέσει υπόδειγμα προς χρήση στην εκπόνηση και υλοποίηση ΣΔΑ και σε άλλες περιοχές. Η επιτυχής ολοκλήρωση ενός υποδειγματικού ΣΔΑ έχει κρίσιμη σημασία τουλάχιστον για δύο λόγους. Αφενός ως παραγωγή τεχνογνωσίας, αφετέρου ως συμβολικό μήνυμα ότι με την κατάλληλη εργασία και διεκδίκηση είναι δυνατόν να υπάρξουν αποτελέσματα.

Καταμερισμός πόρων (ανθρώπινων και χρηματικών)

Ο καταμερισμός των πόρων (ανθρώπινο δυναμικό, οικονομικές δυνατότητες) γίνεται σε συνάρτηση με τους στόχους, την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων και το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης του ΣΔΑ μέσω συγκεκριμένων στρατηγικών και ενεργειών.

Με τον καταμερισμό των πόρων συνδέεται εμμέσως και ένα σημαντικό θέμα που αφορά τη *συμμετοχή*. Είναι σημαντικό σε κοινωνικές δραστηριότητες, όπως η εκπόνηση και υλοποίηση ενός ΣΔΑ, να υπάρχει η κατά το δυνατόν ευρύτερη συμμετοχή. Λαμβάνοντας υπόψιν ότι η συμμετοχή δεν είναι δεδομένη, υπάρχει ο κίνδυνος *υπερσυγκέντρωσης* των εργασιών σε περιορισμένο αριθμό ατόμων. Η υπερσυγκέντρωση των εργασιών αφενός μειώνει την αποτελεσματικότητα, αφετέρου μπορεί να θέτει και ζητήματα δημοκρατικών διαδικασιών.

5.6 Προσδιορισμός στρατηγικής και ενεργειών-δράσεων

Στρατηγική είναι η διαδικασία με την οποία σχεδιάζεται να επιτευχθεί ένας στόχος. Οι *ενέργειες-δράσεις* είναι επιμέρους δραστηριότητες που εξυπηρετούν την υλοποίηση μιας στρατηγικής.

5.7 Κατάρτιση χρονοδιαγράμματος

Στο χρονοδιάγραμμα γίνεται χρονικός καταμερισμός των εργασιών. Ωστόσο, είναι προφανές ότι η εκπόνηση και υλοποίηση των επιμέρους ενεργειών ενός ΣΔΑ συνιστά μία ε-

νιαία διαδικασία. Με αυτή την έννοια, στην πράξη, στοιχεία από οποιαδήποτε φάση είναι δυνατόν να υλοποιηθούν σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Το χρονοδιάγραμμα, αφενός αποτελεί εργαλείο για τον χρονικό προγραμματισμό υλοποίησης των εργασιών, αφετέρου τη βάση για την παρακολούθηση και τον έλεγχο της υλοποίησης του ΣΔΑ.

Σε ένα ΣΔΑ είναι δυνατόν να σχεδιαστούν περισσότερα του ενός χρονοδιαγράμματα. Το γενικό χρονοδιάγραμμα, που αφορά το σύνολο του ΣΔΑ και τα ειδικά χρονοδιαγράμματα για τις επιμέρους φάσεις και ενέργειες.

**Πίνακας 12. Ενδεικτικό γενικό χρονοδιάγραμμα εργασιών
ενός ΣΔΑ διάρκειας ενός έτους**

Εργασίες	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Συγκρότηση ο- μάδας έργου												
Αρχικός σχεδια- σμός												
Αναγνωριστική μελέτη												
Ολοκλήρωση σχεδιασμού												
Δημοσιοποίηση												
Υλοποίηση ενεργειών												
Παρακολούθηση												
Ενδιάμεση αξιολόγηση												
Ανατροφοδότηση αναθεώρηση												
Τελική αξιολόγηση												

5.8 Πηγές χρηματοδότησης

Η υλοποίηση των στόχων απαιτεί οικονομικούς πόρους. Ωστόσο, με τον κατάλληλο σχεδιασμό οι απαιτήσεις για χρηματοδότηση είναι δυνατόν να περιοριστούν. Στον βαθμό π.χ. που εφαρμόζεται στην πράξη η αρχή *Σχεδιασμός για Όλους*, τότε οι χρηματοδοτικές ανάγκες για έργα και υπηρεσίες που απευθύνονται στην κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία ελαχιστοποιούνται. Σε αντίθετη περίπτωση

ση, απαιτούνται εκ των υστέρων προσαρμογές, το κόστος των οποίων είναι σημαντικά υψηλότερο (βλ. και ενότητα 3.3.1 και 5.5).

Οι κυριότερες πηγές χρηματοδότησης για έργα και υπηρεσίες που αφορούν την αναπηρία είναι οι εξής:

- Τακτικός προϋπολογισμός
- Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων
- Εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα
- Πόροι της περιφερειακής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης
- ΕΣΠΑ 2007-2013 και 2014-2020
- Χορηγοί (οργανισμοί, επιχειρήσεις κ.ά.).

Ειδικά όσον αφορά το ΕΣΠΑ, πρέπει να γίνει αναφορά στην υιοθέτηση του κριτηρίου της προσβασιμότητας ως κριτηρίου επιλεξιμότητας (δηλαδή ως απαραίτητης προϋπόθεσης για τη λήψη κοινοτικής χρηματοδότησης), μετά την έγκριση των αναθεωρημένων Κανονισμών των Ευρωπαϊκών Ταμείων και κυρίως του Άρθρου 16 του Γενικού Κανονισμού⁴⁷ που αναφέρει: *«Ειδικότερα, η δυνατότητα πρόσβασης για τα άτομα με αναπηρίες αποτελεί ένα από τα κριτήρια που πρέπει να τηρούνται κατά τον καθορισμό επιχειρήσεων που συγχρηματοδοτούνται από τα Ταμεία και που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τις διάφορες φάσεις υλοποίησης»*. Με αυτή τη

⁴⁷ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 του Συμβουλίου της 11ης Ιουλίου 2006 περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999.

ρύθμιση, το ΕΣΠΑ κατέσται βασικό εργαλείο χρηματοδότησης δράσεων για την προώθηση της προσβασιμότητας των υποδομών και των υπηρεσιών.

5.9 Δημοσιοποίηση

Δημοσιοποίηση είναι η διαδικασία με την οποία επιχειρείται μία ενέργεια να γίνει γνωστή σε ευρύτερο κοινό.

Στόχοι της δημοσιοποίησης

Η δημοσιοποίηση στοχεύει:

- Στη γνωστοποίηση μιας κατάστασης/διαδικασίας στο ευρύτερο κοινό, ή σε στοχευμένες ομάδες πληθυσμού.
- Στην ενημέρωση, ή/και στην άσκηση επιρροής, ώστε το κοινό να διαμορφώσει συγκεκριμένη στάση και συμπεριφορά σε κάποιο θέμα.
- Στην άσκηση πίεσης στα κέντρα λήψης αποφάσεων, ώστε να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα.

Στην περίπτωση ενός ΣΔΑ, η δημοσιοποίηση μπορεί να στοχεύει:

- Στην ενημέρωση των ατόμων με αναπηρία, του γενικού πληθυσμού και των εμπλεκόμενων υπηρεσιών για αυτό καθαυτό το ΣΔΑ, (διαδικασία εκπόνησης, στόχοι, ενέργειες υλοποίησης κ.λπ.).
- Στην ενημέρωση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και για τις διακρίσεις που υφίστανται.

- Στην αλλαγή του τρόπου προσέγγισης της αναπηρίας από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης, καθώς και για τις προεκτάσεις αυτής της εξέλιξης στη διαμόρφωση των νέων πολιτικών.
- Στην άσκηση πίεσης στα κέντρα λήψης αποφάσεων για την αναγκαιότητα λήψης μέτρων με σκοπό την επίτευξη της ισότιμης συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

Φάσεις δημοσιοποίησης

Οι ανάγκες δημοσιοποίησης ενός ΣΔΑ είναι διαρκείς, συνεπώς και η ροή της πληροφόρησης προς το κοινό θα πρέπει να είναι συνεχής. Ωστόσο, είναι δυνατόν να υπάρξει διαχωρισμός των αναγκών δημοσιοποίησης κυρίως σε τρεις φάσεις:

- Κατά τον σχεδιασμό και τη διαδικασία οριστικοποίησης του ΣΔΑ.
- Κατά τη διάρκεια υλοποίησης με έμφαση σε κρίσιμες περιόδους/φάσεις του ΣΔΑ.
- Με την ολοκλήρωση του ΣΔΑ.

Αντιστοίχως, είναι δυνατόν να διοργανωθούν οι εξής εκδηλώσεις:

- Εναρκτήρια εκδήλωση για την παρουσίαση του ΣΔΑ (στόχοι, περιεχόμενο, ενέργειες, αναμενόμενα αποτελέσματα).
- Περιοδικές παρουσιάσεις.
- Θεματικές παρουσιάσεις.

- Παρουσίαση των αποτελεσμάτων με την ολοκλήρωση του ΣΔΑ.

Οι στόχοι και το κοινό στο οποίο απευθύνονται οι ενέργειες δημοσιοποίησης ποικίλουν κατά φάση:

- Στη φάση *σχεδιασμού και οριστικοποίησης*, η δημοσιοποίηση απευθύνεται πρωτίστως:
 - ο Στα άτομα με αναπηρία, με σκοπό αφενός την ενεργοποίηση για τη συμμετοχή τους στις εργασίες εκπόνησης του ΣΔΑ, αφετέρου στην ενημέρωση για τα οφέλη από την υλοποίηση των στόχων του.
 - ο Στους άμεσα εμπλεκόμενους φορείς, ώστε να διασφαλιστεί η συνεργασία τους.
- Κατά τις κρίσιμες περιόδους στη *διάρκεια υλοποίησης*, η δημοσιοποίηση απευθύνεται:
 - ο Σε ειδικές ομάδες κοινού και σε φορείς που έχουν καθοριστικό ρόλο στην επιτυχία συγκεκριμένων ενεργειών.
- Με την *ολοκλήρωση του ΣΔΑ*, η δημοσιοποίηση απευθύνεται κυρίως:
 - ο Στην ευρύτερη κοινή γνώμη με στόχο την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση σε θέματα αναπηρίας και τη συνολική κοινωνική ωφέλεια που προκύπτει από την αντιμετώπισή τους.
 - ο Στα άτομα με αναπηρία για την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων από την υλοποίηση του ΣΔΑ.
 - ο Σε συλλογικότητες ατόμων με αναπηρία σε άλλες περιοχές με στόχο τη μετάδοση της τεχνογνωσίας και εμπειρίας.

Στάδια δημοσιοποίησης

Η δημοσιοποίηση, ανεξαρτήτως της φάσης στην οποία λαμβάνει χώρα περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια:

- i. Καθορισμός στόχων
- ii. Καθορισμός κοινού στο οποίο απευθύνεται
- iii. Σχεδιασμός μηνύματος
- iv. Επιλογή μέσων
- v. Κατάρτιση προϋπολογισμού
- vi. Μέτρηση αποτελεσμάτων
- vii. Ανατροφοδότηση

Αναλυτικότερα:

I. Καθορισμός στόχων

Η δημοσιοποίηση του ΣΔΑ μπορεί να έχει *στόχο* μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες αντιδράσεις του αποδέκτη:

- Σε επίπεδο *γνώσεων*, έχει στόχο να ενημερώσει τον αποδέκτη σχετικά με το περιεχόμενο, τους στόχους, τη στρατηγική και τις ενέργειες του ΣΔΑ, ώστε να τον πείσει για τη σημασία του.
- Σε επίπεδο *στάσεων*, έχει στόχο να αλλάξει τη στάση του αποδέκτη απέναντι στην αναπηρία.
- Σε επίπεδο *συμπεριφοράς*, έχει στόχο να προκαλέσει την ενεργή συμμετοχή του αποδέκτη.

II. Καθορισμός ομάδας-στόχου

Η *ομάδα-στόχος* στην οποία απευθύνεται η δημοσιοποίηση, προσδιορίζεται με βάση τον στόχο που επιδιώκεται. Στόχος

μπορεί να είναι μία ή περισσότερες από τις εξής ομάδες του πληθυσμού:

- Άτομα με αναπηρία (ως σύνολο, ή κατά κατηγορία αναπηρίας).
- Γονείς παιδιών με αναπηρία, μέλη οικογενειών ατόμων με αναπηρία.
- Εμπλεκόμενοι φορείς στον σχεδιασμό, στην εφαρμογή και στην παρακολούθηση πολιτικών που αφορούν ζητήματα αναπηρίας σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
- Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.
- Επιμελητήρια, οργανισμοί, εργατικά κέντρα, συνδικαλιστικά σωματεία.
- Η κοινωνία ως σύνολο, ή υποσύνολα αυτής.

III. Σχεδιασμός μηνύματος

Το *περιεχόμενο του μηνύματος*, δηλαδή το μήνυμα που επιδιώκεται να μεταφερθεί, προσδιορίζεται με βάση τον στόχο που επιδιώκεται και τα χαρακτηριστικά της ομάδας-στόχου στην οποία απευθύνεται. Συχνά αναπτύσσονται μηνύματα γενικού περιεχομένου, τα οποία απευθύνονται σε όλες τις ομάδες-στόχους, και εξειδικευμένα μηνύματα για τις επιμέρους ομάδες-στόχους.

Τα μηνύματα πρέπει να είναι σαφή, ενώ τα επιχειρήματα μπορεί να στηρίζονται στη *λογική*, στο *αίσθημα δικαίου*, στην *ηθική* κ.ά.

Η αποτελεσματικότητα των ενεργειών δημοσιότητας ενισχύεται από την συγκρότηση «*ταυτότητας*» της εκστρατείας

δημοσιότητας, που συνίσταται στον σχεδιασμό λογότυπου (logo) και συνθήματος (slogan). Το *λογότυπο* και το *σύνθημα* συμβάλλουν στην αναγνωρισιμότητα του ΣΔΑ και των δράσεών του.

IV. Επιλογή μέσων δημοσιοποίησης

Η δημοσιοποίηση μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους και μέσα, αναλόγως του στόχου και των χαρακτηριστικών του κοινού στο οποίο απευθύνεται. Καταρχάς, τα κανάλια επικοινωνίας μπορούν να διακριθούν σε: διαπροσωπικά και «απρόσωπα».

Στα *διαπροσωπικά κανάλια επικοινωνίας*, τα οποία συνιστούν αποτελεσματική πηγή πληροφόρησης με μηδενικό κόστος, περιλαμβάνεται:

- Η *συνομιλία* με άτομα που διαμορφώνουν την κοινή γνώμη, ή επηρεάζουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων, με θέμα τις απόψεις γύρω από την αναπηρία, τα προβλήματα που συναντούν τα άτομα με αναπηρία σε διάφορους τομείς, τις επιθυμίες και τις ανάγκες τους, τις εξελίξεις σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη κ.λπ.
- Η *επιστολή*, το *υπόμνημα* προς αρμόδιες αρχές, φορείς και υπηρεσίες. Στην επιστολή/υπόμνημα, εκτός από το σαφές περιεχόμενο του μηνύματος, μπορεί, εν συντομία, να παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση σε θέματα αναπηρίας, οι στόχοι του ΣΔΑ και τα οφέλη που θα προκύψουν από την εφαρμογή του. Αναφορές σε εθνικά, ευρωπαϊκά και διεθνή νομοθετικά κείμενα, σε στατιστικά στοιχεία και σε καλές πρακτικές τεκμη-

ριώνουν καλύτερα και ισχυροποιούν το περιεχόμενο του μηνύματος.

- *Διαβουλεύσεις, συναντήσεις και συνεχής συνεργασία με στοχευμένους φορείς σε όλα τα επίπεδα. Κατά τη διάρκεια τέτοιων συναντήσεων υπάρχει ο χρόνος και η δυνατότητα, για ενημέρωση σε βάθος για τα ζητήματα που θέτει προς αντιμετώπιση το ΣΔΑ.*

Στα «απρόσωπα» κανάλια επικοινωνίας περιλαμβάνονται:

- Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
- Οι εκδηλώσεις.
- Προωθητικό υλικό.

Το πλεονέκτημα των «απρόσωπων» καναλιών επικοινωνίας έγκειται στο ότι μεταφέρουν το μήνυμα σε πολύ μεγάλο αριθμό αποδεκτών.

Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης⁴⁸

Οι κυριότερες κατηγορίες μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, οι εφημερίδες και τα περιοδικά. Για τη δημοσιοποίηση του ΣΔΑ, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορούν να αξιοποιηθούν με τους ακόλουθους ενδεικτικούς τρόπους:

- Παραγωγή *τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών μηνυμάτων (spots)⁴⁹* που θα εστιάζουν στον βασικό στόχο του ΣΔΑ.

⁴⁸ Για περισσότερα στοιχεία στο θέμα βλ. το Κεφάλαιο «Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Άτομα με Αναπηρία», στο Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008) Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας.

- Συμμετοχή συντελεστών του ΣΔΑ σε *ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές*, με στόχο την ανάδειξη των θεμάτων, της σκοπιμότητας, της σημασίας του ΣΔΑ κ.ά.
- Δημοσιεύσεις άρθρων (*αρθρογραφία*). Το περιεχόμενο και ο τρόπος γραφής του άρθρου προσαρμόζεται στο έντυπο και στο αναγνωστικό κοινό του. Σε κάθε περίπτωση, απαιτείται σαφής, περιεκτικός και τεκμηριωμένος λόγος.
- Παραχώρηση *συνέντευξης* για το ΣΔΑ και εν γένει για θέματα αναπηρίας. Στην περίπτωση αυτή πρέπει να ληφθεί υπόψη το είδος του μέσου που θα δοθεί η συνέντευξη (ραδιοφωνικό, τηλεοπτικό, διαδικτυακό) και ο διαθέσιμος χρόνος. Ο λόγος πρέπει να είναι απλός, κατανοητός και σύντομος, αλλά περιεκτικός και τεκμηριωμένος
- Παραχώρηση *συνέντευξης τύπου* με στόχο την παρουσίαση του ΣΔΑ στους σχετικούς συντάκτες τύπου, ώστε να κάνουν αναφορά στο μέσο που εργάζονται.
- Δημοσίευση *δελτίου τύπου* σχετικά με το ΣΔΑ. Ένα δελτίο τύπου έχει συγκεκριμένη δομή: φέρει την επωνυμία του φορέα που το εκδίδει, έχει εύστοχο και περι-

⁴⁹ Βάσει του ν.2328/1995 (ΦΕΚ 159Α/3.08.1995) περί νομικού καθεστώτος της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας, ρύθμισης θεμάτων της ραδιοτηλεοπτικής αγοράς και άλλες διατάξεις, άρθρο 3, παρ. 21: «Οι τηλεοπτικοί σταθμοί υποχρεούνται να μεταδίδουν δωρεάν μηνύματα κοινωνικού περιεχομένου διάρκειας δύο πρώτων λεπτών της ώρας καθημερινά ιδίως για θέματα υγείας, πρόνοιας και μέριμνας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Σε περίπτωση πληθώρας παρόμοιων μηνυμάτων η επιλογή γίνεται με κλήρωση.....».

εκτικό τίτλο, είναι σύντομο, περιλαμβάνει όλες τις ουσιώδεις πληροφορίες στην πρώτη παράγραφο, αναφέρεται σε γεγονότα και καταστάσεις με συγκεκριμένο τρόπο. Συνήθως, το περιεχόμενο ενός δελτίου τύπου απαντά στις ερωτήσεις ποιος, τι, που, πότε και γιατί.

Εκδηλώσεις

Οι εκδηλώσεις (ημερίδες, συνέδρια, εκπαιδευτικά σεμινάρια, θεματικές συναντήσεις, κ.ά.), σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, είναι δυνατόν να απευθύνονται στον γενικό πληθυσμό, ή σε στοχευμένες ομάδες κοινού. Το περιεχόμενό τους μπορεί να είναι γενικό ή εστιασμένο σε εξειδικευμένα θέματα.

Προωθητικό υλικό

Προωθητικό υλικό είναι τα έντυπα, τα ενημερωτικά φυλλάδια, οι αφίσες, τα αυτοκόλλητα, κ.ά. Σημαντικός παράγοντας για την αποτελεσματικότητα του προωθητικού υλικού είναι η επιλογή του σημείου διανομής ή ανάρτησης. Για παράδειγμα, μια γιγαντοαφίσα μπορεί να τοποθετηθεί σε εξωτερικούς χώρους και σε σημεία με μεγάλη κίνηση (κεντρικές αρτηρίες, εμπορικό κέντρο μεγάλων πόλεων, κ.λπ.), μια αφίσα μικρότερης διάστασης μπορεί να τοποθετηθεί στο εσωτερικό μέρος ενός μεταφορικού μέσου, σε κατάλληλους χώρους κτηρίων κ.λπ. Επίσης, το προωθητικό μήνυμα μπορεί να τοποθετηθεί στο πίσω μέρος εισιτηρίων, σε ζωγραφισμένα βαγόνια τραίνου, μετρό, κ.ά.

Διαδίκτυο

Η πιο σημαντική τεχνολογική εξέλιξη που καθοδηγεί την επικοινωνία τα τελευταία χρόνια είναι το διαδίκτυο. Για τη δημοσιοποίηση του ΣΔΑ, το διαδίκτυο μπορεί να αξιοποιη-

θεί με τα ακόλουθα ενδεικτικά είδη επικοινωνίας: ιστοσελίδα, banners, links, splash screens, e-mail, e-newsletter.

- Η ιστοσελίδα αποτελεί την επίσημη παρουσία του φορέα στο διαδίκτυο. Η διαχείριση μιας ιστοσελίδας είναι μια διαρκής και δυναμική διαδικασία. Η ιστοσελίδα μπορεί να περιλαμβάνει κείμενα, γραφικά, αρχεία ήχου και εικόνες και αλληλεπιδραστικές εφαρμογές, με στόχο την παροχή πληροφοριών για τον φορέα και τις δραστηριότητές του.
- Τα διαφημιστικά πλαίσια (*banners*) είναι λωρίδες στην επικεφαλίδα, στο υποσέλιδο ή πλαγίως μιας ιστοσελίδας, όπου προβάλλεται το διαφημιστικό μήνυμα με χρήση οπτικών εφέ για να προσελκύσουν την προσοχή, με σκοπό τη μετάβαση στο στοχούμενο site.
- Οι δεσμοί υπερσύνδεσης (*links*) είναι λέξεις που εντάσσονται μέσα σε ένα κείμενο, οι οποίες συνδέονται με την ιστοσελίδα της οργάνωσης. Τα links είναι λέξεις που εξασφαλίζουν τη μετάβαση στην ιστοσελίδα του φορέα χωρίς να χρειάζεται ο χρήστης να πληκτρολογήσει την πλήρη διεύθυνση της εν λόγω ιστοσελίδας.
- Τα μηνύματα πλήρους οθόνης (*splash screens*) καταλαμβάνουν ολόκληρη την οθόνη και διαρκούν μερικά δευτερόλεπτα πριν ανοίξει η ιστοσελίδα που ζήτησε ο χρήστης.
- Η χρήση του μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (*e-mail*) είναι ευρέως διαδεδομένη. Το e-mail είναι άμεσο, στοχευμένο, μετρήσιμο και σχετικά φθηνό. Αποστέλλεται σε συγκεκριμένους χρήστες, οι οποίοι ακόμη και αν αποφασίσουν να το διαγράψουν θα έχουν δια-

βάσει τον τίτλο του. Ως πλεονεκτήματα αναφέρεται η ευκολία, η αμεσότητα και το μηδενικό κόστος, ενώ ως μειονέκτημα το φαινόμενο spamming (ενοχλητικά μηνύματα).

- Ως e-newsletter χαρακτηρίζονται τα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που αποστέλλονται σε συγκεκριμένο κοινό, σε τακτή και περιοδική βάση και έχουν συγκεκριμένη θεματολογία. Στα πλεονεκτήματα συγκαταλέγονται η αμεσότητα και το σχεδόν μηδενικό κόστος, ενώ στα μειονεκτήματα το φαινόμενο spamming (ενοχλητικά μηνύματα).

Ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού newsletter είναι: α) σιγουριά για την περιοδικότητα που είναι δυνατόν να υποστηριχθεί, β) υιοθέτηση μορφής και στυλ που ταιριάζει στον σκοπό και στην ομάδα-στόχο, γ) τήρηση της ίδιας αναγνωρίσιμης δημιουργικής πρότασης, δ) παροχή στον αποδέκτη της επιλογής για «μη αποδοχή» του e-newsletter, ε) να μπορεί να λειτουργήσει πολλαπλασιαστικά και να παρακινεί τους αποδέκτες να το προωθήσουν περαιτέρω, στ) να παρέχεται η δυνατότητα εκτυπώσιμης μορφής του αρχείου, ώστε να μετατρέπεται σε αρχείο word ή pdf, ώστε να εκτυπώνεται άμεσα χωρίς εικόνες και διαφημίσεις.

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης (twitter, facebook κ.ά.)

Πρόκειται για τα πλέον σύγχρονα μέσα, με ευρεία και ταχέως αυξανόμενη χρήση. Πλεονεκτήματα: Διαδραστικά, εύκολα στη χρήση, μηδενικού κόστους, αποδοτικά.

V. Κατάρτιση προϋπολογισμού

Στο στάδιο αυτό καθορίζονται οι *απαιτούμενοι* πόροι για την υλοποίηση των ενεργειών δημοσιότητας, ο τρόπος με τον οποίο θα εξασφαλιστούν (από ίδιους πόρους, μέσω χορηγιών, από συμμαχίες, από την τοπική αυτοδιοίκηση κ.ά.). Σε περίπτωση χορηγιών, πρέπει να καθοριστεί ο τρόπος υποστήριξης (π.χ., χρήματα, τεχνογνωσία, παραχώρηση χώρου ή/και εξοπλισμού για τη διοργάνωση εκδηλώσεων).

VI. Μέτρηση αποτελεσμάτων - Παρακολούθηση και αξιολόγηση

Η παρακολούθηση και αξιολόγηση των ενεργειών δημοσιότητας μπορεί να είναι ποιοτική ή/και ποσοτική. Η *ποιοτική παρακολούθηση* συνίσταται στη δημιουργία ποιοτικών δεικτών (π.χ. παρακολούθηση των αντιδράσεων της ομάδας-στόχου), ενώ η *ποσοτική παρακολούθηση* συνίσταται στη δημιουργία ποσοτικών δεικτών (π.χ. αριθμός ενεργειών δημοσιότητας). Τόσο η ποιοτική όσο και η ποσοτική παρακολούθηση έχει στόχο τη λήψη διορθωτικών μέτρων, ή/και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων στον σχεδιασμό μελλοντικών ενεργειών δημοσιότητας.

Ενδεικτικοί δείκτες (ποιοτικοί και ποσοτικοί) για τη μέτρηση των αποτελεσμάτων της δημοσιότητας:

- αριθμός επισκεπτών στην ιστοσελίδα του ΣΔΑ,
- συλλογή σχολίων ομάδων για το υλικό της εκστρατείας,
- καταγραφή της ποσότητας του έντυπου υλικού που προωθήθηκε ανά κατηγορία παραληπτών και χώρων,

- καταγραφή του ποσοστού μιας ομάδας-στόχου που είδε το υλικό της εκστρατείας,
- καταγραφή του ποσοστού μιας ομάδας-στόχου που μπορεί να θυμηθεί ένα από τα μηνύματα της εκστρατείας.

VII. Ανατροφοδότηση

Τα αποτελέσματα της παρακολούθησης και της αξιολόγησης είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν για τη λήψη διορθωτικών μέτρων, ώστε να βελτιωθεί η διεισδυτικότητα και αποτελεσματικότητα της δημοσιοποίησης.

Η διασφάλιση προσβασιμότητας των ενεργειών δημοσιότητας σε αποδέκτες με αναπηρία

Σημαντικό στοιχείο στις ενέργειες δημοσιότητας είναι η διασφάλιση της προσβασιμότητάς τους στα ίδια τα άτομα με αναπηρία. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για τη χρήση προσβάσιμων μορφών επικοινωνίας, υποστηρικτικών υπηρεσιών (π.χ. διερμηνεία στη νοηματική, συνοδεία), κατάλληλης ορολογίας, προσβάσιμων χώρων κ.ά. Η διασφάλιση της προσβασιμότητας των εκδηλώσεων, με την κατάλληλη προβολή, λειτουργεί παράλληλα και ως υπόδειγμα προς τις ομάδες-στόχους, τους χορηγούς κ.λπ.

Για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας των ενεργειών δημοσιότητας, ανά κατηγορία ενέργειας και μέσο δημοσιότητας,⁵⁰ θα πρέπει να πληρούνται οι ακόλουθες προδιαγραφές:

⁵⁰ Αναφέρονται σε επιστολή της Ε.Σ.Α.μεΑ. με θέμα: «Επικοινωνιακά Σχέδια Δράσης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων 2007-2013: η υποχρέωση για παροχή προσβάσιμης πληροφόρησης στα

Εκδηλώσεις (εκπαιδευτικά σεμινάρια, εργαστήρια, συναντήσεις, ημερίδες, συνέδρια, εκθέσεις, κ.ά.).

Κατά τη διοργάνωση εκδηλώσεων θα πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα:

- Για την προσβασιμότητα του χώρου: πρόβλεψη θέσεων στάθμευσης οχημάτων ατόμων με αναπηρία, δυνατότητα πρόσβασης στην αίθουσα και τους λοιπούς χώρους των εκδηλώσεων ατόμων σε αναπηρικό αμαξίδιο μέσω ραμπών, ανελκυστήρων ή αναβατορίων, θυρών ικανού πλάτους, πρόβλεψη θέσεων στάσης αναπηρικών αμαξιδίων μέσα στην αίθουσα, δυνατότητα πρόσβασης αναπηρικών αμαξιδίων στο podium, πρόβλεψη προσβάσιμων χώρων υγιεινής, σήμανση προσβάσιμων εξυπηρετήσεων, πρόβλεψη τραπεζοκαθισμάτων με δυνατότητα μετακίνησης στους χώρους εστίασης, ώστε να μπορεί να δημιουργηθεί θέση για άτομο σε αμαξίδιο κ.λπ.
- Για την τοποθέτηση των εκθεμάτων σε ύψη, ώστε να είναι δυνατή η πρόσβασή τους από άτομα σε αναπηρικά αμαξίδια.
- Για την πρόβλεψη διερμηνείας στην ελληνική νοηματική γλώσσα και χωροθέτησης θέσεων των ατόμων με προβλήματα ακοής, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχει ανεμπόδιστη ορατότητα από το κοινό προς τον διερμηνέα και αντίστροφα. Στην περίπτωση αυτή, ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να λαμβάνεται για τον καλό φωτισμό του τμήματος της αίθουσας, στο οποίο θα χωρο-

άτομα με αναπηρία και η οριζόντια ένταξη σε αυτά της διάστασης της αναπηρίας».

θετούνται οι παραπάνω θέσεις, ώστε τα άτομα με προβλήματα ακοής να μην εμποδίζονται κατά την επικοινωνία τους με τον διερμηνέα. Να ενημερώνονται οι ομιλητές για την ύπαρξη διερμηνείας στη ελληνική νοηματική γλώσσα, ώστε να ακολουθούν ρυθμούς παρουσίασης που να επιτρέπουν στον διερμηνέα τη μετάφραση. Το έργο των διερμηνέων διευκολύνει η παράδοση αντίγραφου των ομιλιών πριν την εκδήλωση.

- Για την πρόβλεψη ύπαρξης έντυπου ενημερωτικού υλικού σε προσβάσιμες μορφές (π.χ. έντυπα σε γραφή Braille, έντυπα με μεγάλους χαρακτήρες, CD κ.ά.). Σε προσβάσιμες μορφές πρέπει να διατίθενται επίσης οι παρουσιάσεις και οι ομιλίες.
- Για τη δυνατότητα συνοδείας ατόμων με προβλήματα όρασης από σκύλους-οδηγούς.
- Για την πρόβλεψη ατόμων από το προσωπικό της διοργάνωσης, τα οποία θα υποστηρίξουν άτομα με αναπηρία (συνοδεία μέχρι τη θέση τους, κλήση μεταφορικού μέσου, υποστήριξη απο/επιβίβασης κ.λπ).

Τηλεοπτικά μηνύματα

Βάσει της Οδηγίας 2007/65/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Δεκεμβρίου 2007 για την τροποποίηση της Οδηγίας 89/552/ΕΟΚ σχετικά με τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών, σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων *«τα κράτη μέλη ενθαρρύνουν τους παρόχους υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων που υπόκεινται στη δικαιοδοσία τους να μεριμνήσουν ώστε οι υπη-*

ρεσίες τους να καταστούν σταδιακά προσβάσιμες στους ανθρώπους με οπτική ή ακουστική αναπηρία» (νέο άρθρο 3γ).

Κατά συνέπεια, με βάση τα παραπάνω, τα τηλεοπτικά μηνύματα που θα παραχθούν θα πρέπει να είναι προσβάσιμα και στα άτομα με οπτική ή ακουστική αναπηρία, δηλαδή να διαθέτουν υπότιτλους, διερμηνεία στη νοηματική, ηχητική περιγραφή κ.λπ. Επίσης, κατά τον σχεδιασμό και υλοποίηση τηλεοπτικών μηνυμάτων θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η αναφορά «Final Report to CENELEC on TV for All- Standardisation Requirements for Access to Digital TV and Interactive Services by Disabled People - Gerry Stallard - November 2003»⁵¹.

Ραδιοφωνικά μηνύματα

Κατά τη μετάδοση των ραδιοφωνικών μηνυμάτων, προκειμένου αυτά να είναι προσβάσιμα στα κωφά και βαρήκοα άτομα, το ραδιοφωνικό μήνυμα θα πρέπει να μεταδίδεται και μέσω του Radio Data System / Σύστημα Ραδιοπληροφόρησης.

Ιστοσελίδες και ηλεκτρονικό υλικό

Όλες οι ιστοσελίδες και εν γένει το ηλεκτρονικό υλικό που θα παραχθεί στο πλαίσιο του Επικοινωνιακού Σχεδίου Δράσης θα πρέπει να είναι προσβάσιμο στα άτομα με αναπηρία. Για την επίτευξη αυτού οι διαδικτυακοί τόποι ή οι διαδικτυακές εφαρμογές θα πρέπει να συμμορφώνονται πλήρως με τις ελέγξιμες Οδηγίες για την Προσβασιμότητα του Περιεχομένου του Ιστού έκδοση 2.0 σε επίπεδο προσβασιμότητας

⁵¹ Βλ. [http://www.cenelec.eu/NR/rdonlyres/5C6E5124-6034-422A-A1CC62B2229746C3/664/Final reportTVforAll.pdf](http://www.cenelec.eu/NR/rdonlyres/5C6E5124-6034-422A-A1CC62B2229746C3/664/Final%20reportTVforAll.pdf)

τουλάχιστον «AA» (WCAG 2.0 level AA) στην περίπτωση που απευθύνονται στο γενικό πληθυσμό και σε επίπεδο «A-AA» (WCAG 2.0 level AAA) όταν απευθύνονται κυρίως στα άτομα με αναπηρία. Στην περίπτωση προσφοράς διαδικτυακών υπηρεσιών για χρήση από φορητές συσκευές, επιπλέον της προηγούμενης συμμόρφωσης θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ελέγξιμες Βέλτιστες Πρακτικές του Κινητού Παγκοσμίου Ιστού έκδοση 1.0 (Mobile Web Best Practices 1.0).

Σε όλες τις ιστοσελίδες που χρησιμοποιούνται για την προβολή των δράσεων δημοσιότητας, πρέπει να γίνεται ειδική αναφορά στις προβλεπόμενες εξυπηρετήσεις για τα άτομα με αναπηρία και να αναφέρονται στοιχεία επικοινωνίας, π.χ. με τους διοργανωτές εκδηλώσεων ή/και όλες τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες, για την κάλυψη των αναγκών σε διευκρινίσεις και συμπληρωματική πληροφόρηση.

Έντυπο Υλικό (Φυλλάδια, ενημερωτικά δελτία, περιοδικές εκδόσεις, οδηγοί κ.λπ.)

Το έντυπο υλικό, κάθε μορφής, θα πρέπει να παράγεται και σε μορφές προσβάσιμες στα άτομα με αναπηρία (π.χ. έντυπα σε γραφή Braille, έντυπα με μεγάλους χαρακτήρες, CD κ.λπ.). Η δυνατότητα πρόσβασης σε έντυπο υλικό σε προσβάσιμες μορφές θα πρέπει να γνωστοποιείται και μέσω των προσβάσιμων ιστοσελίδων.

Κατά τον σχεδιασμό του έντυπου υλικού πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η εφαρμογή των παρακάτω σχετικών Οδηγιών:

- της European Blind Union “Access to information – making your information accessible for customers with sight problems”⁵²
- της Disability Rights Commission “How to use easy Words and Pictures – Easy Read Guide”⁵³

5.10 Παρακολούθηση, ενδιάμεση αξιολόγηση, ανατροφοδότηση, αναθεώρηση

Προϋπόθεση για την αποτελεσματική υλοποίηση ενός ΣΔΑ, είναι ο σχεδιασμός συστήματος παρακολούθησης και αξιολόγησης, καθώς και η πρόβλεψη διαδικασιών ανατροφοδότησης και αναθεώρησής του.

Η αποτελεσματικότητα της παρακολούθησης, της αξιολόγησης και των διορθωτικών παρεμβάσεων ενός ΣΔΑ, συναρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επάρκεια του αρχικού σχεδιασμού, την σαφήνεια των στόχων και την ποιότητα των κριτηρίων παρακολούθησης και αξιολόγησης.

Η παρακολούθηση συνίσταται αφενός στον έλεγχο, του κατά πόσον οι ενέργειες που έχουν σχεδιαστεί έχουν υλοποιηθεί, και μάλιστα, στο χρονοδιάγραμμα που έχει προβλεφθεί, αφετέρου στον εντοπισμό προβλημάτων στη διαδικασία της υλοποίησης.

⁵² Βλ. <http://www.euroblind.org/fichiersGB/policy.htm>

⁵³ Βλ. http://83.137.212.42/sitearchive/DRC/pdf/DRC_ER_Booklet1006.pdf

Ανάλογα με τη διάρκεια υλοποίησης του ΣΔΑ, είναι σκόπιμο να τεθούν και ενδιάμεσα σημεία αξιολόγησης. Με την *ενδιάμεση αξιολόγηση*, ελέγχεται κυρίως το κατά πόσο η πορεία του ΣΔΑ είναι σύμφωνη με τους αρχικούς στόχους και κατά πόσο τα ενδιάμεσα αποτελέσματα εγγυώνται την επιτυχή ολοκλήρωση του ΣΔΑ.

Με δεδομένο ότι το περιβάλλον (πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, τεχνολογικό) είναι σε συνεχή αλλαγή, η ρεαλιστικότητα των στόχων και η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων ενός ΣΔΑ αυξάνεται όταν σχεδιάζεται και υλοποιείται ως ένα «κυλιόμενο» πρόγραμμα. Στην περίπτωση αυτή, ο αρχικός σχεδιασμός του ΣΔΑ αποτελεί αντικείμενο διαρκούς παρακολούθησης, αξιολόγησης και διορθωτικών παρεμβάσεων. Η συνεχής παρακολούθηση και η κατά διαστήματα αξιολόγηση, επιτρέπουν την προσαρμογή του αρχικού σχεδιασμού στις πραγματικές συνθήκες. Συνεπώς, το ΣΔΑ θα πρέπει να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί ως ένα *δυναμικό εργαλείο* δουλειάς, το οποίο επιδέχεται βελτιωτικές προσαρμογές με τις οποίες αυξάνεται η αποτελεσματικότητά του.

Οι διαδικασίες προσαρμογής είναι απαραίτητες, τόσο για την αντιμετώπιση άστοχων αρχικών εκτιμήσεων όσο και για την αντιμετώπιση αστάθμητων εξελίξεων στο εξωτερικό περιβάλλον. Η σημασία της προσαρμογής αυξάνει με την επιμήκυνση της διάρκειας υλοποίησης του ΣΔΑ.

Ανάλογα με τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από την παρακολούθηση και την ενδιάμεση αξιολόγηση, είναι δυνατόν να γίνουν οι εξής ενδεικτικές διορθωτικές παρεμβάσεις:

- αναθεώρηση στόχων,

- προσαρμογή στρατηγικής και ενεργειών,
- τροποποίηση χρονοδιαγράμματος,
- αναθεώρηση προτεραιοτήτων,
- προσαρμογή σύνθεσης και λειτουργίας της «ομάδας έργου»,
- αναθεώρηση κριτηρίων αξιολόγησης.

Μεθοδολογικά εργαλεία

Ανάπτυξη εργαλείων για τη μέτρηση, παρακολούθηση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων και της αποτελεσματικότητας του ΣΔΑ.

Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη των εργαλείων για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση, θα πρέπει να γίνεται κατά τη διαδικασία εκπόνησης του ΣΔΑ, δηλαδή πριν την έναρξη υλοποίησής του. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξει πρόνοια για τον σχεδιασμό ενός μηχανισμού ανατροφοδότησης, ο οποίος θα διασφαλίζει την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της παρακολούθησης στην αναθεώρηση του ΣΔΑ.

Η παρακολούθηση και αξιολόγηση συνιστούν κρίσιμες παραμέτρους της αποτελεσματικής υλοποίησης ενός ΣΔΑ. Ωστόσο, θα πρέπει να αποφευχθεί η γραφειοκρατικοποίηση και η μετατροπή τους σε αυτοσκοπό και σε απλή διεκπαιρευτική διαδικασία. Επίσης, η χρήση των αμιγώς ποσοτικών κριτηρίων, καθώς και η ποσοτικοποίηση των ποιοτικών κριτηρίων θα πρέπει να γίνεται με προσοχή και φειδώ, ώστε να αποφεύγεται η μηχανιστική εξαγωγή συμπερασμάτων. Η επικέντρωση στην επιφανειακή μέτρηση και στην τυπική κάλυψη των δεικτών, ενδέχεται να επικαλύψει το ουσιαστι-

κό περιεχόμενο των στόχων. Η πρακτική αυτή, με ευθύνη των σχεδιαστών, είναι διαδεδομένη στα προγράμματα που υλοποιούνται με χρηματοδότηση. Είναι προφανές, ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος η πρακτική αυτή να ακολουθηθεί στην περίπτωση ενός ΣΔΑ.

5.11 Τελική αξιολόγηση, σύνταξη έκθεσης αποτελεσμάτων

Η *αξιολόγηση* είναι μία διαδικασία ποιοτικού ελέγχου της επίτευξης των στόχων που έχουν τεθεί, και αποτυπώνεται σε ειδική έκθεση. Η αξιολόγηση είναι ευρύτερη έννοια από την παρακολούθηση και περιλαμβάνει περισσότερο ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Στην *έκθεση των αποτελεσμάτων*, γίνεται μία συνολική αποτίμηση του σχεδιασμού και της υλοποίησης του ΣΔΑ. Παρατίθενται τα αποτελέσματα, εξάγονται συμπεράσματα και καταγράφεται η συνολική εμπειρία του ΣΔΑ.

5.12 Συνέχιση με νέο ΣΔΑ

Τα προβλήματα τα οποία επιχειρείται να αντιμετωπισθούν με το ΣΔΑ δεν επιλύονται άπαξ. Κοινωνικά ζητήματα, όπως άλλωστε και αυτό της αναπηρίας, απαιτούν διαρκή εγρήγορση και διεκδίκηση. Συνεπώς, είναι δεδομένο ότι θα υπάρχει ανάγκη για σχεδιασμό και νέου ΣΔΑ. Η εκπόνηση δεύτερου ΣΔΑ, θα έχει σαφώς ευνοϊκότερη αφετηρία και καλύτερες προϋποθέσεις επιτυχούς ολοκλήρωσης. Οι λόγοι είναι οι εξής:

- Υπάρχει συσσωρευμένη τεχνογνωσία,
- έχουν οικοδομηθεί σχέσεις συνεργασίας με πολλούς φορείς,
- υπάρχει η δυνατότητα οικοδόμησης πάνω στα αποτελέσματα του πρώτου ΣΔΑ,
- σε περίπτωση επιτυχούς ολοκλήρωσης του πρώτου ΣΔΑ, ενδυναμώνεται η πεποίθηση ότι με εργασία και διεκδίκηση είναι δυνατόν να υπάρξουν αποτελέσματα.

6. Διεθνής εμπειρία

6.1 Παράθεση ενδεικτικών ΣΔΑ από τη διεθνή εμπειρία

Σε αρκετές χώρες η εκπόνηση ΣΔΑ έχει σχετικά μακρά παράδοση. ΣΔΑ έχουν εκπονηθεί σε επίπεδο χώρας, πολιτείας, δήμου και επιμέρους οργανισμών. Ως ενδεικτικά τέτοια ΣΔΑ αναφέρονται τα εξής:

Επίπεδο πόλης

- Belfast District Policing Partnership, Draft Disability Action Plan, 2007.

http://www.belfasttrust.hscni.net/pdf/Disability_Action_Plan.pdf

- Woollahra Municipal Council, Disability Access An action plan and policy, 2001.

http://www.woollahra.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0013/65101/Disability_Policy_and_Action_Plan.pdf

- Darwin City Council, Disability Action Plan, 2006 – 2010.

<http://www.darwin.nt.gov.au/sites/default/files/DCC%20Disability%20Action%20Plan%202006-10.pdf>

- Northwest Territories, Action Plan for Persons with Disabilities, 2004.

http://www.hlthss.gov.nt.ca/pdf/reports/persons_with_disabili-

ties/2004/english/nwt_action_plan_for_persons_with_disabilities.pdf

- Port Stephens Council, Disability Action Plan, 2006 – 2010.

http://www.hreoc.gov.au/disability_rights/action_plans/Register/PortStephens.PDF

Μεταφορές, ενέργεια, υποδομές

- Government of South Australia, Department for Transport, Energy and Infrastructure, Disability Discrimination Act Action Plan, 2007 – 2010.

<http://www.sapo.org.au/pub/pub13203.html>

Βιβλιοθήκη

- Yarra Plenty Regional Library – Disability Action Plan 2008 – 2012.

<http://filestore.yprl.vic.gov.au/policies/YPRL-Disability-Action-Plan-2008-2012.pdf>

Μουσείο

- Australian National Maritime Museum Disability Action Plan, 2004 – 2007.

http://www.anmm.gov.au/webdata/resources/pdfs/about_us/Disability_Action_Plan_2004.pdf

Πανεπιστήμιο

- University of Ulster, Revised Disability Action Plan, 2010-2012.

6.2 Η «Ατζέντα 50»⁵⁴ της Σουηδικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία

Ως αξιόλογη διεθνής εμπειρία και καλή πρακτική, επιλέχθηκε η παρουσίαση της έκθεσης με τίτλο *«Ατζέντα 50 – εργαλεία για τα δικαιώματά μας»* που καταρτίστηκε από τη Σουηδική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία. Η εν λόγω έκθεση, αν και δεν έχει τη μορφή ΣΔΑ, εντούτοις, συνιστά αξιόλογη προσπάθεια που μπορεί να αξιοποιηθεί στον σχεδιασμό ενός ΣΔΑ.

Η «Ατζέντα 50» αποτελεί συνέχιση της προσπάθειας που ξεκίνησε η Σουηδική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, το 2001 με την έκδοση της έκθεσης «Ατζέντα 22», στην οποία πρότεινε μια στρατηγική για την κατάρτιση σχεδίων πολιτικής, σε τοπικό επίπεδο, με βάση τους 22 Πρότυπους Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρίες.

Στόχος της έκθεσης *«Ατζέντα 50»* είναι να δώσει μία σφαιρική εικόνα για τον βαθμό στον οποίο η Σουηδία συμμορφώνεται με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δι-

⁵⁴ <http://www.riglobal.org/wp-content/uploads/2010/09/CRPD-Alternative-Report-Sweden-pdf-2011.pdf>, Swedish disability movement's alternative report to the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Project Agenda 50 – tools for our rights, (Εναλλακτική έκθεση του αναπηρικού κινήματος της Σουηδίας προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, Ατζέντα 50 - εργαλεία για τα δικαιώματά μας).

καιώματα των Ατόμων με Αναπηρία⁵⁵. Επιπλέον, περιλαμβάνει συστάσεις για την βελτίωση της κατάστασης των ατόμων με αναπηρία, στο πνεύμα της Σύμβασης. Η έκθεση εκτός από την υποστήριξη του αναπηρικού κινήματος (50 οργανώσεις), έχει και την υποστήριξη επτά φορέων υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκε η εναλλακτική έκθεση «Ατζέντα 50»

Η Σουηδία υπέγραψε τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία το 2007. Μετά την υπογραφή, ξεκίνησε και η διαδικασία επικύρωσης της Σύμβασης. Το αναπηρικό κίνημα συμμετείχε σε όλα τα στάδια της διαδικασίας αυτής, και αξιολόγησε τη συνεργασία με την κυβέρνηση ως αρκετά ικανοποιητική. Ωστόσο, εξέφρασε ανησυχίες για τα αποτελέσματα αυτής της συνεργασίας.

Σε πρώτο στάδιο, η κυβέρνηση διενήργησε έρευνα για τις δυνατότητες της Σουηδίας να επικυρώσει τη Σύμβαση. Στην έρευνα λήφθηκαν υπόψη και οι απόψεις του αναπηρικού κινήματος. Τόσο σε σχετικό υπόμνημα με θέμα «Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία» (Ds 2008:23) όσο και σε επόμενο σχετικό νομοσχέδιο της Σουηδικής κυβέρνησης «Τα ανθρώπινα δικαιώματα για τα άτομα με αναπηρία» (2008/2009), αναφέρεται ότι υπάρχουν ακόμη πολλές δυνατότητες βελτίωσης για τα ζητήματα της αναπηρίας στη Σουηδία. Με εξαίρεση την έναρξη διερεύνησης σχετικά με το άρθρο 33 της Σύμβασης,

⁵⁵ Η ονομασία της έκθεσης, όπως και στην περίπτωση της «Ατζέντα 22», συνδέεται με τον αριθμό των άρθρων που περιλαμβάνει η Σύμβαση.

που αφορά την εθνική εφαρμογή και την παρακολούθησή της, δεν έχουν ληφθεί σε ικανοποιητικό βαθμό σαφή μέτρα για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

Η Σουηδία διέθετε ένα σχέδιο δράσης για τις «πολιτικές για την αναπηρία» για το διάστημα 2000-2010. Οι οργανώσεις που εκπροσωπούν τα άτομα με αναπηρία κλήθηκαν να συμμετάσχουν στην αξιολόγηση του σχεδίου δράσης και είχαν την ευκαιρία να καταθέσουν απόψεις για τη μελλοντική στρατηγική. Η κυβέρνηση, στη συνέχεια, αποφάσισε ότι η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία θα πρέπει να αποτελέσει την αφετηρία για μια στρατηγική η οποία θα καλύπτει χρονική περίοδο πέντε ετών.

Η κυβέρνηση συμφώνησε σε εννέα βασικούς στόχους, οι οποίοι αναλύονται σε επιμέρους στόχους. Προκειμένου να ενσωματωθούν οι απόψεις των αναπηρικών οργανώσεων σχετικά με τους επιμέρους στόχους, η Σουηδική Υπηρεσία Συντονισμού Πολιτικής για την Αναπηρία διένειμε ερωτηματολόγιο σε όλες τις οργανώσεις που εκπροσωπούνται από τη Σουηδική Ομοσπονδία Αναπηρίας και Ισότητας και τη Σουηδική Ομοσπονδία για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Η Σουηδική Υπηρεσία Συντονισμού Πολιτικής για την Αναπηρία οργάνωσε επίσης ένα φόρουμ για συζήτηση στο οποίο κλήθηκαν να συμμετέχουν όλες οι οργανώσεις.

Το αναπηρικό κίνημα της Σουηδίας θεωρεί ότι θα έπρεπε να υπάρχει μια πιο εμπεριστατωμένη συνεργασία. Θεωρεί ότι οι οργανώσεις θα έπρεπε να είχαν κληθεί να συμμετάσχουν σε όλα τα στάδια της διαβούλευσης, θέτοντας από κοινού

τους στόχους και τη στρατηγική. Επίσης, θα έπρεπε να έχει αναπτυχθεί ουσιαστικότερος διάλογος σχετικά με τη στρατηγική σε ιδιαίτερα παραμελημένους τομείς, όπως π.χ. η ανεπαρκής προσβασιμότητα. Είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι πριν από τον καθορισμό των στόχων και της στρατηγικής, δεν είχαν ολοκληρωθεί ούτε η έκθεση της κυβέρνησης, ούτε η έκθεση του αναπηρικού κινήματος προς την επιτροπή εποπτείας του ΟΗΕ.

Το αναπηρικό κίνημα της Σουηδίας θεωρεί ότι η επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών θα πρέπει να μεριμνήσει, ώστε η σουηδική κυβέρνηση να δώσει λογαριασμό στο Κοινοβούλιο για το πώς πρέπει να αντιμετωπίζονται οι συστάσεις από το αναπηρικό κίνημα.

Η λογική της εναλλακτικής έκθεσης «Ατζέντα 50»

Η έκθεση «Ατζέντα 50» ακολουθεί τη δομή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Για κάθε άρθρο της Σύμβασης, στην έκθεση «Ατζέντα 50» υπάρχουν τα ακόλουθα μέρη:

- Περιγραφή του κανονιστικού πλαισίου
- Σχόλια σχετικά με το κανονιστικό πλαίσιο
- Συγκριτικά στατιστικά και αποτελέσματα έρευνας
- Σχόλια για την υφιστάμενη κατάσταση
- Συστάσεις σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να λάβει η σουηδική κυβέρνηση προκειμένου να ανταποκριθεί στο περιεχόμενο της σύμβασης.

Επίσης, σε όλα τα άρθρα γίνεται ανάλυση των διαρθρωτικών εμποδίων και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από

την παρακολούθηση των ενεργειών για την αντιμετώπισή τους.

Από την έκθεση προκύπτει ότι πρέπει να γίνουν ακόμη πολλές ενέργειες, προκειμένου τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να συμμετέχουν επί ίσοις όροις στην κοινωνική και οικονομική ζωή της Σουηδίας. Ωστόσο, τα κυριότερα προβλήματα για την πληρέστερη εφαρμογή της Σύμβασης εντοπίζονται κυρίως σε τρεις τομείς:

Μη τήρηση του κανονιστικού πλαισίου

Ενώ υπάρχει επαρκές θεσμικό πλαίσιο, εντούτοις, η εφαρμογή του είναι ελλιπής. Η έκθεση εστιάζει ειδικά στην πλημμελή τήρηση των νόμων που αφορούν την προσβασιμότητα. Συνεπώς, η εφαρμογή της υφιστάμενης νομοθεσίας αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την υλοποίηση της Σύμβασης.

Ανεπαρκής ερμηνεία της Σύμβασης

Στο άρθρο 13 της έκθεσης σημειώνεται, ότι η Σύμβαση δεν έχει ενσωματωθεί πλήρως στο σουηδικό δίκαιο, με αποτέλεσμα οι αρχές και τα δικαστήρια να ερμηνεύουν τους νόμους όπως και πριν τη Σύμβαση. Η παραδοσιακή ερμηνεία των νόμων, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή γνώση των θεμάτων της αναπηρίας, εξηγούν σε μεγάλο βαθμό γιατί τα άτομα με αναπηρία δεν λαμβάνουν την ίση υποστήριξη και εξυπηρέτηση που δικαιούνται από τις αρχές και τα δικαστήρια.

Έλλειψη αποτελεσματικών ένδικων μέσων

Ο Συνήγορος του Πολίτη για τις Διακρίσεις μπορεί να επιβάλλει κυρώσεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για

την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, δηλαδή για περιπτώσεις που αφορούν οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Ωστόσο, με δεδομένη την ανεπαρκή γνώση σχετικά με τη διασύνδεση της αναπηρίας με τα ανθρώπινα δικαιώματα, η εκδίκαση υποθέσεων που αφορούν διακρίσεις σε άτομα με αναπηρία, ενδέχεται να μην γίνεται με όρους πλήρους ισονομίας.

Συμπερασματικά, το αναπηρικό κίνημα της Σουηδίας επισημαίνει ότι παρόλο ότι έχουν ληφθεί σημαντικά μέτρα, η υποχρέωση για σχεδιασμό της κοινωνίας με τρόπο ώστε να συμπεριλαμβάνει όλους τους πολίτες και να είναι προσβάσιμη σε όλους, δεν έχει εμπεδωθεί πλήρως. Παρά την πολυετή ύπαρξη σχετικού νομικού πλαισίου, εξακολουθεί να παρατηρείται διάπραξη «λαθών» στον σχεδιασμό υπηρεσιών και του δομημένου περιβάλλοντος. Οι διαφορετικές ανάγκες των πολιτών δεν συμπεριλαμβάνονται πάντα στον αρχικό σχεδιασμό, ακόμα και στην περίπτωση μεγάλων επενδυτικών έργων, με αποτέλεσμα να απαιτούνται εκ των υστέρων παρεμβάσεις υψηλού κόστους και περιορισμένης λειτουργικότητας.

Δυνατότητες αξιοποίησης της έκθεσης «Ατζέντα 50» σε ένα ΣΔΑ

Η λογική με την οποία οικοδομείται η «Ατζέντα 50» για τον προσδιορισμό των σχέσεων ανάμεσα στην υφιστάμενη κατάσταση και στο περιεχόμενο των άρθρων της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, και εν συνεχεία στη διατύπωση προτάσεων, συνιστά μία υποδειγματική πρακτική η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί στην

εκπόνηση ενός ΣΔΑ. Είναι προφανές, ότι σε ένα ΣΔΑ, αναλόγως των δυνατοτήτων του φορέα εκπόνησης και υλοποίησης, η λογική της έκθεσης «Ατζέντα 50» μπορεί να εφαρμοστεί στο σύνολο των άρθρων, σε υποσύνολο αυτών που συγκροτούν μία ενότητα, ή και σε μεμονωμένα άρθρα.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αδάμ Σ., Παπαθεοδώρου Χ. (2010), *Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός: Μια κριτική προσέγγιση*, Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Αλεξίου Θ. (2003), «Κοινωνικές και ιδεολογικές λειτουργίες του εθελοντισμού και της εθελοντικής εργασίας», ΘΕΣΕΙΣ, τ. 83.

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=813&Itemid=29

Βαρδακαστάνης, Ι., Γούναρη, Ε. Μ., Λογαράς, Δ., Μπαρπαλιά, Ε., Παναγός, Α., Σκορδίλης, Α., και συν. (2008, 6), *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας: Εγχειρίδιο εκπαιδευόμενου*.

Βαρδακαστάνης Ι. (2005), «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013, Μια μεγάλη ευκαιρία για τα άτομα με αναπηρία που δεν πρέπει να χαθεί», ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, τ. 5.

Gough, I. (2008), *Η πολιτική οικονομία του κοινωνικού κράτους*, Αθήνα, Σαββάλας.

Ε.Σ.Α.μεΑ. (2011), *Η αναπηρία στο απόσπασμα. Διακήρυξη για την 3η Δεκέμβρη 2011*, Αθήνα.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=2147

- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2009), *Η πρόταση της Ε.Σ.Α.μεΑ. για ένα «Εθνικό Πρόγραμμα Δημοσίων Πολιτικών για την Αναπηρία*, Έκθεση για την 3η Δεκέμβρη 2009, Αθήνα.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=1094
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008), *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας. Εγχειρίδιο Εκπαιδευομένου*, Αθήνα.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=803
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2007), *Η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στον κόσμο της εργασίας. Η ανεργία είναι η πιο σκληρή μορφή κοινωνικής αναπηρίας*, Έκθεση για την 3η Δεκέμβρη, Αθήνα.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=592
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2005), *Προσβασιμότητα: Το «κλειδί» για την εξάλειψη των διακρίσεων*, Έκθεση για την 3η Δεκέμβρη, Αθήνα.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=162
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2003), *Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών στόχων και πραγματικότητας*, Έκθεση για την 3η Δεκέμβρη, Αθήνα.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=116

Ε.Σ.Α.μεΑ. (2002), *Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ε. Ε. - Ώρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή*, Αθήνα.

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (2001), *Οι Πρότυποι Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρίες*, 2η Έκδοση.

Δ. Βενιέρης (2009), *Κοινωνικά δικαιώματα και ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική. Το τέλος των ύμνων*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Κατρούγκαλος Γ. Σ. (1998), *Το Κοινωνικό Κράτος της Μεταβιομηχανικής Εποχής, Θεσμοί Παροχικής Διοίκησης και Κοινωνικά Δικαιώματα στο Σύγχρονο Κόσμο*, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Καυτατζόγλου, Ι. (2006), *Κοινωνικός αποκλεισμός: εκτός, εντός και υπό. Θεωρητικές, ιστορικές και πολιτικές καταβολές μιας διαφορούμενης έννοιας*, Αθήνα, Σαββάλας.

Κοντιάδης Ξ., Απίστουλας Δ. (2006), *Μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και τοπική αυτοδιοίκηση. Συντονισμός και δικτύωση των δομών κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο*, Αθήνα, Παπαζήσης.

Κοντιάδης Ξ. (2005), «Το κοινωνικό κράτος πρόληψης ως απάντηση στην κρίση του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους», στο: Ανθόπουλος Χ., Κοντιάδης Ξ. και

Παπαθεοδώρου Θ. (επιμ.) *Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*, Αθήνα.

Κουζέλης Γ. (2011α), «Δικαιώματα και ευκαιρίες σε κρίση», Η ΑΥΓΗ, 9 Οκτωβρίου 2011
<http://www.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=644004>

Κουζέλης Γ. (2011β), «Άτομα με αναπηρία και ανθρώπινα δικαιώματα», ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, τ. 26, σελ. 15-19.
http://www.esaea.gr/files/documents/TA_26.pdf

Κυριαζή Ν. (2002), *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Kuhn, T. (1981), *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*, Αθήνα, Σύγχρονα θέματα.

Μιζαμτσή Σ. (2006), *Οι διαστάσεις του ζητήματος της αναπηρίας και ο ρόλος της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Σπουδών.

Μητρόπουλος Α. Π. (2008), *Το τέλος του κοινωνικού κράτους; αριστερά και συνδικάτα μπροστά στην απορρύθμιση*, Αθήνα, Εκδόσεις Α. Λιβάνη.

Νάσκου-Περράκη Π., Μ. Γάκη (επιμ.) (2004), *Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου*, Αθήνα, Σάκκουλας Ν.

- ΟΗΕ (2007), *Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία*.
http://www.un.org/disabilities/documents/convention/crpd_greek.doc
- ΟΗΕ (1994), *Οι Πρότυποι Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρίες*, Αθήνα, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, 2η έκδοση.
- Oliver Michael (2009), *Αναπηρία και πολιτική*, Αθήνα, Επίκεντρο.
- Πολυχρονίου Χ. (2002), «Η ιδεολογία του εθελοντισμού. Μία κριτική». ΘΕΣΕΙΣ τ. 77.
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=759&Itemid=29
- Ροζανβαλόν, Π. (2003), *Το νέο κοινωνικό ζήτημα. Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Σκορδίλης Α. (2006), *Δημοσιογραφικός οδηγός: θέματα αναπηρίας και Μ.Μ.Ε.*, Υπουργείο Εσωτερικών: Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας-Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης.
- Στασινοπούλου, Ό. Β. (2003), *Κράτος πρόνοιας: ιστορική εξέλιξη - σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, Gutenberg.
- Χάρβεϊ Ντ. (2007), *Νεοφιλελευθερισμός. Ιστορία και παρόν*. Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Υφαντόπουλος Γ. (2005), *Τα οικονομικά της υγείας. Θεωρία και πολιτική*. Αθήνα, Τυπωθήτω.

Χλέτσος (2011), *Τα οικονομικά της κοινωνικής προστασίας*,
Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη.

Ξενόγλωσση

Imrie R. (2000), “Disabling Environments and the Geography of Access Policies and Practices”, *Disability & Society*, 15:1, 5-24.

Oliver M. (2009), *Understanding Disability: from theory to practice*, 2nd edition, Macmillan Palgrave.

Swedish Disability Federation (2011), *Swedish disability movement's alternative report to the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities*.
<http://www.riglobal.org/wp-content/uploads/2010/09/CRPD-Alternative-Report-Sweden-pdf-2011.pdf>

World Health Organization, World Bank (2011), *World Report on disability*
http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf

Το παρόν εγχειρίδιο σχεδιάστηκε έτσι ώστε να προσφέρει αφενός στέρεες θεωρητικές βάσεις, αφετέρου χρήσιμα πρακτικά εργαλεία για την εκπόνηση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία (ΣΔΑ).

Η θεωρητική τεκμηρίωση του ΣΔΑ διασφαλίζει την ορθότητα των στόχων, τεκμηριώνει το αίτημα για την υλοποίησή τους και ενδυναμώνει την επιχειρηματολογία, διευκολύνει τη σύζευξη της στρατηγικής με τις επιμέρους ενέργειες, συμβάλει στη συνοχή και στη συνέργεια των δράσεων, βελτιώνει τους όρους για την αποτελεσματική υλοποίησή του. Η θεωρητική βάση που παρέχεται στο εγχειρίδιο επιτρέπει την προσαρμογή του σε ευρύ πλαίσιο ειδικών συνθηκών, αναγκών και δυνατοτήτων.

Τα πρακτικά εργαλεία που αναπτύσσονται στο εγχειρίδιο προσφέρουν ένα υπόδειγμα συγκεκριμένων τρόπων για τη σύνταξη, υλοποίηση, παρακολούθηση, αξιολόγηση και αναθεώρηση ενός ΣΔΑ.

Βασική προσδοκία της συγγραφής του εγχειριδίου είναι να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο, συμπληρωματικό της εμπειρίας των στελεχών του αναπηρικού κινήματος. Ωστόσο, το παρόν εγχειρίδιο είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί και από πλήθος στελεχών άλλων φορέων στους οποίους θα υπάρξουν αποφάσεις για εκπόνηση ενός ΣΔΑ.

Ο Ευάγγελος Νικολαΐδης είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης.

ISBN: 978-618-80249-3-9

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

